T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CÂMİU'L-FUSÛLEYN IŞIĞINDA BEDREDDİN SİMÂVÎ'NİN İSLÂM AİLE HUKUKUNA DAİR GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yüksel ÖZSOY

Enstitü Anabilim Dalı: TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı: TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Pehlul DÜZENLİ

TEMMUZ - 2019

T.C.

YALOVA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CÂMİU'L-FUSÛLEYN IŞIĞINDA BEDREDDİN SİMÂVÎ'NİN İSLÂM AİLE HUKUKUNA DAİR GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yüksel ÖZSOY (157213007)

Enstitü Anabilim Dalı: TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ

Enstitü Bilim Dalı: TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ

Bu tez 22/11/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

	Adı – SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (*Danışman*)	Dr. Öğr. Üyesi Pehlul DÜZENLİ	☑Kabul	☐Düzeltme	☐Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Hasan GÜMÜŞOĞLU	☑Kabul	☐Düzeltme	☐Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Temel KACIR	☑Kabul	☐Düzeltme	☐Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

CÂMİU'L-FUSÛLEYN IŞIĞINDA BEDREDDİN SİMÂVÎ'NİN İSLÂM AİLE HUKUKU'NA DAİR GÖRÜŞLERİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 93 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 25/11/2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %14'dür.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukukî sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim. İmza

Adı SOYADI : Yüksel ÖZSOY
Öğrenci Numarası : 157213007
Ana Bilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Programı : Temel İslâm Bilimleri
Türü : ( ) Proje (*) Yüksek Lisans Tezi ( ) Doktora Tezi

Taramayı Yapan	Danışman
Arş. Gör. A. Huzeyfe KARADENİZ	Dr. Öğr. Üyesi Pehlul DÜZENLİ

ÖNSÖZ

İslâm toplumu, var olduğu günden bu yana her dönemde ilme ve ilmî çalışmalara büyük önem vermiş ve bu sahada değerli şahsiyetler yetiştirmiştir. Fıkıh ilmi; hukukî açıdan toplumun tüm yaşam alanlarını ihtiva etmesi bakımından ayrı bir yere sahiptir. Zira Hz. Peygamberin (s.a.s): "Allah, kim hakkında hayır dilerse onu dinde fakih (anlayışlı) kılar'' sözü de bu temayüze işaret etmektedir.

Osmanlı tarihinde *fetret döneminin* (1402 – 1413) ardından cereyan eden ve *Şeyh Bedreddin isyanı*yla ünlenen Bedreddin, ilmî kâriyerde kendi döneminde az insanın nasiplenebileceği bir mevki ye sahip olmuştur. Hayatına ilişkin tarih kaynaklarında yeterli bilgiye ulaşabilmek mümkünse de; ancak çıkarmış olduğu söylenen "İsyan hadisesi"nin neden yapıldığı ve kendisinin payının bu rolde ne ölçüde olduğu tam olarak gün yüzüne çıkartılabilmiş değildir. Dolayısıyla bu konuda yazılan eserler, konunun açıklığa kavuşturulmasında yeterli olamamış; haddi zatıyla onun ilmî ve hukukî kimliğini belki de layık olduğu şekliyle yâd edememiştir. Bu nedenle gelecekteki çok daha parlak bir Bedreddin'in imtiyazına da gölge düşürmüştür. Bir diğer yönüyle, hadisenin patlak verdiği dönemden günümüze kadar geçen süreçte, Şeyh'in lehinde ve aleyhinde gruplar oluşmuş ve her grup, kendisini müdafaa etmekte karşı savunmaya geçmiştir.

Tezimizde, Şeyh Bedreddin'in güçlü hukuk kimliğinin eseri olan *Câmiu'l-Fusûleyn* de "İslâm Aile Hukuku''na ilişkin verilmiş olan fetva ve meseleler üzerinde ki *"Ben derim ki"* ifadesiyle yapmış olduğu eleştirileri ve bu eleştirilere verilmiş olan reddiyelerin, aslî nüshalarına müracaat edilmek suretiyle incelenmesi ele alınmıştır.

Tez konusunun seçiminden son aşamasına kadar her hususta bana tüm destek ve katkılarını esirgemeyen, yüksek tevazu ve nezih üslûbuyla araştırma azmime katkı sağlayan saygıdeğer Dr. Öğr. Üyesi Pehlul DÜZENLİ hocam ve danışmanıma, çalışmalarım sırasında her daim yanımda bulunan ve elimden tutan değerli eşime ve yakın aileme de teşekkürlerimi bir borç bilir, çalışmamdan elde edilecek sonucun İslâm toplumuna ışık tutabilecek bir hizmet olabilmesini Yüce Allah'dan temenni ederim**.**

Yüksel ÖZSOY

30.10.2019

İÇİNDEKİLER

BEYAN ..... **i**
ÖNSÖZ ..... **i**
İÇİNDEKİLER ..... **iii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vii**
ÖZET. ..... **viii**
SUMMARY ..... **ix**
GİRİŞ **1**
I. Araştırmanın Konusu **1**
II. Araştırmanın Önemi Ve Amacı **1**
III. Araştırmanın Metodu Ve Kaynakları **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
1.1.BEDREDDİN SİMÂVÎ'NİN HAYATI VE CÂMİU'L-FUSÛLEYN ADLI ESERİ 5
1.1.1.Dönemi 5
1.1.2.Hayatı 5
1.1.2.1.İsmi 5
1.1.2.2.Doğumu 7
1.1.2.3.Evliliği 8
1.1.2.4.Çocukları 8
1.1.3.İlmi Hayatı 9
1.1.3.1.İlköğrenimi ve Anadolu'daki Hocaları 9
1.1.3.2.Mısır'a Seyahati ve Mısır'daki Hocaları 9
1.1.3.3.Hac Yolculuğu 10
1.1.3.4.Doğuya Seyahati ve Timur'la Görüşmesi 10
1.1.3.5.Mısır'dan Anadolu'ya Dönüşü 10
1.1.3.6.Talebeleri 11
1.1.3.7.Eserleri 11
1.1.3.7.1.Letâifü'l-İşârât 11
1.1.3.7.2.Câmiu'l-Fusûleyn 12
1.1.3.7.3. et-Teshîl fî Şerhi Letâifü'l-İşârât 12
1.1.3.7.4.Hâşiyetü Matla'i Husûsi'l-Kilem fî Meânî Fusûsi'l-Hikem 13
1.1.3.7.5.'U(n)kûdü'l-Cevâhir 13
1.1.3.7.6.Meserretü'l-Kulup 13
1.1.3.7.7.Nûru'l-Kulûb 13
1.1.3.7.8. Şerhü'l-Mecma' 14
1.1.3.7.9. Câmiu'l-Fetâvâ 14
1.1.3.7.10.Çırâğu'l-Fütûh 14
1.1.3.7.11.Vâridât 14
1.1.4.Tasavvûfî Hayatı 15
1.1.5.İdari Görevi ve Sosyal Hayatı 15
1.1.5.1.Kazaskerliği 15

1.1.5.2.İznik'e Sürgün Edilmesi....16
1.1.5.3.İsyan Hadisesi....16
1.1.5.3.1.Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal İsyanları....16
1.1.5.3.2.Şeyh'in İznik'ten Kaçışı....17
1.1.5.3.3.Şeyh'in İsyana Karışması....17
1.1.6. Şeyh'in Yargılanması ve İdam Edilmesi....19
1.1.6.1.Yargılanması....19
1.1.6.2.İdâm Edilmesi....20
1.1.6.3.Naaşının İstanbul'a Nakledilmesi....20
1.1.7.Kişiliği....21
1.1.7.1.Hakkında Yapılan Değerlendirmeler....22
1.1.7.1.1.Bedreddin'i Savunanlar ve Yorumları....22
1.1.7.1.2.Eleştirenler ve Yorumları....24
1.1.7.1.3.Her İki Açıdan Değerlendirenler....26
1.1.8.Câmiu'l-Fusûleyn Adlı Eseri....28
1.1.8.1.Yazılış Sebebi....28
1.1.8.2.Metodu....29
1.1.8.3.Kaynakları....30
1.1.8.3.1. el-Üsrûşenî ve "el-Fusûl" Adlı Eseri....30
1.1.8.3.2. el-İmâdî ve "Fusûlü'l-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm" Adlı Eseri....32
1.1.8.3.3.el-Kâfî fi Furûi'l- Hanefîyye....32
1.1.8.3.4.el-Hulâsa....33
1.1.8.3.5.Letâifü'l-İşârât....33
1.1.8.4.Kullanmış Olduğu Rumuzlar....33
1.1.8.5.Hakkında Yapılmış Çalışmalar....36
1.1.8.6.Yazma Nüshaları....37

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.CÂMİU'L-FUSÛLEYN IŞIĞINDA BEDREDDİN SİMÂVÎ'NİN İSLÂM AİLE HUKUKU'NA DAİR GÖRÜŞLERİ....42
2.1.1.NİKAH....43
2.1.1.1.Sözlükte Nikâh....43
2.1.1.2.Terim Manada Nikâh....43
2.1.1.2.1.Nikâhta Şahitlik:....43
2.1.1.2.2.Lehinde Şahitlik Yapılan Bir Eşyanın, Şahitler Tarafından Tafsilatıyla Bilinmesi Şartı....44
2.1.1.2.3.Nikâh Tarihinde Koca ile Şahitler Arasında İhtilaf Ouşması....44
2.1.1.2.4.Nikâh İddiasında Bulunan Erkeklerin, Kadın Tarafından Yalanlanmaları....45
2.1.1.2.5.Nikâh Şâhitlerinin, Yüzünü Görmedikleri Kadın için Şâhitlik Etmeleri....46
2.1.1.2.6.Kocanın, Önceden Kabul Etmediği Nikâhı Sonradan Kabullenmesi....47
2.1.2.MEHİR....47
2.1.2.1.Sözlükte Mehir*:* 47

2.1.2.2.Terim Manada Mehir: 47
2.1.2.2.1.Mehir Olarak Verildiği İddia Edilen Bir Malın Değerlendirilmesi...48
2.1.2.2.2.Kayınpederin, Kocaya Gönderdiği Malı Geri İstemesi.....48
2.1.2.2.3.Eşlerin Vârislerinin Mehir Üzerindeki Anlaşamamazlıkları.....49
2.1.2.2.4.Baba Tarafından Teslim Alınan Mehrin Kocaya İade Edilmesi.....50
2.1.2.2.5.Mehrin Anne Tarafından Teslim Alınması 51
2.1.2.2.6.Kocanın, Mehirden İbrâ Edilmek Şartıyla Kadına Boşama Yetkisi Vermesi……..52
2.1.2.2.7.Mehirde Babanın Velâyeti……..……..53
2.1.2.2.8.Babanın Büyük Kızının Mehri Üzerinde Yetkisi Olmaması…..…...53
2.1.3.HALVET 54
2.1.3.1.Sözlükte Halvet:.....54
2.1.3.2.Terim Manada Halvet: 54
2.1.3.2.1.Halvetin, Mehrin Tahhakkuk Etmesindeki Yeri 54
2.1.4.EL-HUL' (**الخلع**) 55
2.1.4.1.Sözlükte Muhâlea …….....55
2.1.4.2.Terim Manada Muhâlea…….....55
2.1.4.2.1.Muhâlea Yoluyla Boşama.....56
2.1.4.2.2.Muhâlea ile Boşamanın Yemin Hükmünde Olması.....56
2.1.4.2.3.Muhâlea Yoluyla Boşamada Verilen Vekâletten Vazgeçme 57
2.1.4.2.4.Muhâlea Yoluyla Boşamada Değişik İfadelerin Kullanılması.....58
2.1.4.2.5.Muhâlea Yoluyla Boşanmada Eşlerin İhtilafa Düşmesi 58
2.1.4.2.6.Muhâlea ile Boşamada Sayı 59
2.1.4.2.7.Muhâlea Yoluyla Çocuk Yaştaki Eşin Boşanması.....59
2.1.4.2.8.Muhâlea ile Boşanmada Câriye ve Ümmü'l-Veled'in Hükmü.....60
2.1.4.2.9.Muhâlea Aktinde Mehire Kefil Olma…….....61
2.1.5.TALÂK (BOŞAMA).....62
2.1.5.1. Sözlükte Talâk.....62
2.1.5.2. Terim Manada Talâk.....62
2.1.5.2.1.Evli Olmayan Çocuğun Talâk için Yemin Etmesi…….....……..62
2.1.5.2.2.Talâkta Söylenen Sözün Duyulmaması Hükme Engel Değildir…..63
2.1.5.2.3.Talâkta Mecaz Anlamlı Sözcüklere Verilen Karşılıkları ve Bunların Hükümleri…..……63
2.1.5.2.4.Mevkûf Nikâhta Talâkın Hükmü .....……64
2.1.5.2.5.Boşama Yetkisinin Süresiz Olarak Kadına Verilmesi…...…….65
2.1.5.2.6.Boşama Yetkisi Verilen Küçük Yaştaki Eşin Kendini Boşaması....65
2.1.5.2.7.Bir Sebebe Bağlı Olarak Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesi 66
2.1.5.2.8.Kadına Verilen Boşama Yetkisinin Geçerlilik Süresi.....67
2.1.5.2.9.Boşamada Kadının Kendini Yetkilendirmesi Kocanın Onayına Bağlıdır.....69
2.1.5.2.10.Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesinde Kadının Tutumu....…..69
2.1.5.2.11.Kendisine Boşama Yetkisi Verilen Kadın Veya Yabancı Birinin Bunu Kabul Etmemeleri.....71
2.1.5.2.12.Nafakaya Bağlı Olarak Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesi.....72

2.1.5.2.13.Yeminin Bozulmasına Bağlı Olarak Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesi.....74
2.1.5.2.14.Kadın ya da Erkeğin Kayıp Olmaları Durumunda Boşama Yetkisinin Kadına Verilip- Verilmemesi.....74
2.1.5.2.15.Evini Terk Eden Kocanın Geri Dönmemesi Sonucu Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesi.....75
2.1.5.2.16.Bir Kadının Boşama Yetkisinin Verildiği Kişinin, Bundan Zaman Sonra Haberinin Olması.....76
2.1.5.2.17.Bir Sebepten Dolayı Boşama Yetkisini Karısına Veren Kocanın, Hile ile Bundan Ayrılmak İstemesi.....77
2.1.5.2.18.Kavga Nedeniyle Kocası Tarafından Dövülen Kadına Boşama Yetkisinin Verilmemesi.....78
2.1.5.2.19.Talâk için Yapılması Şart Koşulan Bir Fiilin Gerçekleşmesinden Önce Eşlerden Birinin Ölmesi……..78
2.1.6. NİKÂH VE TALÂKTA VEKÂLET.....84
2.1.7. FUZÛLÎNİN TASARRUFUYLA İLGİLİ MESELELER.....85
2.1.7.1.Sözlükte Fuzûlî: 85
2.1.7.2.Terim Manada Fuzûlî:.....85
2.1.7.2.1.Fuzûlînin Kıymış Olduğu Nikâhı Kocanın Onaylaması……..…….....86
SONUÇ.....89
KAYNAKÇA.....91
EKLER.....98
ÖZGEÇMİŞ.....101

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.d.	Adı geçen dergi
Bkz.	Bakınız
Nşr.	Neşreden
nr.	Numara
vr.	Varak
b.	bin (oğlu)
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
s.a.s.	Sallallahü aleyhi ve sellem
c.c	Celle celâlühû
Terc.	Tercüme
İ. A.	İslâm Ansiklopedisi
a.g.e.	Adı geçen eser
C.	Cilt
S.	Sayfa
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
Tah.	Tahkik
Yay.	Yayınları
Üni.	Üniversite
İnc.	İnceleyen
vb.	ve benzeri
ilh.	İla **â**hirihî
örn.	Örnek
a.e.	Aynı Eser
Üni.	Üniversitesi
Fak.	Fakültesi
İst.	İstanbul
Küt.	Kütüphane
TTK	Türk Tarih Kurumu
TDK	Türk Dil Kurumu
b.	Bin (Oğlu)
h.	Hicri
r.a	Allah ona rahmet eylesin (Rahmetullahi aleyhi)
İnter.	İnternet
Say.	Sayfası
Arş.	Araştırma
İnc.	İnceleyen
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
t.y.	Tarih Yok
y.y.	Yayın yeri yok

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Câmiu'l-Fusûleyn Işığında Bedreddin Simâvî'nin İslâm Aile Hukukuna Dair Görüşleri
Tezin Yazarı: Yüksel ÖZSOY **Danışman:** Dr. Öğr. Üyesi Pehlul DÜZENLİ
Kabul Tarihi: 22.11.2019 **Sayfa Sayısı:** İX + 93 + 3
Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri **Bilim Dalı:** Temel İslâm Bilimleri
Osmanlı Devleti'nin en hassas dönemlerinden *Fetret Dönemini* takiben, cereyan etmiş olan ve *Şeyh Bedreddin Hadisesi* ile ünlenen *Bedreddin Simâvî* aynı zamanda İslâm hukuku alanında önemli eserler vermiş bir ilim adamıdır. Biz bu çalışmamızda onun İslâm yargı hukukuna dair Câmiu'l-Fusûleyn adlı eserini ele alıp İslâm aile hukukuna dair görüşlerini inceledik. Klasik tarih kaynaklarında hakkında yeterli bilgi verilmemiş olması sonraki dönem çalışmalarında da problemlere sebep olmuştur. Lehte ve aleyhte birçok yorum yapılmış; ancak bu yorumların konuyu netleştiremediği aksine daha karmaşık hale getirdiği görülmüştür. El-Üsrûşenî ve el-İmâdî'nin "el-Fusûl" başlığıyla telif ettikleri iki eserin derlemesi olan Câmiu'l-Fusûleyn, Bedreddin'in özgün görüşlerini de içermektedir. Kendi görüşlerini "Ekûlü (Ben derim ki)" ve benzeri tabirlerle ifade eden Şeyh Bedreddin, bu çalışmasında her iki eseri tekrarlara girmeden birleştirmiş; zaman zaman eserlerin metinlerine dönük açıklama ya da eleştirilerde bulunmuştur. Bunun yanında genel olarak Hanefî fıkhına dair tenkit, tahriç ve tercihlerde de bulunmuştur. Onun yaptığı bu değerlendirmelere sonraki dönem Osmanlı uleması tenkit ya da savunma yaparak katkıda bulunmuşlardır. Bu çalışmada Şeyh Bedreddin'in hukukçuluğu İslam âile hukuku zemininde ele alınarak incelenmiş ve ilim dünyasına tanıtılmıştır.
Anahtar Kelime: Şeyh Bedreddin, İznik, Kazasker, Nikâh, Mehir.

Yalova University Institute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: The views of Bedreddin Simâvî's on Family Law in the light of his book Câmiu'l-Fusûleyn	
Thesis Author: Yüksel ÖZSOY	**Advisor:** Assistant Prof. Dr. Pehlul DÜZENLİ
Date of Acceptance: 22.11.2019	**Total Number of Pages**: İX + 93 + 3
Department: Basic Islamic Sciences	**Field of Study:** Basic Islamic Sciences

Appearing following the most sensitive period of the Ottoman Empire, Fetret Period and becoming famous with Sheikh Bedrettin incident, Bedreddin Simâvi is also a scientist who has important works on Islamic law. In this study we are looking into his views of Islamic family law based on his work Camiu'l Fusúleyn which is about Islamic jurisdiction law.

The fact that there isn't enough information on him in classical history sources has also caused problems on his later works There has been comments in favour of him and opposing him; however these comments didn't make the subject any clearer, in contrast they made it more complicated then it was.

Camiu'l Fusúleyn which is composed of the two works compiled in the title of "el-Fusùl by el-Imadi and el-Üsruşeni includes Bedreddin's unique views. Sheikh Bedreddin combined these two works, avoiding repetition by using phrases like "Ekulu (I say that)" to emphasize his own views and sometimes also made explanations and comments on the texts of the works. In addition he made deductions and comments on Hanefi Islamic law. Future Ottoman Islamic scholars contributed to these comments by defending or criticizing them.

In this study Sheikh Bedreddin as a person of law studied on the basis of Islamic family law and is introduced to the world.

Keywords: Sheikh Bedreddin, İznik, Judge of the army, Wedding, Mehr.

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu

Çalışmanın konusu olan *Câmiu'l-Fusûleyn,* müellifin mukaddimede de belirttiği üzere, muâmelat ve yargı konularının *Ben Derim ki* bağlamında incelenmesidir. Bu sahada eserin ana kaynağını el-Üsrûşenî ve el-İmâdî'nin "el-Fusûl" olarak isimlendirmiş oldukları iki eser oluşturmaktadır. Bedreddin, adı geçen eserleri derlemiş ve yarar açısından gerek duyduğu hususlara *el-Kâfî, el-Hulâsa,* ve *Letâifü'l-İşârât* gibi kaynaklardan da ilavelerde bulunmuştur. Eser müellifin de ifade ettiği gibi, hacim bakımından diğer iki eserin dörtte biri kadar olmasına karşın, onlardan daha verimli bir eser olma özelliğine kavuşmuştur.[1]

II. Araştırmanın Önemi ve Amacı

İnsan türünün devamı için yaşamın bir parçası olan evlilik, hayatın vazgeçilmez yapı taşlarından biridir. Bu kıymete sahip hayati unsur için doğru adımlar atılması kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu sahada İslâm toplumuna kazandırılmış olan bir eserin gün yüzüne çıkartılması da elzem bir sebeptir.

Fetret Dönemi'nin ardından Musa Çelebi döneminde kazaskerlik yapmış olan Bedreddin, bir hukukçu kimliğiyle Câmu'l-Fusûleyn adlı eserinde konuyu incelemiş ve izahatlarıyla aydınlatmaya çalışmıştır. Eserinde sadece nakil ile yetinmemiş, itiraz ve eleştirilerde bulunduğu meselelerde kendi kişisel görüşlerini de *"Ben derim ki"* ifadesiyle açıklığa kavuşturmuştur. Bu çalışmada konuya farklı bakış açıları kazandırmış olan böyle bir eser ilim dünyasına tanıtılmaya çalışılmıştır.

III. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Bedreddin Simâvî'nin yazmış olduğu eserler özellikle de İslâm hukuku dalında olanlar, yazıldıkları günden bu yana ulemânın gündeminde olmuş ve haklarında da bazı eserler yazılmıştır. Bunların temel özelliği şerh, hâşiye, tahkîk ve tercüme türünden olmalarıdır. Bu eserlerin geçmişte büyük ilgi görmelerine karşın, günümüzde aynı ilgiyle karşılanmadıkları da açıktır. Nitekim yapılan akademik çalışmalar, bugün bunların birkaç eseri geçmediğini göstermektedir. Aynı zamanda bunlar Bedreddin'in şahsi hayatını anlatan eserler olmaları bakımından, *Câmiu'l-Fusûleyn'*den bilgi vermeleri de genel anlamda olmuştur. Yoksa ki kitabın fıkhî yönden detaylı olarak şerhi söz konusu değildir. Dolayısıyla eser, bu yönüyle büyük hizmetlere ihtiyaç duyan bir kitap niteliği taşımaktadır.

Günümüzde Bedreddin hakkında akademik çerçevede yazılmış eser ve makalelerden ulaşabildiklerimiz şu şekilde sıralanabilir:

Hira, Ayhan, "**Şeyh Bedreddin'in Câmiu'l-Fusûleyn Adlı Eserinin Hanefî Fıkıh Literatürüne Katkısı: İbn Abidin Örneği**", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2012), 16(1), (221-243).

[1] Bedreddin, Mahmut, *Câmiu'l-Fusûleyn,* Süleymaniye Kütüphanesi. Halet Efendi Yazma Eserler Bölümü. 119 Numaralı Eser. vr. 1b.

Dindar, Bilal, "**Şeyh Bedreddin**", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1979), Sayı: 3, (295-323).

Yüksel, Müfid, "**Simavna Kadısıoğlu: Şeyh Bedreddin II**", *Türkiye Tarihi-İslam ve İslam'dan Kaynaklanan Dinler*, (1996), Sayı: (9-10), (229-263).

Sarıbıyık, Mustafa, **Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Mahmut**, *Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği Sosyal Bil. Araştırma Dergisi*, Siyasal Bilimler Milli Kütüphane, Yer No: 2003, (2004-Mart), 2(3), (35–45).

Döğüş, Selahattin, **Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri**, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* (2005 Ocak), 18(18). (72-94).

Hira, Ayhan, ***Şeyh Bedreddin'in Fıkıhçılığı***, (Doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: (2006).

Kozan, Ali, ***Şeyh Bedreddin ve Düşünce Tarihimizdeki Yeri***, (Doktora tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007).

Kozan, Ali, "**İdeolojik Okumalardan Bilimsel Zemine: Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin İsyanı**", *İstem, Dergi Park Akademik Dergisi,* (2009, Ocak), Sayı: (13), (181-198)).

Kozan, Ali, **Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'e İzafe Edilen Bir Risale: Risâle-i Bedreddîn**, *History Studies İnternational Journal Of History*, http://dx.doi.org/10.9737/hist_173., (2010), y.y., 2(3), (245-255).

Hira, Ayhan, **İsyanın Gölgesinde Bir Şeyh: İlim Zincirinin Kayıp Halkası Fakih Şeyh Bedreddin**, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (2011), Sayı: (17), (451-476).

Hira, Ayhan, "**Şeyh Bedreddin Câmiu'l-Fusûleyn Adlı Eserinin Hanefî Fıkıh Literatürüne Katkısı: İbn Nüceym Örneği**", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (2012). Sayı: (20), (197-209).

Hira, Ayhan, "**Şeyh Bedreddin'in Câmiu'l-Fusûleyn Adlı Eserinin Hanefî Fıkıh Literatürüne Katkısı: İbn Abidin Örneği**", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2012), 16(1), (221-243).

Hira, Ayhan, ***Şeyh Bedreddin; Bir Sûfî Âlimin Fıkıhçı Olarak Portresi***, İstanbul: İz yay., (2012).

Kozan, Ali - Sevil Akyol, "**Şeyh Bedreddin'in Menkıbevî Hayatına Dair Bilinmeyen Bir Eser: Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin Sultan**", *Tarih Okulu Dergisi*, (2013), 6(14), (75-112).

Severcan, Şefaettin, "**Şeyh Bedreddin Olayı**", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2015, 23 Mayıs). (1-27).

Kozan, Ali, ***Şeyh Bedreddin: Osmanlı Devleti'nde Âlim ve Sûfî Bir İsyancı***, Beyaz Tarih, y.y. (2016). https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/seyh-bedreddin-osmanli-devletinde-Âlim-ve-sûfî-bir-isyanci (Erişim Tarihi: 30.07.2019).

Haykıran, Kemal, **Şeyh Bedreddin ve İsyanı Üzerine Bazı Düşünceler II, Müridin Fendi: Börklüce Mustafa ve Şeyh Bedreddin**, *(Yeni Fikir Dergisi). Uluslararası Hakemli Akademik Fikir Araştırma Dergisi*, (2017, Temmuz), 7(19), (299-308).

Gariber, Kağan, "**Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı'nı Değerler Dizgesi Bağlamında Okumak**", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Degisi,* (2017), 18(18), (142-155).

Eser üzerinde, Bedreddin'in *İslâm âile hukukuna* ilişkin itiraz bağlamında ki görüşlerini ortaya koymaya çalışmamızda kendisine müracaat ettiğimiz nüsha, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından baskısı yapılmış olan Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi arşivi 119 nolu yazması ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Yazma Eserler Kurumu Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesinde kayıtlı bulunan 22 Sel 239 numaralı nüshadır.

Konuların sıralanmasında müellifin sıralamasına uyulmaya çalışılmıştır. Fakat fıkıh literatürüne uyum sağlaması açısından bazılarının yerlerinin değiştirilmesi bu açıdan uygun görülmüştür.

Bedreddin'in aile hukuku kapsamında yapmış olduğu eleştirilerinden, nikâhla alakalı olmayan aşağıdaki meseleler, konuya dâhil edilmemiştir. Bunlar:

1. Vr. 184b'de imam Muhammede'den nakledilen, öğlenin sünneti ile vitir namazı meselesidir. Muhtemelen burada anlatılmak istenen husus; boşama şartının namazdaki süre ile ilişkilendirilmiş olmasıdır. Şöyleki erkeğin, kadını boşaması ya da boşama yetkisinin kadına verilmesinde, namaz için alınan iftitah tekbiriyle, selam verme arasında geçen sürede, boşamanın gerçekleşmesinin ne kadar süre geçmesiyle gerçekleşeceği kastedilmiştir. Bedreddin açık olarak, evlilikle alakalı bir hususa değinmediğinden bunun konuya dâhil edilmemesini uygun gördük.

2. Vr. 193a'da Şemsüleimme es-Serahsî'den nakledilen *"Efendi – Köle"* meselesi,

3. Vr. 194a'da Hidâye müellifi Merğinânî'nin *"el-Fevâid"* adlı eserinden nakledilen *"Borç - Efendi ve Köle"* meselesi,

4. Vr. 194a'da *"Be cer harfi ve örf"le* alakalı eleştirileri,

5. Vr. 197b-198a'da "*Yemin bahsiyle"* alakalı mesele,

6. Vr. 202a' da Kadîhan'dan naklettiği "*Fuzûlînin köle satması"* meselesi,

7. Vr. 204a'da "*Fuzûlînin Sulhu"* başlığı altında yer verdiği, *Fuzûlî – Davalı* meselesi,

8. Vr. 205a'da *Sulh, kefil, davalı* meselesi,

9. Vr. 205a'da *Fuzûlî, davalı, davacı* meselesi,

Bedreddin'in biyografisinin tespitinde şu kaynaklar esas alınmıştır:

1) Ukûdü'n-Nasiha:[2] İbn Arabşah, Ahmet b. Muhammed ed-Dimaşkî (ö. 854/1450)

2) Menâkıbı Şeyh Bedreddin: Torunu Hafız Halil b. İsmail (? – 1453'den sonra)

[2] Edirneli, Mehmed Mecdî Efendi, *Hadâiku'ş-Şekâik,* (Şekâik Tercümesi), TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, http://hdl.handle.net/11543/1729, 4. Tabaka, s. 73, Erişim tarihi: 27.04.2019.

3) **Bizans Tarihi:** Dukas (tahmini 1400 – 1470 yılları)

4) **Behcetü't-Tevârîh:** Şükrullah b. Şihabeddin Ahmed Efendi (ö. 864 – 1459/60/89)

5) **Osmanoğulları Tarihi (Tevârîh-i Âli Osman):** Âşıkpaşazâde, Derviş Ahmed Âşıkî (ö. 889 – 1484'den sonra)

6) **Tevârîh-i Âli Osman:** Oruç Bey (ö. 909 – 1503'den sonra)

7) **Heşt – Bihişt (Sekiz Cennet):** İdrîs-i Bitlisî (ö. 926 - 1520)

8) **Kitabü Tevârîh-i Âli Osman (Cihannüma):** Neşrî, Mehmed (ö. 926 / 1520)

9) **Tevârîh-i Âli Osman[3]:** Şeyhülislâm Kemalpaşazâde (ö. 940 – 1534)

10) **Miftâḥü's-saʿâde ve Misbâhü's-Siyâde fî Mevzû'âti'l-Ulûm:** Taşköprizâde Ahmed efendi b. Mustafa (ö. 968 – 1561)

11) **Eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmaniyye:** Taşköprizâde Ahmed efendi b. Mustafa (ö. 968 – 1561)

12) **Tevârîh-i Âli Osman:** Lütfi Paşa, Damat Çelebî (ö. 970 - 1563)

13) **Tacü't-Tevârîh:** Hoca Sâdeddin Efendi (ö. 1008 - 1599)

14) **Solakzâde Tarihi:** Solakzâde Mehmed Hemdemî Efendi (ö. 1068 – 1658)

15) **Câmiu'd-Düvel / Müneccimbaşı Tarihi[4] (1299 – 1481 tarihleri):** Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah. Ahmed Dede (ö. 1113 – 1702)

16) **Osmanlı Müellifleri:** Bursalı Mehmed Tâhir (ö. 1343 – 1925)

---

[3] Kaynağa ulaşamadım. Kemalpaşazâde II. Bayezîd'in isteğiyle yazmaya başladığı eserini, her padişah için bir defter (cilt) olmak üzere, yedi ciltte tamamlamış ve padişaha teslim etmiştir. Osmanlı'nın kuruluşundan Kanuni'nin 1526'da Mohaç dönüşünde İstanbul'a girişine kadar ki olan tarihi süreci içine alan bu eserin I., II. ve VII. defterlerinin yayımlanması Şerafettin Turan tarafından, III. Defter Abdullah Satun tarafından, yine VII. ve VIII. Defterler Ahmet Uğur tarafından hazırlanmıştır. Yayımlanmış olan bu defterlerin tamamını araştırdığımızda Çelebî Mehmed dönemi ve Bedreddin isyanına rastlayamadık. Dolayısıyla Kemalpaşazâde'nin VIII. defteri, Bayezîd döneminin sonu ve Yavuz'un ilk dönemini anlatmaktadır. Çelebî Mehmet döneminin başlıca hadiselerinden gösterilen *Bedreddin Olayı* ise, ulaşamadığımız V. veya VI. defterlerde olabileceği muhtemeldir. Konu için Bkz. Uğur, Ahmet, Kemal Paşazâde'nin VIII. Defteri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*. (1987), 28(1), (269-289), Sıra No: 11458.

[4] Türkçesi *Sahâifü'l-Ahbâr fi Vekayiü'l -Asâr / Müneccimbaşı Tarihi* olarak geçen eserin Arapçası *Câmiu'd-Düvel* olarak bilinmektedir. Bkz. Ağırakça, Ahmet, "Müneccimbaşı, Ahmed Dede", *DİA,* XXXII, 4-6.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.BEDREDDİN SİMÂVÎ'NİN HAYATI VE CÂMİU'L-FUSÛLEYN ADLI ESERİ

Şeyh Bedreddin'in biyografisini inceleyen kaynaklar, onun hakkında söylenen*"İsyan hadisesi"* ile kendisinin yazmış olduğu iddia edilen *"Vâridât"* adlı eserinde inanç esaslarına aykırı düşen fikirler hususunda çelişkiye düşmüşlerdir. Onun bu tartışmalı hayatını müspet veya menfi yönde sonuca bağlamaya çalışan yazarlar, kesin bir çözüm üretememekle birlikte tahminden öteye de geçememişlerdir. Bu nedenle konuya geçmeden önce Bedreddin'in nasıl bir şahsiyet olduğunu ve hakkında söylenenlerin ne gibi bir iz bıraktığını anlayabilmek için, yaşadığı dönemi ve hayatını açıklamaya gerek duyduk.

1.1.1. Dönemi

Şeyh'in yaşamış olduğu dönem; Ankara savaşının başgöstermesiyle 1402/1413 yılları arasında geçen *"Fetret Dönemi"*ne rast gelmektedir. Bu dönemde çıkan isyanlar ve yol açtığı savaşlar, Osmanlı idaresinde ki otoriterin bozulmasına ve kardeşler arasında ki taht kavgalarına neden olmuştur.

Süleyman Çelebî'nin idaresinde bulunan ve aynı zamanda Şeyh'in memleketi olan Edirne, 1411 de kardeşi Musa Çelebî tarafından ele geçirilmiş ardından Süleyman Çelebî'de katledilmişti. Bunun üzerine yaklaşık iki yıl hükümdarlık süren, bu arada Bedreddin'i de kazaskeri olarak göreve getiren Musa Çelebî, 1413'de Edirne'nin, kardeşi Çelebî Mehmet tarafından ele geçirilmesiyle saltanatına son verilmiş, kendisi de idam edilmişti. O tarihten sonra Osmanlı Devleti, Çelebî Mehmet tarafından yönetilmeye başlamış ve yetki tam anlamıyla Çelebî Mehmet'in eline geçmişti.[5]

1.1.2. Hayatı

1.1.2.1. İsmi

Bedreddin, Osmanlı'nın ilk dönemlerinde devletin üst kademesinde kazaskerlik yapmış olan mutasavvıf, hukukçu / fakih ve âsi[6] gibi kimliklerle adlandırılmış çok yönlü bir şahsiyettir.[7] Tarih, kendisini her ne kadar bu ve benzeri vasıflarla tanıtmış olsa da; ancak elimizdeki bilgilerde o daha çok *Simavna Kadısıoğlu* kimliğiyle karşımıza çıkmıştır.

---

[5] Kacıroğlu, Murat, "Tarihin Nesnesinden Kurmacanın Öznesine Şeyh Bedreddin Yahut Tsarihsel Bir Kimliğin Yeniden İnşası Üzerine", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Selçuk Üni., (2011), Sayı 30, s. 241; Severcan, Şefaettin, *Şeyh Bedreddin Olayı,* https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=381593, Erişim tarihi: 24.02.2019; Kozan, Ali, *Osmanlı Devleti'nde Âlim ve Sûfî bir İsyancı Şeyh Bedreddin,* Beyaz Tarih, https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/seyh-bedreddin-osmanli-devletinde-Âlim-ve-sûfî-bir-isyanci, 2016, (Erişim Tarihi: 30.07.2019), s. 2.

[6] Türkçe'deki *"Âsi"* (isyan eden, ayaklanan) kelimesinin Arapça karşılığı "Bâğî" kelimesidir. Türkçe eserler genelde *"Âsi"* kelimesini kullanırken eski kaynaklar "Bâğî" kelimesini kullanmışlardır. Örn. Bkz. Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* (Tah.: Abdülbaki Gölpınarlı), 2. Baskı, İstanbul: Milenyum Yay. (2008), s.18; Sarıbıyık, Mustafa, Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Mahmut*, Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği Sosyal Bil. Araştırma Dergisi,* Siyasal Bilimler Milli Kütüphane, Yer No: 2003, (2004-Mart), 2(3), (35–45). s. 35–45.

[7] Kozan, Ali, Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'e İzafe Edilen Bir Risale: Risâle-i Bedreddin, *History Studies İnternational Journal Of History,* http://dx.doi.org/10.9737/hist173._, 2(3). (245-255). y.y.

Şeyh, *Câmiu'l-Fusûleyn* adlı eserinde isminin "Mahmud bin İsrail" olduğunu; ancak *Semâvna Kadısıoğlu* şöhretiyle bilindiğini,[8] *et-Teshîl'*in mukaddimesinde ise kendisini *Mahmud bin Kadı Semâvî/Semâvüne*[9] şeklinde tanıttığını görmekteyiz. Hakkında bilgi veren kaynaklar, adının Mahmud (Muhammed[10]) b. İsrail (b. Abdülazîz[11]) olduğu yönünde hemfikirdirler. Bedreddin[12] ile isimlendirilmesi ise, sağlığında bazıları tarafından şahsına atfedilmiş bir lakap olabileceği ileri sürülmüştür.[13]

Şeyh Bedreddin isminden ve lakabından çok, bağlı olduğu beldesine *Simâvî* şeklinde veya babasının mesleğine intisap edilmek suretiyle *Kadıoğlu* şeklinde zikredilmektedir. Nitekim bu kaynaklardan İbn Arabşâh (ö. 854/1450), Âşıkpaşazâde (ö. 886/1481), Sâdeddin Efendi (ö. 1008/1599), Solakzâde (ö: 1068/1658), Müneccimbaşı (ö. 1113/1702) *Sîmâviye / Simâvna / Simâvne Kadısıoğlu Bedreddin / Mahmûd,*[14] şeklinde zikretmişlerdir. Diğer yandan Neşrî Mehmed Efendi (ö. 927/1520) *Semâvüne/Simâvüne Kadısıoğli,* İdrîs-i Bitlisî (ö. 927/1520),[15] *Simâvnâ Kadı Bedrüddîn Mahmûd…, Simavnaoğli Bedreddin Mahmud,* Taşköprizâde (ö. 968 / 1561)[16] *Bedreddin, İsrail'in oğlu Mahmud (Muhammed), İbn Kadı Samavna / Simavna,* Lütfi Paşa (ö. 970/1563)[17] *Samavne Kadısioğli Şeyh Bedreddin,* Edirneli Mehmed Efendi (ö. 999 / 1591)[18] *Şeyh*

2010, Erişim tarihi:15 Mayıs 2019, s. 245; Arslanoğlu, İbrahim, Şeyh Berdereddin, *Bilim ve Ütopya, Gazi Ünv. Gazi Eğitim Fak. Dergisi,* (2007), Sayı: (14), (158), (41- 45).

[8] Bedreddin, Mahmud, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 1b; Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* Tah.: Abdülbaki Gölpınarlı, 2. Baskı, İstanbul: Milenyum Yay., (2008), s. 245-246.

[9] Bedreddin, Mahmut, *et-Teshîl, fî Şerhi Letâifü'l-İşârât,* Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi, 22 Sel 813, vr. 2b mukaddimesinde "Semâvî" şeklinde; Samsun İl Halk Kütüphanesi, 55 Hk 1025, vr. 3b'de bulunan *Letâifü'l-İşârât* mukaddimesinde ise "Semâvüne" şeklinde kaydedilmiştir.

[10] Taşköprizâde, Ahmed, *eş-Şekâi'ku'n-nu'mâniyye fî 'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, Beyrut: Dârü'l-kitap el-Arabî, (1975), I, 33-34.

[11] Abdülaziz isminin geçtiği kaynaklar: Hafız Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 236, 239, 241, 243, (vr. 3b, 4b, 5a, 5b); Taşköprizâde, *eş-Şekâik en-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l Osmâniyye,* Dârü'l-kitap el-Arabî, Beyrut: 1975/1395, I, 33-34; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde ve Misbâhü's-siyâde fî Mevzû'âti'l-ulûm,* Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-ilmîyye, (1985), II, 261; Edirneli, Mehmed Mecdi Efendi, *Hadâiku'ş-Şekāik, (eş-Şeḳâiḳu'n-Nuʿmâniyye tercümesi),* 4. Tabaka, s. 71, TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu http://hdl.handle.net/11543/1729; Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmanî,* (Haz.: Nuri Akbayar-Seyit Ali Kahraman), Kültür Bakanlığı ile Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yayını. İstanbul: Yurt Yay. (1996), II, 361.

[12] Müellife yakın tarihi kaynaklardan, onu Bedreddin ismiyle / lakabıyla vasfetmiş olanlardan bazıları için Bkz. Gölpınarlı, -İbn- Arabşâh'dan naklen- *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s.18, 245; Lütfü Paşa, *Tevârîh-i Âli Osman,* Toronto Üniversitesi Kütüphanesi, (1. Baskı), İstanbul: (1923), s. 73; Taşköprizâde, *Miftâḥü's-saʿâde ve Misbâhü's-Siyâde fî Mevzû'âti'l-Ulûm,* II, 261.

[13] Bkz. Apaydın, Hacı Yunus, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara: Kalkan Matbaacılık, (2012), s. 6.

[14] Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, İstanbul: Ali Bey Nşr. (1914 / 1332 h.), s. 148, 150, 158, 159; Hoca, Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, Haz.: İsmet Parmaksızoğlu Ankara: Kültür Bakanlığı yay., (1979), II, 109; Solakzâde, Çelebî Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Tarihi*, İstanbul: Mahmut Bey matbaası, Mustafa Orhan Kütüphanesi, (1880), s. 134; Müneccimbaşı, *Sahâifü'l-Ahbâr fî Vakâyiü'l-A'sâr,* Mısır: Amr matbaası, (1869), s. 333; Müneccimbaşı, Ahmet Dede, *Câmiü'd-Düvel,* Çev.: Ahmed Ağırakça, İstanbul: İnsan Yay. (1995, Mart), s. 179; Gölpınarlı, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 17, 26.

[15] İdrîs-i Bitlisî, Hakimeddin, *Heşt-Bihişt,* (Haz.: Mehmet Karataş-Selim Kaya-Yaşar Baş), Ankara: Betav Yay., (t.y.), s. 274, 276.

[16] Taşköprizâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'maniyye*, I, 33-34; Taşköprizâde, *Miftâḥü's-saʿâde ve Misbâhü's-Siyâde fî Mevzû'âti'l-Ulûm*, II, 261.

[17] Lütfü Paşa, *Tevârîh-i Âli Osman,* s. 73.

[18] Edirneli, Mehmed Mecdi Efendi, *Hadâiku'ş-Şekāik,* (Şekâik Tercümesi), s. 71.

Bedreddin Mahmud b. İsrail b. Abdülaziz, Samavna Kadısıoğli şeklinde nakletmektedirler.

1.1.2.2.Doğumu

Bedreddin'in dedesi, Selçuklu[19] Sultanı II. İzzettin Keykavus'un kardeşi Abdülaziz, Osmanlı Beyliği'nin Rumeli fethine katılmış ve Dimetoka'da yapılan savaşda şehit düşmüştür. Abdülaziz'in Mûsevî asıllı hanımından, İsrail adındaki oğlu, Edirne'nin fethinden birkaç yıl önce Meriç Nehri'nin batısında bulunan Samâvnâ (Samona) Kalesi'ni fethetmiş; sonrasında da buraya komutan ve kadı olarak atanmıştı. İsrail, kalenin Komutanı Rum Beyi'nin – sonradan Müslüman olan ve Melek Hatun adını alan - kızı ile evlenmiş ve bu evlilikten Bedreddin dünyaya gelmiştir.[20]

Doğduğu belde, tercih edilen görüşe göre, Edirne'nin Samavnâ / Simâvna beldesi[21] olduğu yöndedir. Buna mukabil, "Kütahya" yakınlarındaki "Sîmâv" beldesinin olabileceğini savunanlar da olmuştur. Ancak bu yöndeki açıklamaların bir isim benzerliğinden kaynaklanmış olabileceği ayrıca ebeveynlerinin de Edirne'de ikâmet ediyor olmaları hasebiyle zayıf bir ihtimal olduğu ileri sürülmüştür.[22]

Doğum tarihi hakkında kaynaklar (740/1339)[23], (770/(1368/1369)[24] ve (760/1359) gibi çelişkili tarihler ileri sürmektedirler. Verilen bu tarihler içerisinde ekseri kaynak, torunu Hafız Halil'in belirtmiş olduğu (760/1359) yılının daha iasabetli olabileceği kanaatindedirler.[25]

İlk kaynaklar aslında Bedreddin'in biyografisini ele almakdan ziyade, onun *isyan olayını* daha çok konu edinmişlerdir. Bundan dolayı da doğduğu tarih üzerinde değil; daha çok

---

[19] Bedreddin'in atasının Selçuklu soyundan geldiğini, torunu Hafız Halil *Menâkıbnâmesinde* belirtmektedir. Bkz. Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, vr. 13a, (s. 264).

[20] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, s.11-12, (vr. 6b); Sarıbıyık, Mustafa, Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Mahmut. *Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi,* 2(3). (35-45). İslâm ve İslâm'dan Kaynaklanan Dinler – Siyasal Bilimler Milli Kütüphane Yer No: 2003 SA, 51. (2004, Mart), s. 35–45; Yener, Cemil, *Şeyh Bedreddin Vâridât,* Elif yayınları, İstanbul 1970, s. 9; Döğüş, Selahattin, *Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri,* s. 88; Kozan, Ali, *Osmanlı Devleti'nde Âlim ve Sûfî Bir İsyancı: Şeyh Bedreddin,* Beyaz Tarih, https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/seyh-bedreddin-osmanli-devletinde-Âlim-ve-sûfî-bir-isyanci (Erişim Tarihi: 30.07.2019), 2016, s. 2, Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 2-11; Dindar, Bilal, "Bedreddn Simâvî", *DİA*, V, 332-333.

[21] Samâvnâ: Bugün Edirne'nin 30 km batısında kalan, kuzey doğu Yunanistan'da, Kiprinos adında bir Yunan köyüdür. Doğduğu beldenin *Simâvna* veya *Samâvna* şeklinde zikredilmesindeki sebebin, ondan bahseden eserlerin Arapça olmasından kaynaklı olduğu düşünülebilir. Çünkü kelime, harekeleme yapılmadan naklaedildiği düşünüldüğünde, üstün harekeli olarak *Samâuna / Samâvuna* şeklinde, esre harekeli olarakta *Simâuna / Simâvuna* şeklinde olacağı yöndedir. Dolayısıyla her müellif kendi eserinde, harekelemeyi naklettiği kaynaktan alıntı yapmış olabileceği gibi kendisi de harekelemiş olabilir. Nitekim torunu Hafız Halil *Menâkıb*ında: "*Turdıgı kal'a Semâviyye idi."* diye nakletmesi de bunu desteklemektedir.

[22] Kozan, Ali, *Osmanlı Devleti'nde Âlim ve Sûfî Bir İsyancı*, s. 2.

[23] Dindar, Bilal, "Bedreddn Simâvî", *DİA*, V, 332.

[24] Yaltkaya, M. Şerafettin, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin,* Haz.: Hamit Er, y.y. İstanbul 1994, s. 27; Yaltkaya, M. Şerafettin*, "*Simâvne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'e Dair Bir Kitap"*, Türkiyat Mecmuası*, https://dergipark.org.tr/iuturkiyat, 3(1), (233-256), 1935.

[25] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, vr. 6b, (s. 245; Balivet, Michel, *Şeyh Bedreddin Tasavvûf ve İsyan*, (Çev.: Ela Güntekin), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, 2000, s. (Önsöz) VIII; Uzunçarşılı, İsmâil Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, I,.312; Sarıbıyık, Mustafa, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Mahmut,* s. 35–45.

öldüğü tarih üzerinde durmuşlardır. Dolayısıyla torunu Hafız Halil dışında onun hayatını teferruatıyla ele alan başka bir tarihçinin olmadığı görülmektedir.

1.1.2.3.Evliliği

Kaynaklar Bedreddin'in aile hayatıyla ilgili bilgilere geniş anlamda yer vermemişlerdir. Kendisi Mısır'da olduğu dönemlerde Cazibe / Gazila[26] adında ki Habeşli bir câriye ile nikâhlandığı kaydedilmektedir. Onun bu cariye ile nikâh yapmasına sebep olan hadise, Sultanın onu sarayına davet etmesiyle başlamıştır. Nitekim Sultan Berkûk, sarayında Hüseyin Ahlâtî'nin[27] (ö. 807-1405) de bulunduğu bir meclise Bedreddin'i davet etmiş; o da icabet etmiştir. Bedreddin davette Ahlâtî ile girdiği ilmî bir münazara da fevkalade başarı göstererek Sultanın takdrini kazanmış; neticesinde o da onu Cazibe adındaki bir câriyesi ile evlendirmiştir. Aynı şekilde Cazibe'nin kız kardeşi Mariye[28] (Meryem) ile de Ahlatî'yi evlendirmiştir. Dolayısıyla bu tarihten itibaren Bedreddin, Ahlâtî'nin müridi ve ölümünden sonra da onun halifesi olarak yerine geçmiştir.[29]

1.1.2.4.Çocukları

Bedreddin'in çocukları olduğuna dair bilgi veren tarihçiler, onların sayıları ve cinsiyetleri yönünde çelişkili ifadeler kullanmışlardır. Kaynaklar, onun İsmail adında bir oğlunun[30] 1391'de doğduğunu ve 1410'da öldüğünü kaydetmektedir. Ailesi ve çocuklarıyla ilgili bilgilerin tarihi kayıtlara daha ziyade; İznik'te göz hapsinde olduğu sırada geçtiği görülmektedir. Çünkü onun, İznik'ten kaçarken veya hacca gitme bahanesiyle oradan ayrılırken, yakalanmamak ya da dikkat çekmemek için ailesini orada bıraktığı kaydedilmektedir. Dolayısıyla bu konuda onların eserlerine müracaat edildiğinde ortaya: "*Ailesi ve çocuklarıyla birlikte",*[31] *"İki oğlu ve kızıyla beraber",*[32] "Oğlu ve kızıyla"[33] "*İznik'te iki oğlunu bırakıp gitti."*[34] şeklinde değişik ifadeler çıkmaktadır. Hayatının geri

---

[26] Ernst Werner, *Büyük Bir Devletin Doğuşu: Osmanlılar (1300 - 1481)*, (Çev.: Yılmaz Öner – Orhan Esen), (1. Baskı), İstanbul: Yordam Kitap, (2014), s. 320,

[27] Doğum ve ölüm tarihleri ile eserleri hakkında detaylı bilgisi bulunmayan Hüseyin Ahlatî el-Laziverdi, memleketi olan Ahlat'dan Şam'a, oradan da Kahire'ye gelip Memluk Sultanı Berkûk'un saygısı ve hürmetine mazhar olmuştur. Zahirî ve batınî ilimlerde çağının ulemâsının önde gelenlerinden olduğu belirtilmektedir. İbn Hacer onunla ilgili: "İnsanda hayretler uyandıracak çok ilginç şeyler rivayet edildiğini" belirtir. Geçimini nereden temin ettiği bilinmemekle birlikte lajurt (lacivert) tasını çözümlemeği becerdiği ve kimya bildiği rivayet edilmektedir. Tıp alanında gösterdiği maharetten dolayı kendisinin tıpta otoriter olduğu kaydedilmektedir. Yanına emirler, ileri gelen kimseler ve bunun dışındakiler sırayla girer, kimisi hastalığına deva, kimi de dua talep ederdi. (Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *ed-Dürerü'l-Kâmine,* Beyrut: Dârü'l Kütübi'l Hadîsiyye, (1966), II, 160; İbn Hacer el-Askalân, *İnbâü'l-Ğumer bi-Ebnâi'l-Umer*, Beyrut: Dârü'l Kütübi'l-İlmiyye, (1986), III, 336-337; Kozan, Ali, *Şeyh Bedreddin ve Düşünce Tarihimizdeki Yeri*, (Doktora tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007)., s, 24.

[28] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, vr. 19a, (s. 281).

[29] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, vr. 19a-19b, (s.281-282); Kozan, Ali, *Şeyh Bedreddin ve Düşünce Tarihimizdeki Yeri,* s. 25; Dindar, Bilal, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, V. 332-333; Severcan, Şefaettin, *Şeyh Bedreddin Olayı*, s. 11.

[30] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, vr. 30b, (s. 314).

[31] Taşköprizâde, *eş-Şekaîk en-Nu'maniyye fi Ulemai'd-Devleti'l Osmaniyye*, I, 34.

[32] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 313.

[33] Âşıkpaşazâde, Derviş A. Âşıkî, *Osmanoğulları Tarihi,* (Çev.: Kemal Yavuz – M.A. Yekta Saraç), İstanbul: Mas Matbaacılık, (2003), s. 149.

[34] Âşıkpaşazâde, *Osmanoğulları Tarihi,* s. 160.

kalan kısmında ise, oğlu İsmail'in doğumu ve ölümünden başka aile hayatıyla ilgili bir bilgiye rastlanmamaktadır.

1.1.3. İlmi Hayatı

1.1.3.1. İlköğrenimi ve Anadolu'daki Hocaları

Şeyh tahsil çağına gelince ilk eğitimini Edirne'de babasının yanında almış ve Kur'an'ı Kerimi ezberlemişti. Aynı zamanda Mevlânâ Molla Şahidî'den (ö. …?) kıraât dersleri, Mevlana Yusuf'dan da (ö. …?) sarf ve nahiv dersleri almıştı. Onun ölümünden sonra yirmi yaşlarında iken Bursa'ya geçerek ders arkadaşı Kadızâde Rûmî diye bilinen –ünlü matematikçi ve astrolog- Musa Çelebî (ö.844/1440'dan sonra) ile birlikte, onun babası Bursa kadısı Koca Mahmut Efendi'den (ö. 74/1372) ilim tahsil etmiş, ardından da hocasının tavsiyesi üzerine Konya'da bulunan büyük âlim Mevlana Feyzullah'dan (ö. …?) 1381 yılına kadar mantık ve astronomi dersleri okumuştur.[35]

1.1.3.2. Mısır'a Seyahati ve Mısır'daki Hocaları

Hocası Feyzullah'ın vefat etmesi üzerine Konya'dan ayrılan Şeyh, ilim tahsili için Şam'a geçmiş bir süre de orada kalmıştır. Ancak veba / tâ'ûn[36] salgını yüzünden Şam'da fazla kalamamış, aynı yıl içerisinde Kudüs'e geçmiştir. Kudüs'te kaldığı dönemde ilim öğrenmeye devam etmiş; daha ziyade İbn Hacer el-Askalânî'den[37] (ö: 852/1449) Hadis dersleri almıştır. Altı aylık bir süre zarfında Buhârî ve Müslim'in Sahîhayn kitaplarını okumuştur.[38] Memluk Sultanı el-Melikü'z-Zâhir Seyfeddin Berkûk (1382-1399) döneminde Kahire'ye giderek[39] orada arkadaş olduğu büyük âlim es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî (ö. 816/1413) ve Aydınlı tabip Hacı Paşa (Hızır bin Ali) (ö. 827/1424) ile birlikte Kahire'de müderrislik yapan Mübârekşâh el-Mantıkî'den (ö. 784/1382) kelam, felsefe ve mantık dersleri okuyarak ilimde ilerleme katetmiştir. Taşköprizâde'nin ifadesine göre; Şeyh Mısır'da iken Ekmeleddin el-Baberti (ö.786/1385) ve Hüseyin Ahlatî gibi renkli simalardan da farklı alanlarda tahsil görmüştür. Mekke'de bulunduğu sırada büyük Hanefî âlimi İmam Zeylaî'den de üç ay kadar ders aldığını torunu Hafız Halil[40] ve Taşköprizâde[41] kaydetmektedirler. Ancak adı geçen Zeylaî'nin, ünlü Hanefî fakihinin olup – olmaması yönünde ayrıntı verilmemiştir. Aslında Bedreddin'in doğum tarihi ile her iki Zeylaî'nin[42] öüm tarihleri dikkate alındığında böyle bir karşılaşmanın imkânsız olduğu düşünülebilir. Çünkü söz konusu âlimlerin ölüm tarihlerinin hicri 743/1343 ve

---

35 Edirneli Mecdi Efendi, Mehmed, *Hadâiku'ş-Şekâik,* 4. Tabaka, s. 71; Hira, Ayhan, *Şeyh Bedreddin'in Câmiu'l-Fusüleyn Adlı Eserinin Hanefi Flklh Literatürüne Katklsı: İbn Abidin Örnegi*, s. 221-243; Severcan, Şefaettin, *Şeyh Bedreddin Olayı*, s. 5.

36 Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, s. 261, (vr. 12a); Dindar, Bilal, Bedreddin Simâvî", *DİA*, V, 334.

37 İbn Hacer el-Askalânî: Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali İbn Hacer, 8. asırda yaşamış büyük muhaddis ve Şafiî âlimi (ö. 852/1449).

38 Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, s. 264, (vr. 13a).

39 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 312; Severcan, Şefaettin, *Şeyh Bedreddin Olayı*, s. 6.

40 Hafız, Halil, *Şeyhülislâm Ebû Zeylaî* diye bahsetmiştir. vr. 14b; Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, s. 269-270.

41 Taşköprizâde, *eş-Şekaîk en-Nu'maniyye fi Ulemai'd-Devleti'l Osmaniyye,* I, 33-34; Taşköprizâde, *Miftâhü's-sa'âde ve Misbâhü's-Siyâde fi Mevzûâti'l-Ulûm,* II, 261.

42 Osman b. Ali ez-Zeylaî *Tebyîn-ül-hakâik fi şerh Kenzü'd-Dekâik*'in müellifi.
Abdullāh b. Yûsuf ez-Zeylaî *Naṣbü'r-râye li-taḫrîci eḥâdîṯi'l-Hidâye*'nin müellifi.

762/1361 yılları olduğu bilinmektedir. Bu nedenle kuvvetli ihtimalle doğum tarihi hicri 760 olarak bilinen Bedreddin'in bu tarihlerde vefat etmiş birinden ders almış olabileceği düşünülemez. Ancak Bedreddin'in Mekke'de bulunduğu dönemlerde, bu isme sahip başka bir "Zeylaî"nin tarihi açıdan tespit edilmesi durumunda, söz konusu iddia da muhtemeldir.

1.1.3.3.Hac Yolculuğu

Bedreddin 1383'te Mısır'a geldikten yaklaşık iki yıl sonra, hocası Mübârekşâh Mantıkî ile birlikte deniz yolunu kullanarak Cidde üzerinden hacca gitmiş ve üç ay Mekke'de kalmıştır. Şeyh daha sonra Medine'ye geçmiş; burada da bir süre kaldıktan sonra Kudüs'e, oradan da tekrar Mısır'a dönmüştür.[43]

1.1.3.4.Doğuya Seyahati ve Timur'la Görüşmesi

Şeyh, tasavvûfa girmesinin ardından, Ahlâtî'nin öğretilerinin etkisiyle ilâhî cezbeye kapılmış; neticesinde de ani değişiklik ve aşırı riyazetler onun muhtemelen ruhen ve bedenen hastalanmasına yol açmıştı. Bundan dolayı hocası Ahlatî, onun Doğuda bulunan Tebriz iline gitmesini istemişti.[44] 1403'te Tebriz'e giden Bedreddin, orada Timur'la görüşme fırsatı bulmuş ve meclisinde İmam Cezerî'nin de[45] (ö. 833/1429) olduğu bir sırada İranlı âlimlerle ilmî münazaralarda bulunmuş ve üstün gelmişti. Bunu gören Timur, onu takdir etmiş ve kendisine birçok ikramlarda bulunmuştu. Ancak Bedreddin tüm bunları geri çevirmiş ve bulduğu ilk fırsatta Kazvin'e geçmişti. Orada bulunduğu sıralarda -kesin olmamakla birlikte- "Batınîyye"[46] mezhebinin temel ilkelerini öğrendiği iddia edilen Bedreddin, bir süre Kazvin'de kalmış, sonra tekrar Kahire'ye dönmüştür.[47]

1.1.3.5.Mısır'dan Anadolu'ya Dönüşü

Hüseyin Ahlatî'nin 1405'te vefat etmesi üzerine, ondan boş kalan halifelik makamına geçen ve altı ay kadar bu makamda kalan Bedreddin, tarikatın bazı müridlerinin kendisine: "Sen daha yenisin, biz ise eskiyiz; dolayısıyla bu makama biz daha layığız."[48] şeklindeki itirazlarıyla tavır koymaları gerginliklere neden olmuştu. Bu nedenle

---

[43] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 268-270 (vr. 14b); Yaltkaya, M. Şerafettin, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'e dair Bir Kitab*, s. 240; Sarıbıyık, Mustafa, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Mahmut*, s. 2; Severcan, Şefaettin, *Şeyh Bedreddin Olayı*, s. 6.

[44] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, s. 299 (vr. 25a); Taşköprizâde, Bedreddin'in Tebriz'e gitmesini, hocası Ahlatî tarafından onun irşad için gönderilmiş olmasına bağlamaktadır. Bkz. Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde ve Misbâhü's-siyâde fî Mevzû'âti'l-ulûm,* II, 261-262.

[45] Kırâat âlimi Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yûsuf el-Cezerî ed-Dimaşkî eş-Şîrâzî. Bkz. Taşköprizâde, *Miftâḥü's-saʿâde,* s. 261; Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, s. 69.

[46] **Bâtıniyye:** İslâm düşünce tarihinde Bâtıniyye; nasları zâhir-bâtın ayırımına tâbi tutarak te'viller yapan, İslâm'ın temel hükümlerini (zarûrât-i dîniyye) bütün müslümanların anlayışından farklı olarak yorumlayıp din anlayışlarını inkâr veya ibâha sınırına kadar götüren itikadî fırkalar yanında, son derece gizli bir şekilde teşkilâtlanmış örgütler vasıtasıyla merkezî idareye karşı girişilmiş isyan faaliyetlerinin başını çeken çeşitli siyasî gruplardır. İlhan, Avni, "Bâtıniyye", *DİA,* 1992, V, 190-194.

[47] Taşköprizâde, *Miftâḥü's-saʿâde,* II, 261-262; Dindar, Bilal, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, V. 331-334; Kozan, Ali, *Osmanlı Devleti'nde Âlim ve Sûfî Bir İsyancı*, s. 2.

[48] "Lîk Şeyh'e tâzesin dirler idi – Sadr içün akdem bizüz dirler idi". Bkz. Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 331, (vr. 36b). "Lîk Şeyh'e tâzesin dirler idi – Sadr içün akdem bizüz dirler idi".

Şeyh'inden aldığı görevden ayrılma ihtiyacı duyan Bedreddin, Mısır'ı terk ederek Filistin, Şam ve Halep üzerinden Anadolu'ya dönmüştü.[49] Yolculuğu esnasında Karaman ve Germiyan Beyliklerinin toprakları üzerinden Menderes Vadisinde ilerleyerek Aydın'a gelen Bedereddin, yolu üzerinde bulunan Nizar köyüne uğramış; burada -sonraki süreçte- Aydın ve Karaburun'da ayaklanmayı başlatacak olan Börklüce Mustafa ile tanışmıştı. Daha sonra oradan ayrılan Bedreddin, Tire üzerinden İzmir'e geçmiş ve Kütahya, Domaniç güzergâhlarını takip ederek Bursa'ya gelmişti. Bu arada Sürme köyünde de diğer müridi Torlak Kemal[50] ile tanışma fırsatı bulmuş ve orada da bir süre kalmıştı. Daha sonra buradan da ayrılarak anne ve babasının hayatta oldukları[51] memleketi Edirne'ye dönmüştü.[52]

1.1.3.6.Talebeleri

Kaynaklar üzerinde yaptığımız araştırmalarda Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in, onun birer müridi olarak anılmaları ile kendisine öğrencilik yapmış birkaç ismin dışında, kayda değer bir öğrencisine rastlanmamıştır. Zikredilen öğrencilerden biri, kendisinin Mısır'da bulunduğu dönemlerde (1395) Sultan Berkûk (ö. 1399) tarafından oğlu Ferec'in (ö. 815/1412) eğitimi için sarayına davet edilmesiyle birlikte, üç yıl Ferec'e hocalık yapmış olmasıdır.[53] Zikredilen diğer öğencisinin ise, torunu Hafız Halil'in Menâkıbı'nda anlatıldığına göre Fatih'in hocası Akşemsettin'dir (ö. 864/1460). Kendisinin Bedreddin'den, fıkıh ve tefsir dersleri aldığı kaydedilmektedir. Bundandır ki Akşemsettin'in, Bedreddin'i üstadı olarak kabul ettiği nakledilmektedir.[54]

1.1.3.7.Eserleri

Bedreddin'in kaleme almış olduğu eserleri hakkında Hafız Halil'in Menâkıbnâmesinde[55] kırk sekiz, Bursalı Mehmed Efendi ise otuzsekiz[56] eserden söz etmiştir. Yapılan çalışmalar, mevcut kaynakların yukarıda belirtilen sayıdan çok daha azının günümüze ulaşabilmiş olduğunu göstermektedir. *Eserlerinden isimleri zikredilenlerden bazıları şunlardır:*

1.1.3.7.1.Letâifü'l-İşârât

Mukayeseli İslâm hukuku'na ilişkin yazdığı ilk eseridir.[57] Mukaddimesinde şöyle demektedir: *Allah Teâlâ, fıkıhta fürû'u, usûlü, akledileni ve nakledileni bir araya*

---

[49] Taşköprizâde, *Miftâḥü's-saʿâde,* II, 261; Edirneli Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-Şekâik,* (Şekâik Tercümesi), s. 72.

[50] Michel Balivet, Torlak Kemal için Bedreddin'in müridi demiştir. Bkz. Balivet, *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyan,* 65.

[51] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, Tah.: Abdülbaki Gölpınarlı, vr. 41b; Edirneli Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-Şekâik,* (Şekâik Tercümesi), s. 72; Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, s. 345.

[52] Kozan, Ali, *Şeyh Bedreddin'in Menkıbevî Hayatına Dair Bilinmeyen Bir Eser: Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin Sultan,* s. 90.

[53] Taşköprizâde, *Miftâḥü's-saʿâde,* II, 261-262; Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 277, (vr. 17b); Balivet, Michel, *Şeyh Bedreddin Tasavvûf ve İsyan,* s. 52.

[54] Balivet, Michel, *Şeyh Bedreddin Tasavvûf ve İsyan*, s. 99-100.

[55] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, vr. 17b, s. 277-279.

[56] Bursalı, Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri (1299-1915),* (Haz.: İsmâil Özen - A. Fikri Yavuz), İstanbul: Meral Yayınevi, (1975), s. 64.

[57] Sarıbıyık, Mustafa, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Mahmut,* s. 35–45.

*getirmek suretiyle **Letâifü'l-İşârât'ı** telif etmeği bana nasip edince, bunu öğrenme arzusu için de olanların, anlamakta güçlük çektiklerini gördüm. O zaman, ulaşılmak istenen maksada ve gözlemlenmesi gereken noktalara kolaylıkla vakıf olunabilmesii için rumuzlarındaki kapalılıkları çözmeyi ve hazine değerindeki manalarının muğlaklığını açığa çıkarmayı arzu ettim.*[58] Devamında ise şu cümlelere yer vermektedir: "*Bu kitap; kendi sahasında ayrıntılı olarak kaleme alınmış, geniş anlatımlı kitapları aratmayacak nitelikte bir eserdir. Onu, gelen rivayetleri hatırlatması yönünden, ifadeleri en veciz olabilecek şekilde az olup yetersiz, çok olup gereksiz olmasından kaçınarak, usûl ve furû' meselelerden derleyerek, ihtilaflı konulara delâlet eden kaideleri içinde barındıran bir eser olarak telif ettim ve ona 'Letâifü'l-İşârât' adını verdim*."[59] Ayrıca eserin, *Mecma'u'l-Bahreyn, el-Muhtâr, el-Kenz ve el-Vikâye* gibi dört kaynağın fıkhî meselelerini ihtiva ettiğini ve tertibi yönünden de, *Mecmai'l-Bahreyn* adlı kitabın tertibi gibi düzenlenmiş olduğunu kaydetmektedir.[60]

Kâtip Çelebî kitap hakkında bilgi verirken, müellifin önsözünden alıntı yapmış ve benzer ifadelerle tanıtmaya çalışmıştır. İmam Birgivî'nin (ö. 981/1573), "*Bu kitabın tedavülde olup ta muteber kabul edilmeyen kaynaklar arasında saydığını"* vurgulayan Çelebî, aynı zamanda müellifin, "*et-Teshîl*" adını verdiği eseriyle *Letâifü'l-İşârât'ı* şerh ettiğini de kaydetmektedir.[61]

Kâtip Çelebî, Taşköprizâde ve Ziriklî, Şeyh Bedreddin'in bu eseri İznik'te göz hapsine mahkûm edildiği sırada yazmış olduğunu, Uzunçarşılı ise Mısır'da Sultan Melik ez-Zahir Berkûk'un (ö. 802/1399) sarayında iken oğlu Ferec'e hocalılık yaptığı sırada yazdığını belirtmiştir.[62]

1.1.3.7.2.Câmiu'l-Fusûleyn[63]

Tamamı yargılama usulüne dair olan bu eserini, kazaskerliği döneminde yazmaya başlamış ve kendi ifadesine göre on aydan kısa bir sürede tamamlamıştır. Eser, Şeyh'e ün kazandıran en önemli eserlerinden birisidir. Şeyh, bu eserinde Hanefî Mezhebinin 480'den[64] fazla meselesine itirazda bulunmuş ve bu görüşlere katılmadığını "*Ben derim ki*" ifadesiyle açıklamıştır. Kitabın eleştirilerine cevap olarak Süleyman el-Karamânî (ö. 924/1518), İbn Nüceym (ö. 960/1563) ve Nişancızâde (ö. 1031/1622) gibi bazı âlimler reddiyeler yazmışlardır.

1.1.3.7.3. et-Teshîl fî Şerhi Letâifü'l-İşârât

Bu kitap Şeyh'in diğer eseri *Letâifü'l-İşârât'*ın şerhidir. Kendi ifadesiyle Edirne'de 816/1413 yılında yazmaya başlamış ve 818/1415'de İznik'te göz hapsinde iken

---

[58] Bedreddin, Mahmud, *Letâifü'l-İşârât,* Samsun il Halk Kütüphanesi, (55 Hk 1025) mukaddime, vr. 3b.
[59] Bedreddin, *Letâifü'l-İşarât,* mukaddime, vr. 2a.
[60] Bedreddin, *Letâifü'l-İşarât* vr. 2a.
[61] Bedreddin, *Letâifü'l-İşarât,* mukaddime, vr. 3b; Kâtip Çelebî, Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-Zunûn 'an Esâmî el-Kütüp ve'l-Fünûn*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (1992), II, 1551.
[62] Taşköprizâde, *Miftâḥü's-sa'âde,* II, 262.
Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1551; ez-Ziriklî, Hayreddin b. Mahmud, *el-A'lâm*, Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 10. Baskı, (1992), VII, 165; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 313,317.
[63] Eser hakkında ayrıntılı bilgi ileride (s. 29) de verilmiştir.
[64] Bkz. Apaydın, Hacı Yunus, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 20.

tamamlamıştır.[65] Eser, 850 civarında "*Ben derim ki*" ifadesiyle başlayan eleştiri cümlesi ihtivâ etmektedir. Emir Fazıl bu eleştirilere bir reddiye yazmıştır.[66]

Şeyh kitabının mukaddimesinde eserini şu ifadelerle değerlendirmiştir:

"*Bu kitapta kendi fikrî gayretim ve şahsi düşüncemle ürettiğim yaklaşık bin nükte bulunmaktadır. Kitapta 'Ben derim ki' ifadesiyle başlayan her cümle bana aittir. Ancak onun, benim sözüm olmadığını gösterir bir karîne varsa, o müstesnadır. Aynı şekilde, -kuşaktan kuşağa- rivayet edilmesiyle bize kadar ulaşan ve istikrar bulmuş olan bir (söze) nadiren de olsa nispet etmedim. Zeki kişiyi ahmak kişiden ayıran şey özgün düşünce üretebilme özelliğidir…" [67]*

Bu kitap İSAM yayınları tarafından Mustafa Bülent Dadaş'ın tahkikiyle 2019 yılında 3 cilt şeklinde basılmıştır.

1.1.3.7.4.Hâşiyetü Matla'i Husûsi'l-Kilem fi Meânî Fusûsi'l-Hikem

Tasavvûfa dair bir hâşiye olan bu eser, Muhyiddin İbn Arabi'nin *Fusûsi'l-Hikem* adlı eserinin mukaddimesinin şerhidir. Uzunçarşılı,[68] bu eserin Şeyh'e ait bir eser olduğunu zikretmişse de; Kâtip Çelebî bunun *Davut bin Mahmut el-Kayseri*'ye (ö. 751/1350) ait[69] olduğunu kaydetmektedir. Eser üzerinde inceleme yapan bazı yazarlar, kitabın *Davut bin Mahmut el-Kayseri*'ye ait olduğunu; fakat hâşiye olarak kenarına düşülen notlardan bir kısmının Bedreddin'e ait olduğuna işaret etmişlerdir.[70]

1.1.3.7.5.'U(n)kûdü'l-Cevâhir

Sarf ve nahiv ilmine dair *el-Maksût'*un şerhi olan bir eserdir. Müellifinin kim olduğu hakkında net bir bilginin mevcut olmadığı eser, Bedreddin'in bu başlık altında şerh ettiği iddia edilmiştir.[71] Şair Senai, Zeynüddin el-Aynî, Ahmet Manisevi tarafından ayrı ayrı Türkçeye tercüme edilmiştir.[72]

1.1.3.7.6.Meserretü'l-Kulup

Tasavvûfa dair bir eseridir.[73] Mevcut kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

1.1.3.7.7.Nûru'l-Kulûb

Bedreddin'in tefsire dair yazmış olduğu iki ciltlik eseridir. Şeyh, eserini tamamlayınca padişaha sunmak istemiş; fakat idam edildiğinden bu gerçekleşememişti. Sonrasında da

[65] Bedreddin, *et-Teshîl,* mukaddime, vr. 1b; Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, (vr. 44a), s. 353.
[66] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s 20.
[67] Bedreddin, *et-Teshîl,* mukaddime, vr. 1b.
[68] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 317.
[69] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1720.
[70] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s.27.
[71] Taşköprizâde, *eş-Şekaîk en-Nu'maniyye fi Ulemai'd-Devleti'l Osmaniyye,* I, 34; Taşköprizâde, *Miftâhü's-sa'âde,* II, 262; Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1173, 1807; Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, II, 361.
[72] Sarıbıyık, Mustafa, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Mahmut*, s. 40.
[73] Taşköprizâde, *eş-Şekaîk en-Nu'maniyye fi Ulemai'd-Devleti'l Osmaniyye,* I, 34; Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1676; Bursalı, Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri (1299-1915)*, s. 64; Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, II, 361.

dostları ve müridleri bu tefsiri gizleyerek ortadan kaldırmışlardır. Hali hazırda nerede olduğu bilinmemektedir.[74]

1.1.3.7.8. Şerhü'l-Mecma'

Fıkıh alanında yazılmış bir eserdir. Kendi el yazısıyla yazma nüshası Şehzade Camii Kütüphanesinde mevcuttur.[75]

1.1.3.7.9. Câmiu'l-Fetâvâ

Fıkhın furûuna dair eseridir. Fazla şöhret bulmamıştır. Kaynaklarda hakkında fazla bilgi verilmemiştir.

1.1.3.7.10. Çırâğu'l-Fütûh

Arapça gramerine ait fazla tanınmayan bir eseridir.[76]

1.1.3.7.11. Vâridât

Fıkıh sahasında yazmış olduğu *Letâifü'l-İşârât, Câmiu'l-Fusûleyn* ve *et-Teshîl* gibi eserlerin yanısıra tasavvûf sahasında yazmış olduğu söylenen en meşhur eseridir.

*Vâridât'*ın, aslında kimin eseri olduğu da tartışmalıdır. Çünkü eserin Bedreddin'e isnat edilmesinde ortaya çıkan şüphelerin odak noktasında, kethüdası[77] Börklüce'nin olduğu söylenmektedir. Ayrıca Bedreddin'in bizzat kendisinin yazmış olduğu müellif nüshasına da henüz rastlanmış değildir. Kütüphanelerdeki mevcut nüshaların en eskisi 16. yüzyıldan daha öteye geçmemektedir. Ahmed Cevdet Paşanın *Vâridât* için, "*Füsus'u*[78]*taklit yoluyla yazılmış bir risaledir.*" açıklaması da, eserin orijinal olmadığına işaret etmektedir.[79]

Eser hakkında yalnızca *İslâm hukukçuları* değil; aynı zamanda *mutasavvıflar* da iki ayrı görüş ekseninde kalmıştır.[80] Nitekim onu savunanalar, sünni ekole sahip bir ilim adamının kısa bir zaman zarfında, görüş ve inancını bu ölçüde etkileyecek fikirleri benimsemesinin kabul edilemez olduğu görüşündedirler. Bu yönüyle *Vâridât,* Şeyh'e isnat edilmiş olsa da, onun bundan beri olduğu kanaatini taşımışlardır. Olayı menfi yönüyle değerlendirenler onun, İbnü'l-Arabî'nin "*Fusûsü'l-Hikem*" adlı eserini şerh etmiş olmasını da dikkate alarak *Vahdet-i Vücut* görüşünün etkisinde kalmış olabileceği ihtimalini ileri sürmüş ve bazıları da onu küfürle itham etmişlerdir.[81]

Eseri sonraki dönemlerde ki yazarlardan birçoğu şerh etmiş ve onlardan onu eleştirenler hatta küfürle itham edenler de olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

---

[74] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, s. 364, (vr. 48a); Bursalı, Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri (1299-1915),* s. 64; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 317; Sarıbıyık, Mustafa, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Mahmut,* s. 41.

[75] Bursalı, Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri (1299-1915),* s. 64.

[76] Sarıbıyık, Mustafa, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Mahmut*, s. 41.

[77] Farsça bir kelimedir. Zengin kimselerin ve devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işerini gören kimseye verilen addır. (TDK).

[78] *Fususu'l-Hikem*, Muhyiddin İbn Arabî'nin tasavvufa dair eseridir.

[79] Döğüş, Selahattin, *Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri*, s.74.

[80] Gölpınarlı, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı.* s. 123.

[81] Konu için Bkz. Dindar, Bilal, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, V. 332-333; Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17.Yüzyıllar),* İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 3. Baskı, (1998), s. 191.

1- ***Keşfü'l-Vâridât li Tâlibi'l-Kemâlât:*** Şeyh Abdullah el-İlahî'nin (ö. 892/1487) şerhi,

2- ***Şeyh Muhyiddin el-İskilîbi'nin*** (ö. 920/1514) ***şerhi***,

3- ***Şeyh Nurettin Zâde'nin*** (ö. 981/1573) ***şerhi.*** Müellif eserde çokça itiraz ve eleştirilerde bulunmuştur.[82]

1.1.4. Tasavvûfî Hayatı

Bedreddin'in tasavvûfa bakışı, onun *Mısır öncesi ve Mısır sonrası hayatı* olmak üzere iki kısımda değerlendirilebilir. Çünkü Anadolu'dan Mısır'a seyhat etmesinden önce, onun ilimle meşgul olduğu ve tasavvûfla ilgisinin olmadığı bilinmektedir. Hattâ Mısır öncesinde tasavvûfun aleyhinde olduğu söylenmektedir.[83] Cazibe ile evlenmesinin ardından baldızı Mariye (Meryem) ile yaptığı tasavvûfî sohbetler onun ilgisini çekmiş ve tavrını değiştirerek Hüseyin Ahlatî'ye intisap etmiştir. Bu şekilde tasavvûfa ilgi duyan Bedreddin, hayatında yeni bir sayfa açmış ve bundan sonra da *sûfî Bedreddin* olarak ün yapmıştır.

1.1.5. İdari Görevi Ve Sosyal Hayatı

1.1.5.1. Kazaskerliği

Bedreddin üst düzey bir fakih ve din bilgini olmasının yanında, devlet idaresinin bürokrat kademesinde de kazaskerlik görevi yürütmüş bir kişiliğe sahipti. 1405'de Mısır'dan Anadolu'ya dönmesiyle birlikte memleketi Edirne'ye yerleşen Bedreddin, Câzibe adındaki Habeşli câriye eşinin kısa süre sonra vefat etmesi üzerine sıkıntılı bir döneme girmiş ve inzivaya çekilmişti. Yaklaşık altı yıl[84] kadar süren bu inziva hayatı, Musa Çelebî'nin, onu, o dönemlerde (miladi 1411) hâkimiyeti altında bulunan Edirne'ye kazasker olarak atamasıyla son bulmuştu.[85]

Bazı tarih kaynakları Bedreddin'in kazaskerliğe getirildiği sıralarda hedefinin bir makam elde etme isteği olması münasebetiyle, eline geçen bu fırsatı iyi değerlendirdiğini ve geniş çevrelerle temaslar kurarak, onlara önemli görevler vereceğine dair birçok vaatlerde bulunduğunu iddia etmektedirler.[86] Uzunçarşılı ifadesinde: "*Musa Çelebî, Şeyh Bedreddin'i kazasker tâyin etmek suretiyle, bilmeyerek onun nüfuzunun yayılmasına yardım etmiş ve Şeyh de bundan istifadeyi kaçırmamıştır. Anın bu çalışması hükümdarlığı elde etmekti.*"[87] sözleriyle, Şeyh'in bunları gizli bir plan çerçevesinde düzenlemiş olduğuna işaret etmiş ve kazaskerlikte bulunmasını bunun için bir fırsat olarak değerlendirdiğini söylemiştir.

---

[82] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1995.

[83] Dindar, Bilal, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, V. 332-333

[84] Kozan, Ali, *Osmanlı Devleti'nde Âlim ve Sûfî Bir İsyancı,* s.3.

[85] Michel Balıvet*, Şeyh Bedreddin Tasavvûf ve İsyan,* s. 69.

[86] Âşıkpaşazâde, "*Simavna Kadısıoğlu, bazı zavallı sofuları illere gönderip: 'Bana gelin artık padişahlık bana verildi, taht benim emrimdedir. Şimdiden sonra sancak isteyen gelsin, ordu komutanlığı isteyen gelsin,… sözün kısası bir dileği olanlar gelsin' dedi*." *Osmanoğulları Tarihi,* Bölüm 77, s. 157-158; İdrîs-i Bitlisî: "*…irşâd ile hurûç ve teshîr-i bilâd sevdasiyle müridlerini etrafa irsâl … eder*." *Heşt-Bihişt*, s. 274; Uzunçarşılı: "*…Osmanlı Devleti'ni gafil avlayarak şeyhlikten şahlığa geçmek istedi.*", "*Kendisi kazasker bulunduğu sırada Rumeli'de epey taraftar peyda etmişti; fakat Anadolu'daki kıyamın büyümesini intizar ediyordu*." *Osmanlı Tarihi,* I, 314-315.

[87] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* s. 313.

1.1.5.2. İznik'e Sürgün Edilmesi

Yaşanan taht kavgalarında, kardeşler arasında ölümle biten mücadeleler sonucunda Çelebî Mehmet, Edirne'de iktidarı elinde bulunduran kardeşi Musa Çelebî'yi katletmesiyle galibiyeti sağlamış ve devleti nüfuzu altına almayı başarmıştı. Musa Çelebî'nin Bürokrat kademesinde kazasker olarak görevde bulunan Bedreddin'i, ilmîne saygıdan dolayı katletmemiş; *dini eğitim - öğretim sağlamak ve isteyenleri irşad etmek amacıyla*[88] ayda 1000 (bin) akçe maaş bağlanmak suretiyle 1413'te çocuklarıyla birlikte İznik'e göz hapsine göndermişti.[89] Böylece Şeyh İznik'te kaldığı dönemde sanıldığı gibi esaret hayatı yaşamamış; aksine telif ve tedris ile meşgul olmuş, ayrıca kendisini ziyarete gelenlerle de görüşmeler sağladığı kaydedilmiştir.[90]

1.1.5.3.İsyan Hadisesi

1.1.5.3.1. Börklüce[91] *Mustafa ve Torlak Kemal İsyanları*

Bedreddin'in kazaskerliği döneminde kethüdası olarak yanında bulundurduğu baş müridi[92] Börklüce Mustafa,[93] isyanın merkezi olan Aydın Karaburun Yarımadasında, 1416 yılında ilk ayaklanmayı başlatmıştı. Ondan kısa bir süre sonra da Manisa civarında diğer müridi Torlak Kemal[94] isyanı patlak vermişti.[95] Karaburun'da ki Börklüce Mustafa'nın ordusunda, atlı ve yaya birlikler mevcuttu. Tarihi kaynaklarda bu birlikler sayı bakımından, yaklaşık iki veya üç bin[96] kişi, üç binden fazla,[97] dört bin,[98] beş bin,[99] altı binden fazla[100] on bin[101] gibi değişik rakamlarda verilmektedir.

---

[88] İdrîs-i Bitlisî, s. 276; Arslanoğlu, İbrahim, *Şeyh Berdereddin*, s. 42;

[89] Müneccimbaşı, Ahmet Dede, *Sahâifü'l-Ahbâr fî Vakâyiü'l-A'sâr*, s. 333-334; Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Câmiü'd-Düvel*, I, 179; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri (1299-1915)*, s. 64-79; Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Tarihi*, (Haz.: Z. Danışman), İstanbul: 1971, III, 177-179.

[90] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 314.

[91] Bizans Tarihçisi Dukas, kitabında Börklüce Mustafa'yı: *Perkliçia Mustafa* diye, taraftarlarını ise *Tek Gömlekliler* şeklinde tanımlamıştır. Bkz. Dukas, Mikhael, *Bizans Tarihi (1288-1453)*, (Çev.: Vladimir Mirmiroğlu), İstanbul: Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul Matbaası, (1956), s. 68-69.

[92] Mürit ve halifelerinden Börklüce Mustafa, Şeyh Bedreddin'in kazaskerliğinde kethüdası idi." Bkz. Müneccimbaşı, Ahmet Dede, *Câmi'u'd-Düvel,* I, 188; *Sahaif^ül-Ahbar fî Vekayiü'l –Asâr*, s.333-334; Lütfü Paşa, *Tevarih-i Âl-i Osman*, s.72; İdrîs-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, s. 276-277.

[93] İdrîs-i Bitlisî, "*Müridlerinden Mustafa nam bir müridini âdet-i meşâyih üzre icazet verüb Aydın ili canibine irsâl eylemişdi."* s. 276; Sâdeddin Efendi, "*...halkın gönlünü kendine çekmek için halifeleri eliyle onları kendisine bağlamaya koyulmuştu. Şeyh kazasker iken, kethüdası ve özel işlerinde tek adamı ama halifeleri arasında başbuğu olan Börklüce…", Tâcü't-Tevârîh*, II, 110; Müneccimbaşı Ahmet Dede, " *Börklüce Mustafa baş müridlerinden olup kadıaskerliğinde kethüdası idi." Sahâifü'l-Ahbâr fî Vakâyiü'l-A'sâr*, s. 333.

[94] *Kemal oğlu Torlak Hud* veya *Manisalı Samuel* olarak da bilinmektedir.
Bkz. Müneccimbaşı, *Câmi'u'd-Düvel,* I, 181; Michel Balıvet*, Şeyh Bedreddin Tasavvûf ve İsyan,* s. 74-75.

[95] Âşıkpaşazâde, *Osmanoğulları Tarihi,* Bölüm 77, s. 157-158; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, I, 180- 181.

[96] Müneccimbaşı, *Câmi'u'd-Düvel,I,* 181; Neşri Tarihi, s. 58; Hoca, Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, II, 111; F.Giese, *Anonim Tevârî-i âli Osman*, s. 58.

[97] Hoca, Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, II, 111.

[98] Şükrullah efendi, *Behcetü't-Tevârîh*, (Çev.: Hasan Almaz, Mostar), İstanbul: Semerkand Basım Yayın 1. Baskı, (2010), s. 389.

[99] Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel,* I, 180- 181, Osmanlıca Metni, III, 333 – 334.

[100] Dukas, Mikhael, *Bizans Tarihi (1288-1453)*, s. 68.

[101] İdrîs-i Bitlisî, *Heşt-Bihişt;* II, 276-277; Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, s.135.

İki tarafın karşı karşıya gelmesiyle savaş başlamış ve İzmir Sancak Beyi Alexandır ile Saruhan Sancak Beyi Timurtaş Paşazâde bozguna uğratılmışlardı. Bunun üzerine Çelebî Mehmet, Veziri Azam ve Beylerbeyi Bayezid Paşa (ö. 825/1421) ile oğlu Şehzâde Murat'ı büyük bir kuvvetle Börklüce Mustafa ve taraftarları üzerine gönderdi. Çıkan savaşta her iki taraftan da çok sayıda can kaybı olmasının yanında, Börklüce ve taraftarları hezimete uğratılmış ve katledilmişlerdi. Manisa civarında ki Torlak Kemal'in yönettiği isyancı unsurların sayısı da değişik rakamlarla verilmiştir. Bunlar kaynakların verdiği bilgilere göre iki bin,[102] üç bin,[103] beş bin[104] gibi değişik rakamlardır. Bayezid Paşanın kumandasındaki birlikler de Torlak Kemal ve taraftarlarına karşı başlattıkları savaşı galibiyetle sonuçlandırmışlardı. Dolayısıyla Anadolu'da meydana gelen büyük bir fitnenin de önüne böylece geçilmiş oldu.[105]

1.1.5.3.2. Şeyh'in İznik'ten Kaçışı

Ayaklanmaların meydana gelmesi üzerine Bedreddin, tarih kaynaklarının bir kısmına göre, bu olayların ekseninde kendisinin varlığından şüphe edilebileceği endişesi ve sorguya çekilebileceği korkusuyla[106] İznik'ten kaçtığını[107] kaydetmektedirler. Hacca gitme bahanesiyle[108] 1416'da İznik'ten ayrılan Bedreddin, -şüphe uyandırmamak için- çocuklarını yanına almadan,[109] Musa Çelebî'nin müttefiki İsfendiyar emirine sığınmış; emir de, Çelebî Mehmet'le karşı karşıya gelme endişesiyle Şeyh'i geri çevirmişti. Aslında Tatar iline gitmeyi hedefleyen Bedreddin, bu durum karşısında umduğu desteği alamamış, gizlice Sinop üzerinden Karadeniz yoluyla bir gemiye binerek Kırım'a, ardından da Eflak Beyi Mircea'nın yanına ve son olarak ta ayaklanmayı başlatacağı Deliorman'a kaçmıştı.[110]

Bazı tarihçiler Şeyh'in İznik'ten kaçışını; "Siyasi ihtirasları sebebiyle kabullenmediğini ve görünüşde dinî – tasavvûfî, gerçekte ise siyasî teşkilatlanmayı sağlamak" üzere harekete geçtiğini ve yoğun bir propaganda faaliyetine giriştiği yönünde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.[111]

1.1.5.3.3. Şeyh'in İsyana Karışması

Deliorman'a kaçan Bedreddin, Çelebî Mehmet'in Rumeli'ye vardığı haberini almıştı. Çelebî Mehmet, Selânik fethinden vazgeçerek Serez'e (Siroz) geçmiş; Anadolu'dan Bayezid Paşanın dönmesini bekliyordu. O sırada taraftar toplamayı hedefleyen

---

[102] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, s. 25.
[103] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 315; Sarıbıyık, Mustafa, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Mahmut,* s. 4.
[104] Müneccimbaşı, *Câmi'u'd-Düvel,* I, 181; Hoca, Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, II, 111.
[105] Hoca, Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, II, 111-112.
[106] Hoca, Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, II, 111-112.
[107] Âşıkpaşazâde, *Osmanoğulları Tarihi,* Bölüm 77, s. 157-158; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, I, 189; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 314.
[108] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 314.
[109] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 314.
[110] İdrîs-i Bitlisî, *Heşt-Bihişt;* II 277; Âşıkpaşazâde, *Osmanoğulları Tarihi,* s. 150, 158; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel,* I, 180; Taşköprizâde, *Miftâḥü's-saʿâde,* II, 261-262; Hoca, Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, II, 111; Kozan, Ali, *Osmanlı Devleti'nde Âlim ve Sûfî Bir İsyancı,* s. 5-6.
[111] Dindar, Bilal, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, V. 332-333; Şimşirgil, Ahmet, *https://www.youtube.com/watch?v=xtXl-VhIo0Y.*

Bedreddin, civar bölgelere adamlarını göndererek, onlara padişahlığın kendisine verildiğini ve buna bağlı olarak ta ayaklanma başlattığını (huruç ettiğini) duyurmaktaydı. Kendisini kabul etmeleri durumunda sancaktarlık ve subaşılık vereceği hususunda vaatlerde bulunan Bedreddin, Mürîdi Börklüce'nin de bu dâva için ayaklandığını savunuyordu.[112] Nitekim o her ne kadar taraftarlarını bu ve benzeri vaatlerle motive etmeye çalışıyorduysa da; Börklüce ve Torlak Kemal'in isyanlarının bastırılmış olması kendisinin ve beraberindekilerin maneviyatının sarsılmasına yol açmış ve birçoğunun da dağılmasına neden olmuştu.[113] Bu şekilde, Şeyh'in tüm vaat ve çağrılarının sonuçsuz kalmasının yanı sıra Anadolu'dan dönen Bayezid paşanında üzerlerine gönderilmesiyle[114] iki taraf arasında küçük çaplı bir çarpışma meydana gelmişti. Şeyh, bu çarpışmada yenik düşmüş ve kendi adamları tarafından[115] yakalanarak Serez'de bulunan padişaha teslim edilmişti.[116] Bedreddin'in Ağaçdenizi'ne[117] geçmek istemesindeki hedefinin padişahla görüşmek olduğunu belirten Torunu Halil, bazı gammazların bu durumu sultana karşı yapılmış bir isyan olarak göstermeye çalıştıklarını kaydetmişse de[118] bunun aksini iddia eden kaynaklarda olmuştur. Onlar: "*Şeyh İznik hapsinde iken talebeleri aracılığıyla isyan hareketinin propagandasını yapıyor ve onun için zemin hazırlıyordu."*[119] şeklinde iddia etmişlerdir.

Aslında Şeyh'e atfedilen ve onun çıkarmış olduğuna inanılan bu isyanın, kendisiyle bir bağlantısının olup – olmadığı da bir muammadır. Nitekim bu yöndeki kanıtlar, *isyan hadisesini* tatmin edici ölçüde açıklığa kavuşturmakta yetersiz kalmıştır. Çünkü isyanın, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal tarafından kurgulanmış olması, Şeyh'in de buna ister - istemez alet edilmiş olabileceği söylenmiştir. Aynı şekilde *fetret döneminin* yol açmış olduğu boşluktan yararlanarak kendisinin tasarlamış olabileceği ihtimali de mevcuttur. Ayrıca onun yargılanması için oluşturulan heyetin kendisini *idamla cezalandırmış* olması, onun bu olayın fâili olduğunu gösteren bir kanıt niteliği taşıdığı da söylenebilir. Ne var ki tüm bu ithamlara maruz kalmasının başlıca sebebi belki de, o dönemde yaşamış ve tarihi bağlamda onunla canlı bir temas kurabilecek yakınlıkta bulunmuş olan bazı tarihçilerin[120] konuya yeterince açıklık getir(e)memiş olmalarından kaynaklı olduğu düşünülebilir. Çünkü onlar, eserlerinde[121] kaydettikleri birkaç satırlık bilgi ile verilmek istenen sonuç

---

[112] Bkz. Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 158-159; Neşri, *Cihân-Nüma*, s. 86.

[113] Sarıbıyık, Mustafa, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Mahmut,* s. 39.

[114] Çaşnigirbaşı Elvan Beyi, Bedreddin'in üzerine gödermiştir. Elvan Bey Bedreddin'i yakalayarak Siroz'da bulunan padişaha getirmiştir. Bkz. Müneccimbaşı, *Câmi'u'd-Düvel,* I, 181; Müneccimbaşı, S*ahaif^ül-Ahbar fi Vekâyiü'l-Asâr* 334; Solakzâde ise Kapıcıbaşı olarak aktarmıştır. Bkz. Solakzâde, Mehmet Hemdemî, *Solakzâde Tarihi*, s. 135.

[115]Bu görüşü savunanalar Âşıkpaşazâde, İdrîs-i Bitlisî, Neşrî ve Müneccimbaşı Ahmet Dede gibi tarihçilerdir.

[116] Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân,* s. 159, (Osmanlıca Metin s. 427 – 428); Müneccimbaşı, Ahmet Dede, *Câmi'u'd-Düvel*, s. 190-191.

[117] Deli Orman: Romanya'da Dobruca'nın güneyine düşen ormanlık bölgenin adıdır. Bkz. Gölpınarlı, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, s. 26)

[118] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, (vr. 47a-48b), s. 362-365; Konu için Bkz. Döğüş, Selahattin, *Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri,* s. 79.

[119] Dindar, Bilal, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, V. 332-333.

[120] Bunlar: İbn Arabşah, torunu Hafız Halil, Michael Ducas ve Âşık Paşazâde gibi tarihçilerdir.

[121] Eserler: İbn Arabşah, *Ukûdu'n-Nasîha*, Hafız Halil, *Menâkıpname,* Michael Ducas, *Bizans Tarihi*, Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*.

hakkında yeterli olamamışlardır. Dolayısıyla sonraki tarihçilerin bu bilgilere dayanarak, kendilerinden de ilaveler katarak, konuyu açıklamaya çalışmış olmaları, çelişkilerle dolu bir tarih birikiminin oluşmasına yol açmıştır. Bu sebeptendir ki torunu Hafız Halil Menâkıbnâme'sinde: [122] *Dedesi hakkında söylenenlerin iftiradan öte bir şey olmadığını savunmuş ve menâkıp yazarlarının, Şeyh'in ancak talebelerine yetişebildiklerini, kendisinin ise bunları dedesinden işttiğini ifade etmiştir."*[123] Hafız Halil, ağızdan duyma yazılanları şu beyitleriyle eleştirmiştir:

Bu Menâkıb içre ne kim söyledüm

Şeyhden işidileni nakleyledüm

Niçeler Şeyh'e menâkıb yazdılar

Yazdılar ammâ hevâda gezdiler

Şeyhün ashâbını gördiler velî

Ne ki efvâhdan bular işitdiler

Anı naklidüb söz anı bildiler

Yazuban düzdiler itdiler kitâb

Anı okıyub yazdı şeyh ü şâb

Bunda naklolanı gör sen iy ahı

Gayrı nakle tutma gûşun bir dahı" [124]

1.1.6. Şeyh'in Yargılanması Ve İdam Edilmesi

1.1.6.1. Yargılanması

Çelebî Mehmet, Şeyh'in idam edilmesinden önce bir fetva heyetinin kurulmasını talep etmiş ve hakkında verilecek fetva ile de cezalandırılmasını istemişti. Kurulan heyetin başkanlığına da Sâdettin Taftazânî'nin (ö. 792/1390) talebelerinden Heratlı Mevlana Haydar el-Acemî[125] (ö. 830/ 1426) tayin edilmişti. Fetva heyeti, aldığı kararla Şeyh'i, "*Kurulu bir devlet nizamına başkaldırmak"*la yargılamış ve idam edilmesine karar vermişti. Alınan bu karara Şeyh'in kendisi de: "*Meşâyihimizin yolu böyledir*."[126] diyerek kabul etmiş ve infaz edilmesine kendisi de onay vermişti.[127] Hafız Halil, dedesi hakkında verilen bu fetva nın aslında Mevlana Haydar'ın değil; padişahın hocası Fahreddîn-i Acemî'nin (ö. 865/1460/61)[128] baskılarıyla verilmiş olduğunu savunmuştur.[129] Hafız Halil

[122] Hafız Halil Menâkıbı'nı 1455 – 1460 yıllarında kaleme almıştır. Bkz. Ernst Werner, *Büyük Bir Devletin doğuşu Osmanlılar (1300 – 1481),* s. 316.

[123] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, (vr. 52b, 53b-55a, 56a), s. 378-391.

[124] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 204.

[125] Burhâneddin Haydar b. Muhammed el-Hâfî el-Herevî. Bazı kaynaklarda Munla Haydar bazılarında Herevî olarak geçmektedir. Bkz. Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 215; Taşköprizâde, *eş-Şekaîk en-Nu'maniyye fi Ulemai'd-Devleti'l Osmaniyye,* 5. Kuşak, s. 37-38.

[126] Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, I, 191.

[127] İbn Arabşah, *Ukûdü'n-Nasiha*: "*Kendi fetvasıyla kendisi 820 şuhûrunda uryân olarak asıldı"* vr. 284a; Neşri: "Kendi dahi öyle fetva verdi." *Cihannümâ,* vr. 86b; Solakzâde, *Solakzâde Tarihi,* s. 136.

[128] Fahreddîn-i Acemî İlk Osmanlı Şeyhülislâmlarındandır.

[129] Halil b. İsmâil, s. 215-216; Balıvet, Michel, *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyan,* s. 103.

savunmasında şu ifadelere yer vermiştir: "…*Munlâ Haydar, Bedreddin'in fâzıletini anladı; ona başköşeye geçmesini teklif etti. Bu zât, Şeyh'in bırakılmasını diledi; fakat sözü geçmedi. Bedreddin'in ölümünü isteyen, bilhassa Bayezid Paşa'yla padişaha hocalık eden Fahreddin'di. Şeyh'e olmayacak şeyler sormaya koyuldular. Şer' ile ölümüne yol bulamayınca ürf ile fetva verdiler. Fetva sureti de bilinmedi gitti. Malı haram, kanı helal dediler."* Savunmasına şu şekilde devam etmektedir: *Şeyh'in bedduâsiyle, canına kastedenlerin her biri, bir belâya uğradı. Birini yıldırım çarptı; biri buz altında kaldı, biri kötü bir iş işlerken üstüne duvar yıkılıp öldü. Hoca Fahreddîn kör oldu. Bâyezîd Paşa Ramazan ayının ilk günü başı kesilerek öldürüldü. Padişah da saraya tutuldu o dertten kurtulamadı. Edirne'de vefat etti. Namazını Zeynü'l-Arap kıldı*.[130]

1.1.6.2. İdâm Edilmesi

Karar heyeti; Şeyh'in infaz edilmesini zındık veya sapkın fikirlere sahip olmasına değil; bilakis devlete karşı ayaklanmış olması sonucuna bağlamışlardır. Nitekim heyet onun idam kararını, *ıslâhi âlem ve hıfzi nizam benî Âdem*[131] illetine dayandırarak Mevlana Haydar Herevî başkanlığında *malı haram, kanı helal* fetvası üzerine katline hükmetmiş ve - çoğunluğun tercihine göre - 823/1420 de Serez çarşısında bir dükkânın önünde idam edilmiştir.[132]

Tarihçiler Şeyh'in Serez'de idam edilmesi hakkında 818/1415-1416[133], 819/1416-1417[134], 820/1417-1418[135], 821/1418, 823/1420,[136] 825/1421-1422,[137] ve 825/1422[138] gibi çelişkili tarihler vermişlerdir. Bunlar içerisinde muteber kabul edilen tarih, torunu Hafız Halil ve Kâtip Çelebî gibi müelliflerin belirtmiş oldukları 823/1420 tarihidir. Taşköprizâde'nin ileri sürmüş olduğu 818/1416 ise, İbn Arabşâh'ın Şeyh ile İsfendiyaroğlu Ebu Yezîd'in yanında 819/1416-1417'de görüştüğünü ve 820/1418'de de idam edildiğini kaydetmiş olması karşısında tutarlı olmadığı anlaşılmaktadır.

1.1.6.3. Naaşının İstanbul'a Nakledilmesi

1924'te Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi uyarınca, Lozan Antlaşması gereği, zorunlu göçe tabi tutulup Türkiye'ye gönderilen Serezli göçmenler tarafından mezarı açılarak kemikleri İstanbul'a getirilen Bedreddin, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan Türbeler ve Müzeler Müdürlüğüne teslim edilmiştir. Çinko bir

---

[130] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 216-217.
[131] Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, s. 136.
[132] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 360-367; Döğüş, Selahattin, *Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri,*s. 79; Kozan, Ali, *Osmanlı Devleti'nde Âlim ve Sûfî Bir İsyancı,* s. 6; Sarıbıyık, Mustafa, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Mahmut*, s. 5.
[133] Taşköprizâde*, eş-Şekaîk en-Nu'maniyye fi Ulemai'd-Devleti'l Osmaniyye*, 4. Kuşak, I, 33-34; Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17.Yüzyıllar)*, s. 203.
[134] Balivet, Michel, *Şeyh Bedreddin Tasavvûf ve İsyan*, s. 92; Brockelmann, Carl, *Târîhü'ş-Şu'ûbi'l-İslâmiyye,* (Çev.: Nebîh Emin – Münir Ba'lebekkî), 5. Baskı, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, (1968), s. (427) 447; Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17.Yüzyıllar)*, s. 203.
[135] İbn Arabşah, *Ukûdü'n-Nasiha*, vr. 284a; Oruç Bey, *Tarihi*, s. 63, Edirneli Mecdi Efendi, *Hadâiku'ş-Şekâik,* (Şekâik Tercümesi), s. 73.
[136] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 566, II, 1551; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 360-367; Yaman, Ali, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin,* s. 12; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 360-367.
[137] Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, II, 361.
[138] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 65.

kutu içerisinde 18 sene Sultan Ahmet Camii mahfilinde ki bir dolapta saklanan kemikler, 1942 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında yapılan yazışmalar neticesinde Topkapı Sarayı'na nakledilmiş ve 20 yıl da buranın bir deposunda kalmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 23 Ekim 1961'deki 5/1840 sayılı kararıyla kemikleri 29.11.1961'de Cağaloğlu Divanyolu'nda ki Sultan Mahmut Türbesi hazîresine nakledilerek defnedilmiştir.[139]

1.1.7. Kişiliği

Sultan Berkûk'un meclisinden, Timur'un otağındaki ilmî münazaralara; Mısır'da Mübârekşâh Mantıkî'nin en gözde talebesi olmasından, Ahlâtî'nin ölümünden sonra onun makamına geçmesine ve devlet sahasında kazaskerlik gibi en üst makamda görevde bulunmuş olmasına kadar... dahası; ilim ve deha da, bulunduğu tüm ortamlarda ilk sırayı temsil etmiş olması, kısacası Bedreddin, takdirleri hep üzerinde toplayabilmiş ve bunu başarabilmiş bir *İslâm âlimi,*[140] şâhsiyetidir. "Benim el-Hidâye sahibine bin doksan adet cevabı verilmemiş sorularım var."[141] şeklinde ki açıklamada bulunması, kendisinin dahî bir hukuk adamı olduğunun açık örneğidir. Fakat diğer yandan hakkında söylenen: "*O bir İhtilalcı,*[142] *bir Sosyalist*[143] *ve Timur'un Ajanı,*[144] *şeyhlikten şâhlığa heveslendiği için idam edildi,*[145] *kadın hariç bütün mallarda eşitlik fikri ile Anadolu'da Sosyalizm hareketi'ni başlattı."*[146] gibi vasıflarla, kendisine isnat edilen *Vâridât* isimli eseri ve *isyan olayı* onun bu imtiyazını zedelemiş ve eleştirilere maruz bırakmıştır. Bu eleştirenlerin bir kısmı, dinî yönden söylenmesi sakıncalı kabul edilen kâfir, zındık ve ilhad gibi inanaç esaslarını aykırı olan ithamlardır. Aslında onun için böyle bir ithamın, hakkında verilmiş erken teşhis sayılması da kaçınılmazdır. Nitekim kendisinin *sünnî ekolde* olması, hakkında söylenen sapkın fikirlerin adamı olmadığının da bir nişanesi olarak kabul edilebilir. Ayrıca *İslâm hukuku* sahasındaki eserleri de kendisinden sonra ki tüm zamanlarda bilim insanları tarafından takdirle karşılanmış[147] ve Osmanlı Devleti tarafından da medreselerde okutulduğu söylenmiştir.[148] Bunlara ilave olarak hâkim ve yargıçların sıklıkla müracaat ettikleri ana kaynaklardan olan bu eserler, kendisi hakkında ki ön yargılamaların tutarsız olabilceğini gösteren somut örnekler olarak sayılabilir.

---

[139] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 52-53; Kozan, Ali, s. 9; Dindar, Bilal, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, V, 331-334.

[140] Taşköprizâde, *Miftâḥü's-saʿâdeh,* II, 262; Ayrıca Tezimizde "*Savunma Yönünden Değerlendirenler*" kısmında açıklanmıştır.

[141] Mehmed Mecdi Efendi, *Hadâiku'ş-Şekâik,* s. 73.

[142] Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17.Yüzyıllar)*, s. 81.

[143] Kacıroğlu, Murat, *Tarihin Nesnesinden Kurmacanın Öznesine Şeyh Bedreddin yahut Tarihsel Bir Kimliğin Yeniden İnşası Üzerine*, s. 262.

[144] Sarıbıyık, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Mahmut,* s. 35.

[145] Hira, Ayhan, XVI, 221-243; Kozan, Ali, *Osmanlı Devleti'nde Âlim ve Sûfî Bir İsyancı,* s. 1.

[146] Sarıbıyık, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Mahmut*, s. 1; Lütfü Paşa ve Âşıkpaşazâde: Bu fikirlerin Börklüce Mustafa'ya ait olduğu kânaatindedirler. Bkz. Lütfü Paşa, *Tevarih-i Âli Osmân,* s. 72; Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân,* s. 158.

[147] Hoca, Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, II, 109-110.

[148] Hafız, Halil, Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı, s. 259; Severcan, *Şeyh Bedreddin Olayı*, s. 14.

1.1.7.1.Hakkında Yapılan Değerlendirmeler

Bedreddin'in şâhsiyeti, yazmış olduğu eserleri ve çıkarmış olduğuna inanılan isyanı; insanları *savunanlar ve eleştirenler* olarak ikiye ayırmıştır. Nitekim kimileri onu fazlasıyla yüceltirken, kimileri de ciddi şekilde aşağılamışlardır. Kendisini padişâha ve devlet düzenine karşı ayaklanmakla suçlayanlar, isyanın siyasî ve dinî tüm yönlerini ele alarak hakkında ciddi ithamlarda bulunmuş; hatta fetvalar verdikleri söylenmiştir.[149] Bunun mukabilinde savunanlar, *onun bazı gammazlar tarafından isyanın içerisinde gösterilmesini, masumiyetine sürülmüş bir leke ve şahsına atılmış bir iftira olarak* değerlendirmişlerdir. Nitekim Osmanlı hanedanında, kardeşler arasında ki taht kavgalarının vukû bulduğu o dönemde, kurulu bir devlet düzeninin varlığından söz etmek mümkün değilken, devlete karşı yapılan ayaklanmanın da padişâha karşı yapılmış bir ayaklanma şeklinde algılanmasının tutarsız olduğunu savunmuşlardır. Âşıkpaşazâde'nin de: "*İman ile mi gitdi veya imansuz mi gitdi! Allah bilür ancak*"[150] şeklinde ki ifadesi onun hakkında kesin bir karara varamamış olmasına işaret edereken, meselenin içinden çıkılamaz olmasının da bir göstergesidir. Dolayısıyla tarafların meseleyi bu iki farklı açıdan değerlendirmeleri dikkate alındığında, tenkit edenlerin savunanlara oranla daha az oldukları görülmektedir. Aynı zamanda savunanların daha ziyade *tarih bilimcileri*yle *mutasavvıflar* olduğu da söylenebilir. Sonuç olarak tüm bu ithamlar onun hakkında dinî ve siyasî bağlamda söylenmiş olmasıdır. İlmî yönden saygınlığını zedeleyecek herhangi bir tenkide ise henüz rastlanmış değildir.

1.1.7.1.1. Bedreddin'i Savunanlar ve Yorumları

1. **Hüseyin Ahlâtî (ö. 808 /1405):** Bedreddin'in hayatı incelendiğinde Ahlâtî ile tanışmasından önce ve sonra olmak üzere iki şekilde değerelendirilebilir. Nitekim o, kendisinde büyük bir iz bırakmış ve ölümünden sonra da halifeliğini yürütmüştür. Ahlâtî, Bedreddin hakkında, "*Bedreddin Rûm ülkesinin Hallac-ı Mansur'udur"*[151] diyerek onu tasavvûfta ulvî bir makama layık görmüş ve büyük iltifatlarda bulunmuştur.

2. **Hafız Halil b. İsmail (ö. 857/1453'ten sonra):**[152] Eserini, dedesini savunma amaçlı olarak kaleme almıştır. Bundan dolayı da onu rencide edecek rivayetleri gizlediği veya farklı şekilde naklettiği gerekçesiyle, objektifliğine şüphe ile bakanlar olmuştur.[153]

3. **Dukas Bizans Tarihçisi (ö. tahmini 875/1470):** Dukas'ın eseri incelendiğinde Bedreddin'den bahsedilmediği dikkat çekmektedir. O, olaya Börklüce üzerinden bakmış; muhtemelen isyanın da ondan kaynaklandığına işaret ederek Bedreddin hakkında bir

---

[149] Hakkında Ebüssuûd ve Aziz Mahmud gibi âlimler fetva vermişlerdir. "*Asılmış olan ve Allah'ın gazabına uğramış bulunan Şeyh Bedreddin"* Kaynak için Bkz. Yaltkaya, M. *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*, s. 72; Döğüş, Selahattin, *Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri,*s. 76.

[150] Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 154.

[151] Balivet, Michel, *Şeyh Bedreddin Tasavvûf ve İsyan*, s. 113.

[152] Ahmet Şimşirgil, Hafız Halil'in, Börklüce Mustafa'yı koruduğunu ve Menakıpnâmenin etrafında ciddi şüphelerin olduğunu ve bütün meselenin Börklüce Mustafa'nın etrafında döndüğünü ayrıca Bedreddin'in gerçekten isyan ettiğini ve bunda hiç şüphe edilemeyeceğini savunmaktadır. *https://www.youtube.com/watch?v=xtXl-VhIo0Y.*

[153] Döğüş, Selahattin, *Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri,*s. 73.

eleştiride bulunmamıştır.[154] Dolayısıyla Bedreddin'i herhangi bir yönüyle bu isyana dâhil etmemiş olması, onun bu olayla alakasının olmadığına inandığını akla getirmektedir.

4. **el-Karamânî Süleyman b. Ali (ö. 924/1518):** Bedreddin'in Câmiu'l-Fusûleyn'de ki eleştirilerine reddiyede bulunmuş ve bu konuda eser yazmıştır. O, şu cümleleriyle Şeyh'i övmüştür: *"Şüphesiz Câmiu'l-Fusûleyn yazarı bütün hedefleri geride bırakmış, keramet sahibi bir zattır*.", "*Onun kitabı, gönlü huzura kavuşturan, yüksek değere sahip muhteşem bir eserdir. Lafızlarındaki sadelik onu bulmacaya benzer kılmış ve fıkıhta emsalsiz yapmıştır.*"[155]

5. **Taşköprizâde (ö. 968 / 1561):** eş-Şerîf el-Cürcânî'nin Bedreddin'i övdüğünü nakletmesinin ardından, ikisi için de Allah'dan rahmet dileğinde bulunmuştur.[156] Taşköprizâde'nin ona bu şekilde istirhamda bulunmuş olması, onun masumiyetine inandığını ve aleyhinde cereyan eden hadiseyi haksız bulduğunu göstermektedir. Nitekim *Miftâhü's-sa'âde ve Misbâhü's-siyâde fî Mevzû'âti'l-ulûm* adlı eserinde de bunu dile getirerek onun hakkında: "*Haksızlıkla / zulmen katledilmiş."*[157] dediğine şâhit olmaktayız.

6**. Edirneli Mehmed Mecdî Efendi (ö. 999 / 1591):** Bedreddin'in masumiyetini ve itaatkâr bir kul olduğunu şu cümlelerle anlatmıştır:

> *"Âlim, âmil, fâzıl, kâmil Şeyh Bedreddin Mahmud b. İsrail…Allah, onu bağışlasın ve Cenneti ile müşerref kılsın..", "Mezkur Şeyh, mebrûr hâli hayatında (iken) yüce Allah'ın boyni bağlu kuli olup her hususta itaatkâr bir kulu olup Allah rızası için bunu verdiyi sebepten, dâr-i dünya da ve dâr-i âhirette ulvî şân ve sümuvvi mekân hasıl etmiş idi. Bu manayı ima içün salp olunup, ulvi mertebesine işaret içün berdar [158]oldi."*[159]

es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî'nin (ö.816 / 1413), onun hakkında ki övgüsünü hatırlattıktan sonra "*Allah onun makamını ismi gibi övülen, maksadını da bilinen kılsın."* [160] şeklinde hayır duada bulunmuştur.

7. **Gelibolulu Mustafa Ali Efendi (ö. 1009/1600):** Şeyh'in masumiyetine inananlardan birisidir. Ona göre Şeyh, kendisine isnat edilen bu suçu işlememiş ve isyan hadisesiyle bir bağlantısı olmamıştır.[161]

8. **Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi (ö. 1068/1658): "***Şeyh Bedreddin Mahmud'ki cevâhir-i neyyirât kemâlât, ulûm-i zahire ile âlim ve fâzıl, nur oldiği gibi envâr-i meârif-i ilâhiyye ile de bâtınî ma'mûr olup fezâil-i ilmîyye ve ameliyye ile şöhrete şi'âr,"*[162] sözleriyle onu methetmiştir.

---

[154] Dukas, *Bizans Tarihi (1288-1453),* s. -62-69.
[155] el-Karamânî, Süleyman b. Ali, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn,* el-Ezher Kütüpnanesi. No: 26784, vr.1b.
[156] Taşköprizâde, *eş-Şekâyik en-Nu'maniyye,* I, 33-34; Taşköprizâde, *Miftâḥü's-saʿâde* II, 262.
[157] Taşköprizâde, *Miftâhü's-sa'âde,* II, 262.
[158] Asıldı
[159] Edirneli Mecdi Efendi, Mehmed, *Hadâiku'ş-Şekâik*, (Şekâik Tercümesi), 4. Tabaka, s. 73.
[160] Edirneli Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-Şekâik,* s. 73.
[161] Döğüş, Selahattin, *Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri,*s. 75.
[162] Karaçelebizâde, Abdülaziz, *Ravzatü'l-ebrâr bi Hakâiki'l-ahyâr,* (Tah.: Sadullah Said Efendi-Abdulvahap Dağistânî), Mısır: Polak Matbaası, (1833/1248), s. 363-364.

9. **Niyazi Mısrî (ö. 1106/1694):** Şiirinde Bedreddin için şöyle demektedir:
Muhyiddin'i, Bedreddin ettiler ihyâ-yi din,

Deryâ Niyâzî; Füsûs enhârıdır vâridât,

Muhyiddin Arabî ve Şeyh Bedreddin dini dirilttiler ve hayat verdiler, Niyâzî, *Füsûs-u Hikem*[163] okyanus; vâridât ise nehirlerdir.[164]

10. **Müneccimbaşı (ö. 1114/1702):** *"Câmiu'l-Fusûleyn ve Teshîl namı iki fetvayı celilin müellifi, asrının ve zamanının ferîdi bir aziz olup; Sultan'a karşı hurûç etmiş olması uzak bir ihtimaldir. Fakat müritlerinin yaptıklarından korkup kaçtığından kendi de hurûç ile itham edilmiş olmalıdır."*[165] diyerek Şeyh'i savunmaya çalışmıştır.

11. **Celveti Şeyh'i Bursevî İsmail Hakkı (ö. 1138/1725):** Kitâbü'n-netîce'de: "…*ve onun 'Vâridât' nam kitabında bazı sakat nesne vardır; velâkin irfan ve vicdanı tam olmayan ona vakıf olmaz ve onu sedîd kıyas eder."*[166] derken, Bilal Dindar, Hüseyin Vassaf'tan: *"Bursalı İsmâil Hakkı Şerh-i Muhammediyye'de Bedreddin'den övgüyle söz eder"* şeklinde nakletmiştir.[167]

12. **Abdurrahman Şeref Efendi (Son Osmanlı Vakânüvisi ve Devlet Adamı) (ö. 1344/1925):** "*…Fudelâi müteberriîn ve ulemai müteverri'în Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin talim ve tedris ile halakâyı ıfâda ve terbiyesine birçok öğrenci ve mürit toplamıştır.*"[168] sözleriyle, bağışlamayı seven, fâzıl ve haramdan sakınan âlimlerden birisi olarak Şeyh'i övgü ile yâd etmiştir.

13. **Bursalı Mehmed Tâhir (ö. 1344/1925):** "*Hür düşünceli, fâzıl şeyhlerden, filozof bir zat…"*[169] ifadesiyle onu övmüş ve tasavvûfî açıdan eleştirenlere "*Vâridât*"ı iyi anlayamamaktan kaynaklandığına işaret etmiştir.[170]

14. **Ahmet Rasim (Milletvekili ve Tarihçi Yazar) (ö. 1351/1932):** *"Şeyh Bedreddin fâzıl, âlim bir zat idi."*[171] diyerek onu övmüştür.

1.1.7.1.2. Eleştirenler ve Yorumları

Şeyh'i eleştirel açından değerlendirenler onun, kurulu bir devlet düzenine karşı ayaklanmasının yanı sıra, kendisine atfedilen *Vâridât* adlı eserindeki "İslâmî esâslar"a aykırı düşen fikirleri açısından da tenkit etmiş ve ona karşı suçlayıcı tavırlar sergilemişlerdir. Bu şekilde yapılmış olan eleştiriler aşağıda sıralanmıştır:

---

[163] *Füsûs-u Hikem (Fusûsü'l-Hikem)*: Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin eseridir. Tasavvuf düşüncesinin temel kitaplarından biri olan eserin tam adı *Fuṣûṣü'l-ḥikem ve ḫuṣûṣü'l-kilem'*dir. Bkz. Erol Kılıç, Mahmud, "Fusûsü'l-Hikem", *DİA,* 1996, XIII, 230-237.

[164] "Niyâzî-i Mısrî; bilgide okyanus misali *Füsûs-u Hikem* ile bunun nehirleri gibi olan *Vâridât'ın* bir mahsulüdür. Bkz. Niyâzî-i Mısrî, *Divan-ı İlâhiyyat ve Açıklaması,* (Haz.: İhramcızâde Hacı İsmâil Hakkı Altuntaş), 2. Baskı, (y.y.), (2010), I, 401.

[165] Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel,* I, 191; Müneccimbaşı, *Sahâifü'l-Ahbâr fi Vakail-Asâr*, s. 335.

[166] Bursevî, İsmâil Hakkı, *Kitabü'n-Netîce,* (Haz.: Ali Namlı- İmdat Yavaş), 1. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, (1997), II, 157; Dindar, Bilal, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, V, 333.

[167] Dindar, Bilal, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, V. 332-333.

[168] Şeref Efendi, Abdurrahman, *Tarih-i Devlet-i Osmaniye*, İstanbul: (1898), I, 128.

[169] Bursalı, Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 39.

[170] Dindar, Bilal, "Bedreddin Simâvî", *DİA*, V. 332-333..

[171] Rasim, Ahmet, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi,* 1. Baskı, İstanbul: Şems Matbaası, (1909), I, 443.

1. **Âşıkpaşazâde Derviş Ahmet (ö. 886/1481):** Şeyh'i şu cümlelerle eleştirmiştir:

- *Simâvna Kadısıoğlu İznik'e gelince kethüdası Mustafa'da Aydın iline vardı… Sözün kısası; kendisine peygamber ve veli dedirtti. Yalan ve aldatmada sınırı çok aştı. Beri yandan "Simavna Kadısıoğlu… o da Börklüce ile aynı görüşte anlaşmıştı."*
- *…ve illa Börklüceyle ittifakı bileydi.*
- *Simavna Kadısıoğlu bazı zavallı sofuları illere gönderip, "Bana gelin; artık padişâhlık bana verildi, taht benim emrimdedir. Şimdiden sonra sancak isteyen gelsin,… artık benim ortaya çıkmam gerek. Bu ilde halife benim. Mustafa Aydın ilinde isyan etti. O da benim hizmetkârumdur."*
- *Nefsin arzuları onu baştan çıkarmıştı. Emelleri çok uzundu; hepsi kırılıp yok oldu.*
- *Padişâhla savaşma arzusunda idi.*
- *Allah bilir; imanla mı gitti veya ne ile! Hayatta iken ve ölümünde hangi itikat ve inanç üzerinde idi, neye inanırdı; canını bile o itikat üzerine mi verdi bilmeyiz.*[172]
- *Ben şimden gerü hurûç etdim.*[173]

2. **Neşrî, Mehmed Efendi (ö. 927/1520):**

- *Amma Börklüce'nin anınla ittifakı bile idi.*
- *Börklüce Mustafa dahi Aydın ilinde huruç etti. Ol dahi benim müridimdir.*
- *Benim için hurûç etmiştir.*
- *Simavne Kadısıoğlu'nun bir kethüdası varidi; adına Börklüce Mustafa derlerdi.*

Neşrî bu cümlelerle onun Börklüce ile olan yakınlığını dile getirmiş ve ayaklanmasından söz etmiştir.[174]

3. **Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574):** Semâvenli taifesi diye adlandırdığı Bedreddiniyye mensuplarını, haklarında verdiği fetva ile tekfir etmiştir. Nitekim bir fetvasında şöyle demektedir. "Şeyh Bedreddin Simâvî ki Vâridât' sahibidir, 'tekfir etmeyip lânet etmeyen kâfirdir.' diyen Zeyd'e ne lâzım olur?" sorusuna, "Anın müridlerinden olan kâfirlerdir; demek lâzımdır. Sâir kefere gibi adın anmayıp, lânet etmeyip, kendi hâlinde olan müslüman kâfir olmaz."[175]

4. **Aziz Mahmud Hüdâyi (ö. 1038/1629):** III. Murad'a göndermiş olduğu bir mektupta; Şeyh'in ilhâd ve ibâhat üzerine olduğunu belirterek Simavenîler'i itham etmiştir.[176]

I.Ahmed'e yazdığı tezkirede Şeyhden: *"Asılmış olan ve Allah'ın gazabına uğramış bulunan Şeyh Bedreddin"*[177] diye bahsetmiştir.

---

[172] Âşıkpaşazâde, Ahmed Âşıkî, *Osmanoğullarının Tarihi,(Tevârıh-i Âl-i Osman),* s. 158-160.
[173] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı* , s. 22.
[174] Neşrî, Mehmed, *Cihannümâ,* Manisa İl Halk Küt., (45 Hk 5506/1), vr. 86b.
[175] Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislam Ebüssuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk hayatı,* İstanbul: Enderun Kitabevi, (1972), s. 193.
[176] Hüdâyi, Aziz Mahmud, *Tezâkir-i Hüdâyî,* Süleymaniye Küt., Bölüm Fatih. nr. 2572.vr. 88b-91a.
[177] Döğüş, Selahattin, *Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri,* s. 76.

5. **Şeyhülislâm Arif Hikmet Bey (ö. 1276/1859):** Bedreddin'in sûfî yönünü eleştirmiştir. Nitekim Vâridât nüshalarını ucuz veya pahalı demeden satın alarak yakmıştır.[178]

6. **Hayrullah Efendi (ö. 1283/1866)**, **Ahmet Reşit Rey (ö. 1956)**, **M. Şerafeddîn Yaltkaya (ö. 1947)**, **İ. H. Uzunçarşılı (ö. 1977) Halil İnalcık**[179] gibi tarihçiler de, Şeyh'i tenkit edenler arasında gösterilebilir.

1.1.7.1.3.Her İki Açıdan Değerlendirenler

Şeyh hakkında bilgi veren bazı müellifler onun ilmî açıdan üstün bir kişiliğe sahip olduğunu ifade ederken, devlete karşı ayaklanması sebebiyle de eleştirmişlerdir.

1. İbn Arabşâh (ö. 854/1450): *"Padişâh olma hevesine düşti ve hükümdar Mehmed'in aleyhine hurûc eyledi."*, *"Bağî olmasıyla kanı mübâh olduğu hakkında -kendisi- fetva verdi."*[180] sözleriyle Şeyh'i, padişah olma hevesine kapılarak devlete karşı ayaklanan, asî biri olarak eleştiride bulunmuştur. Fakat aynı zamanda onu zekâs ı ve ilmî yönüyle de şu sözleriyle övmüştür:

> *"819 yılında Şeyh Bedreddin'i, Bayezid oğlu İsfendiyar'ın nezdinde gördüm. Oturup ilmî mevzularda sohbet ettik. İlmiyesinin 'Vüs'at-i ilmîyyesi derya gibi pâyansız' genişliğini hissedince onun deniz gibi sonsuz bir ufka sahip bulunduğunu idrak ettim. Özellikle fıkhî konularda çok ileriydi. Hidâye kitabının içindekilerden bahsetti. Onun için cevap verilemez bin doksan suali olduğunu kendisinden işittim. Kendisini yetiştirmiş, yaşıtlarının çok üstündeydi."*[181]

2. Şükrullah Efendi (ö. tahmini 869/1464 ten sonra): Aslında o, kitabında Şeyhten herhangi bir şey bahsetmemiştir. Çelebî Mehmet dönemini anlatırken, Börklüce Mustafa'yı - belki de zayıf ihtimalle Şeyh'i - îma ederek; cereyan eden hadiselere müsebbip olması nedeniyle pek sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır. O, hadiseyi şu sözleriyle özetlemektedir: "*Onun zamanında (Çelebî Mehmet) Aydın vilayetinde… bir mubâhî*[182] *ortaya çıktı ve kendisini sûfîlikle adlandırdı.*"[183]

3. İdrîs-i Bitlisî (ö. 927/1520): Şeyh'i en sert dille eleştirenlerden birisidir. Onu, kitabında mülhit ve zındık ifadeleriyle suçlamış ve hakkında şöyle demiştir: *"Simavna… Kadı…Bedreddin Mahmud …izharı zındıka ve ilhad eyledüğün beyan eder."* Ayrıca onun hakkında: *"Allah onu ilmiyle dalalete düşürdü* " "علم علي الله اضل" sözleriyle de eleştirmiştir. Bununla birlikte ilmî kişiliği yönüyle de onu şu sözleriyle övmüştür:

> *Bigâne-i devrân ve güzîde-i akrân-ı pür âlim var idi ki tarik-i sülük ve akâmât-ı ehli halde iktisab ile müsellemi cumhur ve mecarî-i ahvâl ve akvâlde havârik-i adât ile meşhûr olup cümle-i âsârından furûi fıkhi Hanefîyye'de Câmiu'l-Fusûleyn nâm*

---

[178] Kozan, Ali, *Osmanlı Devleti'nde Âlim ve Sûfî Bir İsyancı*, s.7.

[179] Hayrullah Efendi, *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Tarihi*, (Haz.: Z. Danışman), İstanbul: 1971, III, 177-179; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 312-318; İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yay., (2008), s. 188.

[180] Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı*, s. 18.

[181] Edirneli Mecdi Efendi, *Hadâiku'ş-Şekâik,* (Şekâik Tercümesi), s. 73; Hafız, Halil, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı,* s. 7, 17-18.

[182] Mubâhî: İbaha kelimesinin *ismi fail* sîgasıdır. Her şeyi helal sayan kişi demektir.

[183] Şükrullah Efendi, *Behcetü't-Tevârîh*, s. 389.

kitabı ki mezâyâ-yı resâyili miyân-ı ulemâyı Rûm'da meşhûr ve mu'teber ve mezkûr ve muharrerdir.[184]

4. Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi (ö. 1008/1599): Şeyh'i gerek ilmî yönden gerekse aleyhine yapılan ithamlardan dolayı savunmuştur. Onun ilmî kâriyerine vurgu yaparak şunları söylemiştir:

"*Sözü edilen molla, çağının değerli ve yetenekli bilginlerinden sayılmakta idi. Ortaya koyduğu eserler, bilginler katında elden ele dolaşmakta ve üstünlüğüne delil olmaktadır. Bunlar arasında Câmiu'l-Fusûleyn ve Teshîl onun bilimdeki rütbesini tanıtmaya yeter iki şâhit oldukları gibi; bilginlerin, üstün kişilerin toplandıkları bilim ocakları için de birer süstür."*

İsyanı için de şu savunmada bulunmuştur:

"Önde gelen şeyhlerin uygunsuz davranışlar sonunda devrin ölüm odaklarına hedef oldukları bir geçektir. Börklüce'nin köpürüp isyan etmesi ve ayaklanıp başkaldırması üzerine sorguya çekilmek kuşkusu Şeyh'i, bu sonuçla karşı karşıya bıraktı. Yoksa bu kadar değerli dini ve kıymetli kitaplar yazmış olan üstün yaradılışlı ve saygıya layık bir kişinin ayaklanma, başkaldırma, hukuku ve düzeni çiğneme gibi kötü bir yolu beğenmesi çok uzak bir ihtimaldir. 'Kim ki bir başkasının hayat elbisesini yırtar, elbette öldürülür' kavramını unutmuş olmak ve dürüst yoldan sapıtmış olmak, usul ve furu' alanlarında böyle eserler vermiş, yazılarıyla, dersleriyle tanınmış bir kimse için imkânsız bir hâldir. Eserleri ise bilginler ile müftüler katında buna delil tutulmaktadır."[185] Fakat bunun yanında şu eleştirilerde de bulunmuştur:

"Böylece gizli bilgilere yaklaştığını gördükçe ve halk üzerinde ki etkisinin gittikçe arttığını hissettikçe, vesveseli bir gurura kapılmış; çıkabileceği en yüksek yerin darağacı olması ihtimalini aklına getirmemişti. Hele huzur ve rahat içinde yaşamanın gereğini hiç düşünmemiş bir kişi olarak, halkın gönlünü kendine çekmek için çaba harcamaya ve halifeleri eliyle, onları kendisine bağlamaya koyulmuştu. Şeyh daha kazasker iken bir gün kethüdası ve özel işlerinde tek adamı ama halifeleri arasında lanetlenesicelerin başbuğu olan Börklüce Mustafa'ysa Musa Çelebî olayından sonra Aydın iline gitmişti." [186]

Bir başka eleştirisinde şöyle demektedir:

"*Böylece, rıza yolundan şaşıran kişinin ayaklarının gideceği yer, bu ölümlü dünya da darağacının dibi oldu ve başkaldırmasını gerektiren asıl sebebin ise taht'a değil darağacına çıkması idüğü anlaşıldı. Önde gelen şeyhlerin uygunsuz davranışlar sonunda devrin ölüm oklarına hedef oldukları bir gerçektir." Devamında şöyle demektedir: "Simavna oğlunun tutuşturduğu ateşi söndürmek üzere (Çelebî Mehmet) sel gibi akan atlılarını gönderdi. İki taraf karşılaştığı gibi Şeyh Bedreddin Mahmud, hakkın kendisinden yüz çevirmesi ile yılgın, engin, kaçış yolunu tutup Deliorman'a girerek kayboldu."* [187]

---

[184] İdrîs-i Bitlisî, *Heşt-Bihişt*, II, 275-277.
[185] Hoca, Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, II, 109-110, 114.
[186] Hoca, Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu), 2. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı yay., (1979), II, 110.
[187] Hoca, Sâdeddin Efendi, *Tâcü't-tevârîh*, II, 112, 114.

5. Solakzâde Mehmed Hemdemî Efendi (ö. 1068/1658): Solakzâde'de Şeyh'i kısmen eleştirmiştir. Eleştirisinde şöyle demiştir:

> "*Deli Orman'a temekkün edip etrafa nameler gönderdi. Çok sayıda deliyi saptırarak kendine dönderdi. Bu üzücü haber padişâha vasıl olunca, Selanik kuşatmasını erteleyip, bu fitnenin izâlesini evlâ gördi… Bedreddin bu minvâl ile sapan ve saptıran biri olup gezerken, kendisine uyan bid'at ehlinin çoğu yüz çevirip kaçtılar…", "Mevlânâ Haydar Herevî Edilleyi Şer'iyye ile Şeyh'i mülzem ve ayet ve ehâdîs ile ebkem edüp 'اضل الله علي علم' 'Allah onu ilmîyle dalâlete düşürdü' zümresinden olduğunu isbat eyledi."*[188]

Aynı zamanda onu övmüş ve

> "*Simavna kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Mahmud bağışlamayı seven fâzıl ve Allah'dan korkan bir zattı.", "…Börklüce'nin fesad ve tûğyânı ve beğyı ve isyan akibeti, Şeyh'in başına bu hâli getirdi ve illa bunca kütüb-i şer'iyye ve tasnifat sahibi olan fâdıl, âlim -ki ondan sadır olan Müslümanların dini fetva ve muhakkik âlimlerin eserleridir.- Bu güne şenâat eden ondan gayet uzaktır. Allahü âlem,"*[189]

şeklindeki açıklamasıyla böyle çirkin bir hadisenin ondan sadır olabilmesinin uzak bir ihtimal olabileceğini savunmuş ve tüm bunların onun başına gelmesine Börklüce'nin sebep olduğunu vurgulamıştır. O bu iddiasında Taşköprizâde'nin "*Şekâik"*ini kaynak göstermiştir.

6. **Michel Balivet (d. 1944):** Balivet, Şeyh hakkında şu açıklamada bulunmuştur:

> *"Bedreddin olgusunun gerçek kapsamını anlamak isteniyorsa, onun özümsediği çeşitli mirasları incelemek gerekir. İlk incelenmesi gereken kuşkusuz İslâmî mirastır. Ancak Bedreddin'de bu mirasın birçok yüzü bulunmaktadır. Her şeyden önce o gerçek bir âlimdir. Gençliğinden beri çok yönlü bir eğitim görmüş ve fıkıh alanında uzmanlaşarak değerli bir fıkıh âlimi olmuştur.", "…Kötü üne sahip kurulu düzeni değiştirmek ve bir ideal uğruna dünyayı yeniden şekillendirmek isteyen sûfînin silahlı ayaklanması…"* [190] *"…1416 isyanı ona mal edilse de, onun bu isyanın itaat edilen şefi ve etkin elebaşı olduğu, kuşkusuz. Osmanlı yanlısı kaynaklar tarafından ileri sürülen; ancak başta torunu olmak üzere yakınları tarafından sürekli olarak reddedilen bir varsayımdan öteye geçmemektedir.*[191]

1.1.8. Câmiu'l-Fusûleyn Adlı Eseri

1.1.8.1. Yazılış Sebebi

Şeyh, Edirne'de kazasker iken, hukuk ve yargı alanında ihtiyaç duyduğu meseleler hakkında başvurabileceği ve kolaylıkla ulaşabileceği bir kitaba gerek duyduğunu belirtmiştir. Bu sebepten dolayı daha önce kendi alanında telif edilmiş en kapsamlı kitaplardan el-Üsrûşenî ve el-İmâdî'nin "el-Fusûl"adlı iki eserini bir araya getirmek suretiyle derlemiştir.[192]

---

[188] Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, s. 136.
[189] Solakzâde, *Solakzâde Tarihi*, s. 134.
[190] Michel Balıvet*, Şeyh Bedreddin Tasavvûf ve İsyan,* s. 34.
[191] Michel Balıvet*, Şeyh Bedreddin Tasavvûf ve İsyan*, s. 119.
[192] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, Mukaddime, vr. 2a.

Fıkıh literâtüründe, kendi alanında yazılmış kaynaklardan biri olma özelliğine sahip olan bu eser, kendisinden sonra gelen tüm yazarların övgüsüne layık görülmüş ve takdirlerini kazanmıştır. Hem muamelât hem de yargılama hukukuyla ilgili önemli konulara yer veren *Câmiu'l-Fusûleyn*, özellikle kazâ ve fetva ile ilgili meseleleri ele alması sebebiyle uzun süre müftü ve kadıların müracaat kitabı olmuş, Mecelle'nin de kaynakları arasında yer almıştır.[193] Kâtip Çelebî'nin de kitap hakkında: جمع فيه بين فصول العمادي و فصول الاسروشني واحاط واجاد "İmâdî ve Üsrûşnî'nin 'el-Fusûl' adlı iki eserini bir arada toplamış ve mükemmel bir eser meydana getirmiştir."[194] övgüsüyle onun ilimde ki üstün vasfına işaret etmiş ve kitabının değerinden söz etmiştir.

Eser bizzat müellfi tarafından şu şekilde tanıtılmıştır:

> "*Biri Muhammed b. Mahmut el-Üsrûşenî, diğeri de İmâdeddîn'e ait - Allah ikisine de rahmet etsin ve Firdevs Cennetinin sakinlerinden kılsın - iki "Fusûleyn"i gözden geçirdiğimde, her ikisini de fetva hususunda yazılmış en mükemmel ve yargı alanında da en faydalısı olarak buldum; ancak her iki kitapta da yoruma gerek duymayan uzatma ve tekrarlamalar mecut olduğundan, bunları bir araya getirerek cem ettim. Tekrarlanmış olanlar dışında, konularından hiçbir şeyi, çok ihtiyaç duymadıkça kasten terk etmiş değilim.*
>
> *Sirâcî'nin kitabını yeterli gördüğümden, İmâdî'nin kitabında ki Ferâiz konularını almadım. Cümleleri açıklamaya gerek duyulmayacak şekilde özetledim. "el-Hulâsa"[195] "el-Kâfî"[196] "Letâifü'l-İşârât"[197]ın yanı sıra bu sahada yazılmış başka kitaplardan da kolayıma gelecek / kolay olacak şekilde ilavelerde bulundum. İmkân oldukça, usul ve kaidelere uygun olacak şekilde nükte ve faydalı hususları açıkladım. Sonuç olarak, zor anlarda bir çıkış yolu olabilmesi için gönlüme ışık tutacak bu meseleleri bir araya getirerek kırk bölümde anlattım.*
>
> *Kitabın hacmi, iki kitabın hacminin dörtte biri kadarını teşekkül ederken; aynı zamanda onlardan daha yararlı oldu. Allah'a hamdolsun ki bu şekliyle çağının yegâne ve zamanının da tek eseri*
>
> *fakihhaline geldi. Ona "Câmiu'l-Fusûleyn" ismini verirken diğer iki kitaba artık ihtiyaç duyulmayacağı kanaatindeyim.*
>
> *Kitabı yazmaya hicretin sekiz yüz on üçüncü senesinin Cemâdiyel-ûlâ ayında başladım ve sekiz yüz on dört Safer ayının yirmi sekizi Cumartesi günü tamamladım. Allah'ın (c.c) inayet ve yardımıyla böylece on aydan az bir zamanda hayır ve başarı ile tamamlanmış oldu*.[198]

1.1.8.2. Metodu

Bedreddin'in eseri incelendiğinde konuların sistematik bir şekilde sıralanmadığı görülmektedir. Mevcut sıralamayı da neye göre yaptığı ve hangi kurallara dayandırdığı

---

[193] Bardakoğlu, Ali, "Câmiu'l-Fusûleyn", *DİA,* 1993, VII, 108-109.
[194] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z- Zunûn*, I, 566.
[195] *Hulâsatü'l-fetâvâ* Tâhir b. Ahmed el-Buhârî'nin eseridir. Bkz. Kılıçer, M. Esat, "Buhârî, Tâhir b. Ahmed", *DİA*, 1992, VI, 376.
[196] Hâkim eş-Şehîd'in eseridir. Bkz. Gözübenli, Beşir, "Hâkim eş-Şehîd", *DİA*, 1997, XV, 195-196.
[197] Müellifin bu kitabı, fıkıh sahasında yazdığı ilk eseridir ve *"Mukayeseli İslâm Hukuku"* dalında yazmıştır.
[198] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 2a.

hususunda herhangi bir açıklama yapmamıştır. Fakat kitabın önsözünde takip etmiş olduğu bazı hususlara değinmiştir. Bunları ve araştırmamızda gözlemlediğimiz hususları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Başlıkların sıralanması ve isimlendirilmesinde *el-İmâdî* ve *el-Üsrûşenî*'yi esas almış, özellikle *el-İmâdî'*yi takip etmekte şaşmadığı görülmüştür.

2. Her iki kitaptan naklettiği meselelerde açıklamaya gerek duymadığı uzatmaları ve tekraralamaları kasden terk etmiştir.

3. el-İmâdî'nin eserindeki *ferâiz* bahsini *Sirâcî'*nin (Muhammed es-Secâvendî ö. 596/1200) "el-ferâiz" eserinde mevcut olması nedeniyle terk etmiştir.

4. Kendi ifadesiyle, konular başka açıklamaya gerek duyulmayacak şekilde veciz ifadelerle anlatılmıştır.

5. Konular daha çok Hanefî imamların görüşleri üzerinden ve sonraki meşayihin ilaveleri üzerinden verilmekte olup, nadirende olsa (Şâfiî ve İbn Ebî Leyla gibi) diğer mezhep imamlarına da atıflarda bulunmuştur.[199]

6. Eserin ilk konusu *Yargı Meseleleri*, son konusu ise *Mahkeme Tutanakları ve Sicillerdeki Eksiklikler* olmak üzere kırk fasıldan müteşekkildir.

7. *Nikâh* ve *Talâk* konularını işlerken: Nikâh, mehir, külçe dâvaları, nafaka dâvaları, çeyiz dâvası, halvet hükümleri bahsi, çocuğa sirayet eden hâk ve erş hakkında ki dâvalar, hul' bahsi, boşama yetkisine bağlı meseleler, fuzûlînin tasarrufu ve hükümleri, muhayyerlikler bahsi şeklinde sıralamıştır.

8. Bir metnin hangi kaynak çıkışlı olduğunu göstermek için o kaynağa işaret eden rumuzlar kullanılmıştır.

9. "Nikâh ve Talâk" bahsinde işlemiş olduğu konuların (64 tanesi nikâhla alakalı 9 tanesi satış ve kölelikle alakalı 1 tanesi de öğlenin sünneti ve vitirin tek tekbirle selam verilmesi gibi farklı konularla alakalı toplam 74) tanesine itiraz etmiş ve bunları eleştirmiştir.[200]

1.1.8.3. Kaynakları

Bedreddin bir konuyu işlerken onu hangi ana kaynaktan (*el-Üsrûşenî* ve *el-İmâdî*) aldığını belirtmemiş ve kaynak ismi vermemiştir. Naklettiği metinler çok defa iki eserde de mevcut iken, bazen bu sadece biri tarafından nakledilmiş de olabilmektedir. Aktarılan metinlerin genelde el-İmâdî'nin kitabından yapılmış olduğu dikkat çekmektedir. Eserinin mukaddimesinde de belirttiği gibi, *el-Üsrûşenî* ve *el-İmâdî*'nin eserlerinin cem edilmesinde ihtiyaç duyduğu durumlarda *el-Kâfî, el-Hulâsa, Letâifü'l-İşârât ve* diğer kaynaklardan da ilavelerde bulunarak konuya açıklık kazandırmıştır.

1.1.8.3.1. el-Üsrûşenî ve "el-Fusûl" Adlı Eseri

Kaynaklarda adının Ebü'l-Feth Mecdüddîn Muhammed b. Mahmûd b. el-Hüseyn b. Ahmed el-Üsrûşenî olarak geçtiği görülmektedir. Kendisinin doğum tarihi hakkında net

[199] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 24.
[200] Sayfa 4'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

bir bilgiye ulaşılamazken, yaşadığı ve öldüğü tarihler dikkate alındığında beşinci asrın ikinci yarısında doğduğu anlaşılmaktadır. Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229) Üsrûşenî'nin yaşadığı bölgenin adlandırılması hususunda, *Üsrûşenî* ya da *Üşrûsenî* şeklinde her iki ismin kullanıldığını ancak doğrusunun "Ş" ile "Üşrûsenî" olduğunu, oranın halkından bu şekilde duyduğunu kaydetmiştir. Fakat kendisine müracaat ettiğimiz eserlerde Üsrûşenî "S" olarak kaydedildiğini mülahaza ettik. Üsrûşeni beldesi "Mâverâünnehir'de Seyhun (Siriderya) ile Semerkand arasında büyük bir belde olduğu aktarılmaktadır.[201]

Çağının büyük âlimlerinden ve kendi tabakasının müçtehitlerinden sayılabilen el-Üsrûşenî, aynı zamanda ilimle iştigal etmiş zengin bir aileden gelmektedir. Eğitimini önce babasından alan el-Üsrûşenî, *Hidâye* sahibi "el-Merğinânî" gibi dönemin büyük âlimlerinden de okuduğu nakledilmektedir. el-Leknevî onun hakkında: "İlimde kat ettiği mesafe, babasının ilmî seviyesinden daha ileri bir düzeydedir."[202] şeklindeki ifâdesiyle onun akranlarının üstünde ilmî bir düzeyde olduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca kendisinin zahit, mütevazı ve güzel bir ahlak sahibi olduğu da, hakkında nakledilen övgüler arasında yer almaktadır.[203]

Genç yaşlarda başladığı telif hayatında özgün birçok esere imza atan el-Üsrûşenî, 32 yaşında "yargılama" alanında kaleme aldığı ve otuz fasıldan müteşekkil *"el-Fusûl"* adını verdiği ilk telifini yazmıştır. Yaşı henüz gençken yazmış olduğu eseri, birçok ilim ehli tarafından takdirle karşılanmıştır. Abdülkadir el-Kureşî onun hakkında: *el-Fusûl adını verdiği çok değerli ve alanında çok yararlı ayrıca bir kitabı daha var.*[204] ifadesiyle onun bu kitabı hakkında takdirlerini dile getirmiştir.

Çocuk hükmüne dair daha önce kayda geçmemiş *Câmi'u Ahkâmü's-Sığâr* adlı ender bir esere de imza atmış olan el-Üsrûşenî, bunun yanında *Kurretü'l-'Ayneyn fî Islâhi'd-Dâreyn, el-Fetâvâ* ve *Furûzü'l-Kifâye*[205] gibi başka eserler de yazarak İslâm toplumuna büyük katkılar sağlamış ve (632 /1235) veya (636-637 / 1239-1240) yılında vefat etmiştir.[206]

Çalışmamızda, *Çankırı İl Halk Kütüphanesi 18 Hk 257* numaralı eser ile *Feyzullah Efendi Koleksiyonu 34 Fe 1070* numaradaki arşiv kayıtlarında bulunan yazmalar kaynak gösterilmiştir.

---

[201] es-Sem'ânî, Abdülkerim, *el-Ensâb,* 1. Baskı, Hindistan: Vezaretü'l-Maarif ve'ş-Şuûni's-Sekâfiyye, (1977), I, 264-265; el-Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍıyye fî ṭabaḳâti'l-Ḥanefiyye,* (Tah.: Abdülfettah Muhammed), Mısır (Gize): Dârü'l-Hicr Matbaası, 2. Baskı, (1993), IV, 134; el-Hamevî, Yâkût, *Mu'cemü'l-Büldan,* Beyrut: Dârü's-Sadr, (1977), I, 177, 197; Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunun,* I, 1266; Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-Müellifin,* Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, (1993), III, 702-703.

[202] el-Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay, *el-Fevâidü'l-Behiyye fî Teracimi'l-Hanefiyye,* (Tah.: Muhammed Bedreddin), Kahire: Dârü'l-kitap el-İslâmî, s.200.

[203] Bkz. el-Üsrûşenî, Muhammed, *Câmi'u Ahkâmi's-Sığâr,* (Tah.: Ebu Mus'ap el-Bedrî - Mahmud Abdurrahman), (Mukaddime), s. 14.

[204] el-Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍıyye fî ṭabaḳâti'l-Ḥanefiyye,* III, 366.

[205] ez-Ziriklî, Hayreddin, *el-Alâm,* VII, 86.

[206] Bkz. ez-Ziriklî, Hayrettin, *el-A'lâm*, VII, 307; Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-Müellifin,* XI, 317-318; el-Bağdâdî, İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-Arifîn Esmaü'l-Müellifine ve Asârü'l-Musannifin min Keşfi'z-Zunun,* Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (1992), VI, 113.

1.1.8.3.2. el-İmâdî ve "Fusûlü'l-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm" Adlı Eseri

Mevcut kaynaklarda adının Cemalettin b. İmâdeddin veya Zeynüddin Ebü'l-Feth Abdurrahim b. Ebi Bekir b. Abdülcelil b. Burhâneddîn el-Merginânî es-Semerkandî olarak kaydedildiği görülmektedir.[207] Kendisinin hangi tarihte doğduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, ölüm tarihinin (651/1253) olduğu bilinmektedir. Onun bazı kaynaklarda *"el-Hidaye"* sahibi Ali b. Ebi Bekir'in torunu veya kardeşi olduğu bildiriliyorsa da, el-Leknevi bu problemin kaynağının muhtemelen anlatım sırasında cümlede ki bir eksiklikten ya da bir karışıklıktan kaynaklanmış olabileceğini ileri sürmüştür.[208]

Kısa adıyla *"Fusûlü'l-İmâdî"* diye bilinen eser, *"Fusûlü'l-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm"* olarak bir açılıma sahiptir. Müellif, kırk fasıldan meydana getirdiği eserinde "muâmelat" konularını işlemiş ve telifini, vefat ettiği (651/1253) yılında memleketi Semerkant'ta tamamlamıştır.[209] Leknevi, eser hakkında: "*Farklı konuları ihtiva etmekle birlikte hükümleri tüm detaylarıyla ele alan mükemmel bir kitaptır."* diyerek eser hakkında övgüde bulunmuştur. [210]

Kitabın "İmâdî" ismiyle adlandırılmış olması, babası "İmâdeddin"e nispetle anılmasından kaynaklanmaktadır. Müellifin, kitabın değişik yerlerinde, bazen "dedem" bazen "babam" bazen "amcam Celalettin" bazen de "amcam Nizameddin" ifadelerini sıklıkla kullanmış olması, kendisinin köklü, âlimler silsilesi bir aileden geldiğini göstermektedir.[211]

Çalışmamızda eserin Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, arşiv no: 03 Gedik 17340 ve Tokat İl Halk Kütüphanesi, arşiv no: 60 Hk 149 ile Riyad Mektebetü'l-Melik Abdülaziz el-Amme, Eski Eserler Bölümü 20/32 nolu rafta bulunan yazmalar kaynak gösterilmiştir.

1.1.8.3.3. el-Kâfî fi Furûi'l- Hanefîyye

el-Hâkim eş-Şehîd olarak bilinen Ebu'l-Fadl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî el-Belhî'nin (ö. 334/945) eseridir. Kendisi Hanefî âlimlerinin büyüklerinden ve önde gelenlerindendir. Buhara'da kadılık yapmış olan el-Hâkim eş-Şehîd, daha sonraları kendisinin talebesi ve aynı zamanda Sâmânîler'in Horasan emiri olan Ebû Muhammed Nûh (I. Nûh) tarafından Horasan'a vezir tayin edilmiştir. *el-Kâfî* ile *el-Müntekâ* adlı eserleri, imam Muhammed'in (ö.189/805) eserlerinden sonra gelen, Hanefî Mezhebinin en muteber kaynaklarıdır. *el-Kâfî* adlı kitabı, imam Muhammed'in, *Zâhirü'r-rivâye*[212] kitaplarını bir araya getirerek derlediği kitaptır.[213] Birçok kişi tarafından şerh edilen

[207] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1270; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Arifin*, V, 560; el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 93-94 ve 146-147; el-Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍıyye,* II, 99.
[208] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 94.
[209] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1270.
[210] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 94.
[211] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s.94.
[212] Zâhirü'r-rivâye: İmam Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî'den mütevatir olarak rivayet edilen, *el-Mebsût, ez-Ziyâdât, el-Câmi'ul-Kebîr, el-Câmiu's-Sağîr, es-Siyerü'l-Kebîr, es-Siyerü's-Sağîr* adlı Henefi Mezhebinin en muteber kitaplarının genel adıdır.
[213] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 185.

kitabın en meşhûru, Şemsü'l-Eimme es-Serahsî'nin (ö. 483/1091) *el-Mebsût* adını verdiği eseridir.[214]

1.1.8.3.4. el-Hulâsa

Kâtip Çelebî, kitaptan bahsederken şu cümlelere yer vermiştir: "*Tâhir b. Ahmed bin Abdürreşit el-Buhârî'nin (ö.542/1147) eseri olan 'Hulâsatü'l-Fetâvâ' meşhur ve sağlam bir kaynaktır. Yazar, kitabının mukaddimesinde: Bu alanda 'Hizânetü'l-Vaki'at' ile 'Kitabü'n-Nisâb' adlı eserleri yazdığını, bazı öğrencilerinin kendisinden ezberleyebilecekleri ölçüde bir kitap özetlemesini istediklerini sormuşlar. O da onlara rivayetlerin tamamını ihtiva eden; ancak gereksiz fazlalıklardan uzak ve özet şeklinde bir eser yazdığını belirtmiştir. Bunu yazarken de konuları açıklamış, bölüm ve kategorilerin kaynakçasını belirtmiş, fetva ile meşgul olanlara kolaylık olsun diye de her kitabın başında bunu kaydetmiştir."* Ayrıca büyük muhaddis *Zeylai*'nin de (ö. 762 /1361) kitaptaki hadislerini tahriç ettiğini nakletmiştir.[215]

1.1.8.3.5. Letâifü'l-İşârât

Bedreddin'in Mukayeseli İslâm Hukuku'na ilişkin yazdığı ilk eseridir. (Eserleri bölümünde zikredilmiştir.)

1.1.8.4. Bedreddin'in İslâm Aile Hukuku'nda Kullanmış Olduğu Rumuzlar

el-Üsrûşenî ve el-İmâdî, eserlerinde nakletmiş oldukları kaynak veya yazarlara işaret eden herhangi bir rumuz kullanmamış; bilakis onların isimlerini zikrederek kaydetmişlerdir. Bedereddin bunların daha kısa ifadelerle anlatılabilmesi için onlara işaret eden bir kısım rumuzlar kullanmış ve kitabın hacimce kısaltılmasını sağlamıştır. Ancak, müellif nüshasıyla mukabele gören nüshalarda da görüldüğü gibi, Bedreddin bu rumuzlarla iligili bir açıklamada bulunmamıştır. Eserin Halet Efendi 119 nolu nüshasının fihrist öncesinde ki hâmişte belirtildiği üzere bu rumuzların "Rûm Diyarı Müftüsü Ali Çelebî el-Bekrî es-Sıddîkî" tarafından yazılmış olduğu açıklanmıştır. Buna göre rumuzların açılımı şöyledir:

بق " **Edebü'l-Kadı"** – Hassâf, Ebu Bekir Ahmet Bin Ömer (261 / 874).[216]

خ "**Fetâvâ-ı Kadîhan"** – Kadîhan, Fahreddin Hasan bin Mansûr el-Ferganî, Ebü'l-Mefâhir ve Ebü'l-Mehâsin el-Özcendî (ö. 592 / 1196).[217]

ش **Kadı Reşîdüddin**, Reşîdüddin Muhammed b. Ömer b. Abdillah es-Sincî en-Nîşâbûrî,el-Vetâr (ö. 598 /1202).[218]

فش "**el-Fetâvâ'r-Reşîdyye"** (الفتاوي الرشيدية) Reşîdüddin Muhammed b. Ömer b. Abdillah es-Sincî en-Nîşâbûrî el-Vetâr (ö. 598 / 1202).[219]

---

[214] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1378; el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Arifîn,* VI, 37; el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye fî Teracimi'l-Hanefiyye*, s. 185-186; et-Temîmî, Abdülkadir, *et-Tabakâtü's-Seniyye,* s. 45.
[215] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 718.
[216] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 29-30.
[217] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 64-65.
[218] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 183.
[219] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunun*, II, 1223.

ذ "**ez-Zahîretü'l-Burhâniyye"** veya "**Zahîretü'l-fetâvâ**" (ذخيرة الفتاوي veya البرهانية الذخيرة) Sadrü'l-İslâm Burhânüddîn Mahmud b. Ahmed b. Abdülaziz İbn Sehl (Mâze) el-Buhârî el-Merginânî (ö. 616 / 1219).[220]

فقظ "**el-Fetâva'z-Zahîriyye"** (الفتاوي الظهيرية) Kadı Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ömer Zahîrüddin el-Buhârî (ö. 619 / 1222).[221]

صر **Sadrü'l-İslâm,** Ebü'l-Yürs Muhammed b. Muhammed el-Pezdevî (ö. 493/ 1099)[222]

ص "**el-Fetâvâ's-Suğrâ"** (الفتاوي الصغري) es-Sadrü'ş-Şehîd Hüsamettin Ebu Muhammed Ömer b. Abdülaziz (ö.536 / 1141).[223]

شت "**Şerhü'z-Ziyâdât"** (شرح الزيادات) İmam Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybanî'nin (ö. 189 / 805) eseridir. Bu eser birçok âlim tarafından şerh edilmiştir.[224]

فشين "**el-Fevâid"** (الفوائد) Hidâye sahibi Şeyhülislâm Bürhâneddin Ali b. Ebi Bekr el-Mergınânî (ö. 593 / 1197).[225]

شين **Hidaye sahibi,** ŞeyhülislâmBürhâneddin Ali b. Ebi Bekr el-Mergınânî (ö.593/ 1197)

فصط "**el-Fetâvâ[226] / el-Fevâid[227]"** (الفوائد/الفتاوي) Sadrü'l-İslâm Burhâneddin Mahmud b. Ahmed b. Abdülaziz İbnSehl (Mâze) el-Buhârî (ö. 619 / 1222).[228]

فن "**el-Fetâvâ"** (الفتاوي) Ebu Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed en-Nesefî (ö. 537/1142).

بس "**el-Mebsût"** (المبسوط) Hanefî Mezhebine ait el-Mebsût isimli kitapların tamamı.

ط "**el-Muhîtü'l-Burhanî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî"** İbn Mâze el-Buhârî, Mahmud b. Sadrü'ş-Şerîa Ahmed b. Abdülaziz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî (ö 616 / 1219).[229]

صش **es-Sadrü'ş-Şehîd,** Hüsameddin Ömer b. Abdülaziz b. Ömer b. Mâze. Bürhânü'l-Eimme el-Buhârî (536 / 1141).

صَعْ **"Fusûlü'l-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm"** Cemalettin b. İmâdettin el-Merginânî (ö. 651 / 1253).[230]

فَن "**el-Fetâva'n-Nesefiyye"** Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî es-Semerkandî (ö. 537 / 1142).[231]

طحم "**Eş-Şurût"** el-Hâkim eş-Şehîd Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî el-Belhî (ö. 334 (344) /945).[232]

---

[220] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 205-206.
[221] el-Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍıyye fî ṭabaḳâti'l-Ḥanefiyye,* III, 55; el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye,* s. 156.
[222] el-Bağdâdî, İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-Arifîn,* VI, 77.
[223] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1224.
[224] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 962-963.
[225] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1296.
[226] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 205 – 207.
[227] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1296.
[228] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 205 – 207.
[229] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II. 1619.
[230] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1270.
[231] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1230.

جف "**el-Câmi'u fi'l-Fetâvâ"** Nasruddin eş-Şehîd, Muhammed b. Yusuf b. Muhammed b. Ali el-Alevîyy el-Hasen-î Ebu'l-Kasım es-Semerkandî (ö. 556 / 1161).[233]

ضك **"Bazı Kitaplarda"**

فو **"Fetâvâ" Fetva Kitaplarında,**

عدة **"Uddetü'l – Müftîn" Nesefî** Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî es-Semerkandî (ö. 537 / 1142).[234]

ند **"en-Nevâdir"** İmam Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî (189 / 804).[235]

مي **"el-Müntekâ"** el-Hâkim eş-Şehîd Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî el-Belhî (ö. 334 (344) /945).[236]

شي **"el-Fusûl"** Ebü'l-Feth Mecdüddîn Muhammed b. Mahmûd b. el-Hüseyn b. Ahmed el-Üsrûşenî (ö. 632/ 1235).[237]

ج **"Şerhü'l-Câmi'u's-Sağir/el-Kebîr"** Kadîhan, Fahreddin Hasan bin Mansûr Fergani, Ebü'l-Mefâhir ve Ebü'l-Mehâsin el-Özcendî (ö. 592 / 1196).[238]

فسد **"Fetâvây-ı Ehl-i Semerkand"**

نم **"Hidâye Sahibinin Oğlu / Torunu Şeyhülislâm Nizameddin"**

شخ **"Şemsüleimme es-Serahsî"** Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî (ö. 483/1090).[239]

كح **"Kitabü'l-Hiyel"** Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Müheyr el-Hassâf eş-Şeybânî (ö. 261/875).[240]

قر **"Dekâiku'l-İ'râb"**

جص **"el-Câmiu'l-Asğar"** Muhammed b. el-Velid es-Semerkandî (ö. …?).[241]

فعلا **"el-Fevâidu'l-Alâiyye"** Muhammed b. Abdülhamid b. el-Hasan el-İsmendî Alaaddin Ebu'l-Kasım / Ebu Bekr es-Semerkandî.[242]

فد **"Fetâvâ ed-Dînârî"** Farsça, Alaaddin Ömer b. Osman ed-Dînârî (ö. 590 / 1194).[243]

غر **"Ğarîbu'r-Rivâye"** Seyyid Muhammed b. Ahmed b. Hamza Ebu Şücâ' el-Alevî es-Semerkandî (ö. …?).[244]

---

[232] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 185-186.
[233] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 565; ez-Ziriklî, *el-A'lâm,* VII, 149.
[234] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1130.
[235] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1980.
[236] el-Bağdâdî, İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin*, VI, 113.
[237] el-Bağdâdî, İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-Arifîn*, VI, 113.
[238] el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 64-65; Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 567; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 224.
[239] el-Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍıyye*, II, 467; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, V, 192.
[240] ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Siyer A'lâm en-Nübelâ*, XIII, 124; İbnü'n-Nedîm, Muhammed, *el-Fihrist*, s. 290.
[241] el-Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muḍıyye,* II, 141; el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 202. Kaynaklarda hakkında çok az bilgi verilmekltedir.
[242] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1299.
[243] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, II, 1223.

من "**Mecmû'u'n-Nevâzil ve'l-Havâdis ve'l-Vâki'ât"** Ahmed b. Musa b. İsa el-Keşşî (ö. 550 / 1155).[245]

فص **"el-Fevâid"** SadrulİslâmTâhir b. Burhâneddîn Mahmud b. Ahmed b. Abdülaziz el-Buhârî (ö.504 / 1110).[246]

عي **"el-Uyûn"** *Ebu'l-Leys es-Semerkandî* ve el-Muhîtü'l-Burhanî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî"nin sahibi *İbn Mâze el-Buhârî* ve Uyûnu'lMuhtelef'in sahibi *Ebu'n-Nasr Muhammed bin Mehreveyh.*

1.1.8.5. Hakkında Yapılmış Çalışmalar

Eser, fıkıh literâtüründe büyük bir değere sahip olmasının yanında, kendisi için beklenen hizmetlerin yeterli ölçüde sağlanamadığını da düşündürmektedir. Bunun neden kaynaklı olduğunu bilimsel olarak, somut bir şekilde ortaya koyabilmek mümkün olmasa da; ancak tahmin edilebilmekten de uzak değildir. Belki bu durum kendisinin eleştirilmesinin dikkâte alınmasında, isyan hadisesinin ilmî kişiliğine yakışmayan bir sebep olmasına bağlanması mümkün sayılabilir. Bu da esere gösterilmesi gereken hizmeti menfi yönde etkilemiş olduğunu akla getirebilir. Fakat günümüzdeki akademik ve ilmî çalışmaların, eleştirel tavırlardan uzak kalarak, eser üzerinde yapacakları hizmetler; onun eksik kalan yanının tamamlanmasında katkı sağlayacaklarını göstermektedir. Bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Hacı Yunus Apaydın Editörlüğünde Türkçeye çevirisini yaparak yayımladığı Bedreddin'in üç temel eseri; *Letâifü'l-İşârât, et-Teshîl* ve *Câmiu'l-Fusûleyn* bu hizmetlerin ilklerinden sayılabilirler.

Eser üzerinde çalışma yapılmasına katkı sağlayan bir diğer hususun da, müellifin Hanefî mezhebi hakkında yapmış olduğu eleştirilerilerine karşı yapılan tenkitlerdir. Nitekim onun eleştirilerine yanıtsız kalmayan âlimler, bu konuda reddiyeler yazarak eserler sunmuşlardır.[247] Bu eserler şunlardır:

- ***el-Ferâidü'l-Leâlî:*** Fahreddin er-Rûmî Yahya b. Abdullah'ın (ö. 864/1460) Hanefî fıkhı üzerine yazmış olduğu muhtasar bir kitaptır. Müellifi bu eserini; Sadrüşşerîa'nın el-Vikâye adlı eserine hâşiye ile Müştemilü'l-Ahkâm ve Câmiu'l-Fusûleyn'in soruları üzerine bir reddiye yazdıktan sonra fetva ve şerhlerden meydana getirmiş olduğunu ifade etmiştir.[248]

- ***Müştemilü'l-Ahkâm:*** Fahreddin er-Rumî Yahya b. Abdullah'ın (ö. 864/1460) eseridir.[249] Müellifi Edirne'de kadılık yaptığı sırada telif etmiştir. Büyük ve küçük olmak üzere iki nüshadan oluşmaktadır. Bu ismi vermesinin nedenini, özellikle yargıç ve hâkimler için telif edilmiş olmasına bağlamıştır.

Aynı müellifin eseri olan bu iki kitap hakkında kaynaklarda detaylı bilgi verilmemiştir. Kâtip Çelebî, eserinde iki kitabı da zikretmiş; ancak detay vermemiştir. Kitapların

---

[244] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn,* II, 1207.
[245] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn,* II, 1606.
[246] el-Bağdâdî, İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-Arifîn,* I, 389.
[247] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn,* I, 566.
[248] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn,* I, 1244; el-Bağdâdî, İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-Arifîn,* VI, 528.
[249] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn,* II. 1244; Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-Müellifin,* Şam: Terakkî matbaası, (1960), IV, 102/18061.

hangisinin, Câmiu'l-Fusûleyn'e cevap niteliğinde yazıldığı hakkında açık bir bilgi yoktur. Müellif, *el-Ferâidü'l-Leâlî'*nin mukaddimesinde: Bedreddin'in eleştirileri üzerine bir eser yazdığından bahsetmiş; ancak bunun farklı bir eser mi, yoksa yapmış olduğu cevaplamaları bu eserler içerisinde mi zikretmiş olduğuna dair ayrıntı vermemiştir.

- ***el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn:*** Süleyman b. Ali el-Karamânî (ö. 924/1518). Bedreddin'in *Câmi'i'l-Fusûleyn'*de "*Ben derim ki"* şeklinde itiraz ettiği meseleler üzerine reddiye amaçlı yazılmış bir eserdir.

- ***Hâşiyetü 'alâ Câmi'i'l-Fusûleyn:*** İbn Nüceym, Zeynüddin el-Mısrî'nin (ö. 960/1563) eseridir. Bu eser de el-Karamani'nin kitabı gibi, Bedreddin'in "*Ben derim ki"* eleştirilerine reddiye amaçlı yazılmıştır.

- ***Nûru'l-'ayn fi Islâhi Câmi'i'l-Fusûleyn:*** Nişancızâde Muhyiddin Mehmed b. Ahmed'in (ö. 1031/1622) eseridir. Bu eser, Bedreddin'in eleştirilerine yanıt vermesinin yanında, açıklığa kavuşturulması gereken konulara ilavelerde bulunmuş; daha çok, eserin tertip ve düzeni üzerinde durmuştur.[250]

- ***el-Leâliü'd-Dürriyye fi'l-Fevâidi'l-Hayriyye:*** Bu eser Necmeddin er-Remlî'nin (ö.1113/1701)[251] eseri olarak biliniyorsa da; aslında Necmeddin'in babası, Hayreddin b. Ahmed b. Ali er-Remlî'nin (ö. 1081/1670) bir eseridir. Câmiu'l-Fusûleyn için yazmış olduğu hâşiyesini, oğlu Necmeddin derlemiş ve bu başlığı vermiştir. Necmeddin, eserin mukaddimesinde şu açıklama da bulunmuştur: *Babam, üstadım, Allah'a yol göstericim ve sığınağım; Şeyhülislâm ... Şeyh Hayreddin, Câmiu'l-Fusûleyn için kendi hattıyla yazmış olduğu ve değerli katkılarda bulunduğu eserini, gözden geçirdiğimde…*[252]

- ***Hâşiyetü 'alâ Câmi'i'l-Fusûleyn*:** İdam edilen ilk Osmanlı Şeyhülislâmı Ahîzâde Hüseyin Efendinin (ö. 1043/1634), Câmiul-Fusûlen'e dair bir haşiyesidir.[253]

1.1.8.6. Yazma Nüshaları

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nın kataloğu üzerindeki araştırmamızda Câmiu'l-Fusûleyn'in *48 nüshası* olduğunu gördük. Bunların *24* tanesinin *okunmaya açık*, *24* tanesinin ise *okunmaya kapalı* olduğunu tespit ettik. Müstensihleri tarafından kayda alınmış olan yazmalardaki hatlar, yazı karakterlerine göre değişiklik göstermektedir. Genelinin okunaklı olduğu; ancak bazı nüshaların hattan kaynaklı olarak okunaklı olmadığı, bir kısmının eksik ve yırtılmış olduğu da gözden kaçmamaktadır. Eserin Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığındaki mevcut nüshalarından ulaşabildiklerimiz şunlardır:[254]

---

[250] Bu eserler için Bkz. *Keşfü'z-Zunûn*, I, 566.
[251] ez-Ziriklî, *el-Âlâm*, VI, 11.
[252] er-Remlî, Necmeddin, *el-Leâliü'd-Dürriyye fi'l-Fevâidi'l-Hayriyye*, vr. 3a. Ezher küt. Numara: (3029/44374), Tarih: (1248/1833); Riyad Üniversitesi Küt. Numara: (11/597 raf 4, No: 217 L.R), Tarih: (1101/1690).
[253] Cici, Recep, "Osmanlı Klasik Dönemi Fıkıh Kitapları*", Türkiye Araştırmaları Literâtürü dergisi,* 3(5), (215-248).
[254] Yazmalar; *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nda* kayıtlı oldukları şekliyle aktarılmıştır.

Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi (Atıf Efendi Koleksiyonu)

1) 34 Atf 1102, Camiü'l-fusuleyn / Şeyh Bedreddin Simavi Mahmud b. İsrail eş-Şehir İbn Kadı Sim, 823, t.y.

2) 34 Atf 1103, Camiü'l-fusuleyn / Şeyh Bedreddin Simavi Mahmud b. İsrail eş-Şehir, 823, t.y.

Milli Kütüphane-Ankara (Adana İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

3) 01 Hk 299(a), *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), t.y.

4) 01 Hk 553, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), t.y.

5) 01 Hk 149, *Camiu'l-Fusuleyn* / ...,t.y.

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi

6) 19 Hk 8126, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 998/1589.

7) 19 Hk 1522, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 1103/1691.

Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi

8) 05 Ba 1244, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 891/1485, Müstensih Yusuf b. Ömer.

Milli Kütüphane-Ankara (Tokat İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

9) 60 Hk 50, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), t.y.

10) 60 Hk 415, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), Müstensih Abdullatif Resul b. Mahmud, İstinsah Tarihi 845/1441.

Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi (Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

11) 21 Hk 1162, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), Müstensih Muhammed b. Muzaffer, İstinsah Tarihi 949 /1541.

Milli Kütüphane-Ankara (Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

12) 03 Gedik 17458, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr eddîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), t.y.

Manisa İl Halk Kütüphanesi (Manisa İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

13) 5 Hk 4611, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 1129 /1716,

14) 45 Hk 6302, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), t.y.

15) 45 Hk 808, *Câm'i'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 1226/1810.

16) 45 Hk 809, *Câm'i'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), t.y.

***Trabzon İl Halk Kütüphanesi (Trabzon İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu*)**

17) 61 Hk 187, Câmi'u'l-Fusûleyn / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 854/1449.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi (Antalya Akseki Yeğen Mehmet Paşa İlçe Halk Kütüphanesi)

18) 07 Ak 109, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), Müstensih Merzifonlu Hasan b. Ahmed, İstinsah Tarihi 875/1470.

19) 07 Ak 109, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 875/1470, Müstensih Merzifonlu Hasan b. Ahmed.

***İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi* (Süleymaniye Amcazade Hüseyinpaşa Koleksiyonu)**

20) 34 Sü-Hü 175, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Yazar Adı Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 853/1448.

Milli Kütüphane-Ankara (Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

21) 06 Hk 2638, Câmi'u'l-Fusûleyn / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 907 / 1501.

Milli Kütüphane-Ankara (Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

22) 50 Ür 119, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 1058 /1647.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi (Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

23) 07 El 2702, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), t.y.

Manisa İl Halk Kütüphanesi (Manisa İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

24) 45 Hk 3024, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), Müstensih Hüsam b. Sabit, İstinsah Tarihi 940/1533.

25) 45 Hk 4611, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 1129/1716,

26) 45 Hk 4641, *Câmi'u'l-İcâreteyn* / …, İstinsah Tarihi 1248/1831,

Beyazıt Devlet Kütüphanesi (Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Koleksiyon)

27) 34 Dev Mer 169 -18834, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), t.y.

Milli Kütüphane-Ankara (Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

28) 06 Hk 1904, / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarih868/1463.

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi (Kastamonu İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

29) 37 Hk 3068, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), İstinsah Tarihi 984/1575.

Kayseri (Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi Koleksiyonu)

30) Râşid Efendi 242, Simâvna Kâdîsı oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl (760-823/1359-1420), t.y.

Milli Kütüphane-Ankara (Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu)

31) 06 Mil Yz B 505, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simavna Kadısıoğlu Mahmûd b. Îsrâ'il, İstinsah Tarihi 996/1578, Müstensih Nâsıreddîn b. Muhammed.

Milli Kütüphane-Ankara (Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonuu)

32) 06 Mil Yz B 458, *Câmi'u'l-Fusûleyn* / Simâvna Kadısî oğlu Şeyh Bedr ed-dîn Mahmûd b. İsrâ'îl, Müstensih Mustafa b. İlyas b. Karaca Halil, İstinsah Tarihi 855/1451.

33) 06 Mil Yz FB 77, *Camiu'l-Fusuleyn* / Bedr ed-din b. İsrail, b. Kadı Simavna (öl. 819/1416), İstinsah Tarihi 874/1469, Müstensih İsmail Ali b. Yusuf el-Reyşehri.

Milli Kütüphane-Ankara (Tokat Müzesi Koleksiyonu)

34) 60 Mü 99/1, *Cami'u'l-Fusuleyn* / ...,t.y.

Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi ((Kütahya Vahitpaşa İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

35) 43 Va 1100, *Cami'ül Fusuleyn* / Mahmud b.İsrail, İstinsah Tarihi 1112/1701, Müstensih Musa Zade Abdülkadir,

Balıkesir İl Halk Kütüphanesi (Balıkesir İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

36) 10 Hk 810, *Câmi'u'l-fusûleyn* /…, Telif Tarihi 858/1453.

Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi (Nuruosmaniye Koleksiyonu)

37) 34 Nk 1936, *Camiu'l-fusuleyn* / İbn Kadı Simavna, Bedreddin Mahmud b. İsrail, 823/1420, t.y.

38) 34 Nk 1937, *Camiu'l-fusuleyn* / İbn Kadı Simavna, Bedreddin Mahmud b. İsrail, 823/1420, t.y.

39) 34 Nk 1938, *Camiu'l-fusuleyn* / İbn Kadı Simavna, Bedreddin Mahmud b. İsrail, 823/1420, t.y.

40) 34 Nk 1939, *Camiu'l-fusuleyn* / İbn Kadı Simavna, Bedreddin Mahmud b. İsrail, 823/1420, t.y.

41) 34 Nk 1940, *Camiu'l-fusuleyn* / İbn Kadı Simavna, Bedreddin Mahmud b. İsrail, 823/1420, t.y.

42) 34 Nk 1941, *Camiu'l-fusuleyn* / İbn Kadı Simavna, Bedreddin Mahmud b. İsrail, 823/1420, t.y.

43) 34 Nk 1942, *Camiu'l-fusuleyn* / İbn Kadı Simavna, Bedreddin Mahmud b. İsrail, 823/1420, t.y.

Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi (Fazıl Ahmed Paşa Koleksiyonu)

44) 34 Fa 547, *Camiu'l-fusuleyn* / İbn Kadı Simavne, Bedreddin Mahmud b. İsrail, 819/1416, İstinsah Tarihi 1071/1661, Müstensih Abdullah b. İbrahim,

45) 34 Fa 548, *Camiu'l-fusuleyn* / İbn Kadı Simavne, Bedreddin Mahmud b. İsrail, 819/1416, İstinsah Tarihi 899/1494, Müstensih Yusuf İsmail,

İstanbul Millet Kütüphanesi (Feyzullah Efendi Koleksiyonu)

46) 34 Fe 700, *Câmi'ü'l-fusuleyn* / …, t.y.

47) 34 Fe 701, *Câmi'ü'l-fusuleyn* / …, İstinsah Tarihi 944/1538, Müstensih Ahmed b. Muhammed.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi (Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu)

48) 42 Kon 1573, *Camiu'l-Fusuleyn* / …,t.y., Müstensih Hüseyin b.Osman.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.CÂMİU'L-FUSÛLEYN IŞIĞINDA BEDREDDİN SİMÂVÎ'NİN İSLÂM AİLE HUKUKU'NA DAİR GÖRÜŞLERİ

İnsan için bu hayatta bahşedilmiş en muazzam nimet, şüphesiz ki akıl; yani idrak edebilme yetisidir. Allah Teâlâ kullarına akıl yürütmelerini emretmiş ve bunu, doğruyu yanlıştan ayırt edici bir kıstas olarak göstermiştir. Kur'an'ın birçok ayetinde Yüce Allah buna işaret ederken, "افلا تعقلون" "Aklınızı kullanmazmısınız!"[255] " فاعتبراو يا اؤللابصار "Ey akıl sahipleri, ibret alın!"[256] şeklinde uyarılarda bulunmuş ve onlara düşünmeyi, akıllarını kullanarak yaşamalarına bu şekilde yön vermelerini emretmiştir. Ancak akıl yürütmenin, fıkhî bir mezhebi taklit etmek veya ona bağlı kalmak gibi bir yasaklık teşkil etmediğini ve bunun akıl yürütmeye engel olmadığını mezheplerin âlimleri eserlerinde genişçe yer vermiş ve bu konuyu teferruatıyla açıklamaya çalışmışlardır.[257]

Büyük bir hukukçu ve ilim adamı olan Bedreddin, her ne kadar Hanefî mezhebine bağlı olarak bir mukallit olsa da, "Akledebilme ve özgün düşünce üretebilme yetkisine sahip olmanın karşısında kör taklitçilik yapmanın doğru olmayacağı" iddiasında bulunarak, *taklitçiliğin* bu yönünü eleştirmiştir. Onun bu anlayışı doğrultusunda içtihatlarda bulunmuş olması, birçok konuda "Ben derim ki"[258] şeklinde itirazlarını da beraberinde getirmiş ve: "*Zeki kişiyi ahmak kişiden ayıran şey özgün düşünce üretebilme özelliğidir; yoksa ki sadece mevcut rivâyet ve görüşleri ezberleyip nakletmekle zeki olan – olmayandan ayırt edilmiş olamaz.*"[259] Bir başka ifadesinde: " … *fâzıl birçok kişinin, diğer meslek (bilim) dallarında yetki sahibi olduklarını; ancak aynı kişilerin bu alanda (fıkıh) sağır, dilsiz ve taklidin elinde birer esir bulunduklarını ve muğlak birçok meselede tasarruf etmeyi bırak, anlamaktan bile aciz olduklarını görürsün.*"[260] gibi ifadelerle kendisini iddiasında bulunduğu böyle bir yanlışa düşmekten arındırmaya, özgün düşünceli ve üretken kişiliği vasfıyla da kör taklitten uzak olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla Bedreddin bu bağlamda yanlış gördüğü meseleler üzerinde eleştirilerde bulunarak, onları şahsi kanaatiyle doğru olabilecek şekilde açıklamaya çalışmıştır.

Nikâh; âile kavramının yaşam boyu izlemesi gereken esaslar bütününü teşkil eden konuların tamamını içine almaktadır. Bu yönüyle nikâh; toplum hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. Kur'an ve sünnette temel ilkeleri ve bazı detayları verilmiş olan *âile hukuku*yla ilgili hükümler, fakihler tarafından derlenerek *nikâh* ve *talâk* başlıkları altında şerh edilmiştir. Bu fakihlerden biri olan Bedreddin de, eserinde nikâh ve nikâhın alt başlıkları olan *mehir, nafaka, çeyiz, muhâlea ve hul'* gibi meseleleri aile hukuku

---

[255] Bakara, 2/44.
[256] Haşr, 59/2.
[257] Konu için Bkz. İbn Emîru Hâc, Muhammed, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, (t.y.), III, 459; Gazzâlî, Muhammed, *el-Müstaṣfâ fi İlmi'l-Usûl*, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 3. Baskı, (1987), I, 382; İbn Âbidîn, Muhammed Emin, *Reddü'l-Muhtar Ala'd-Dürri'l-Muhtar*, (Tah.: M. Subhî – Âmir Hüseyin), (1. Baskı), Beyrut: Dârü İhyâ et-Türâs el-Arabî, 1998, I, (130-165).
[258] Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 566.
[259] Bedreddin, *et-Teshîl*, mukaddime, vr. 1a; Apaydın, Yunus, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, mukaddime, s. 19.
[260] Bedreddin, *et-Teshîl*, mukaddime, vr. 1a.

çerçevesinde ele almış ve bunları yargısal yönden incelemiştir. Ancak onun bunları incelemesinde ki gayesi, İslâm hukukunun bilimsellik yönünü ortaya koymak değil; bilakis kazaskerliği döneminde ihtiyaç duyduğu meselelere kolaylıkla ulaşabilmekti.[261] Dolayısıyla Câmiu'l-Fusûleyn bu yönüyle değerlendirildiğinde; konuların fıkhî literatüre göre tanımlanması, taksimatı ve şartları gibi ayrıntılarının tüm yönleriyle ele alınmamış olduğu görülmektedir.

Kırk fasıldan meydana getirdiği eserinin, yirminci faslından itibaren yirmibeşinci faslına kadar olan bölümleri "nikâh"la alakalı hususlara ayıran Bedreddin, konunun ana başlığını el-Üsrûşenî ve el-İmâdî'nin kullanmış oldukları başlıkların aynılarını, üzerlerinde hiçbir değişiklik yapmadan kullandığı görülmektedir. Ancak o, bunu yirminci fasılda işlerken, el-Üsrûşenî onyedinci fasılda, el-İmâdî ise ondördüncü fasılda konu edinmişlerdir. Tezimizde konular, Bedreddin'in sıralamasına göre yapılmış; ancak verilen meselenin, konunun başlığıyla uyuşmaması veya bir başka başlık altında zikredilmesinin daha uygun olabileceği öngörülen konular o başlıklar altında zikredilmiştir.

2.1.1.NİKÂH

2.1.1.1.Sözlükte Nikâh

Evlenmek, ilişkiye girmek, cinsi yakınlıkta bulunmak, nikâh akdi yapmak gibi anlamlara gelmektedir.

Nikâh kelimesi; Hanefîlere göre hakîki anlamda *cinsel yakınlaşma* manasına gelirken, mecazî anlamda da *evlilik akdi* anlamına gelmektedir.[262] Şâfiîlerde ise; bunun aksi savunulmaktadır.[263]

2.1.1.2.Terim Manada Nikâh

Eşler arasında cinsel beraberliği helal kılan veya eşlerin cinsel açıdan, meşru ölçüler içerisinde birbirlerinden faydalanmalarını helal sayan akittir.[264]

2.1.1.2.1.Nikâhta Şâhitlik[265]

- ***Reşîdüddin***[266] (ö. 598 / 120) ***Fetvalarında:*** "*Bir erkek tarih vermeksizin mutlak surette bir kadınla nikâhlanmış olduğunu iddia etse ve nikâha şâhit olan iki kişi de onun falan ayda nikâh yapmış olduğunu söyleseler, bu durumda dâvacı, şâhitlerini yalanlamış olacağından dolayı, şâhitliklikleri kabul edilmez; aksi takdirde kabul edilir*."[267] diye

---

[261] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*'i ihtiyaç duyduğu meselelere kolaylıkla ulaşabilmesi için yazdığını, kitabın mukaddimesinde açıklamıştır. Bkz. *Câmiu'l-Fusûleyn* vr. 2a.

[262] Mehmed Mevkûfatî, *Mültekâ Tercümesi,* İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2013, II, 104.

[263] el-Aynî, *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*. (2. Baskı). Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1990, IV, s. 470; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Neylü'l-Evtâr min Esrari Müntega el-Ahbâr,* Beyrut: Darü İbn-i Hazm, 2000, s. 1242,

[264] İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ala'd-Dürri'l-Muhtar*, IV, 52; eş-Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr,* s.1242; es-Serahsî, *el-Mebsûṭ,* IV, 192.

[265] Bedreddin, metinlerde geçen konular için ana başlık dışında başka bir başlık kullanmamıştır. Biz bu metinler için ayrıca, konularına uygun gelebilecek başlıklar kullanmayı uygun gördük.

[266] Reşidüddin Muhammed b. Ömer es-Sincî en-Nîşâpûrî. Fazilet sahibi ve ilim adamı olan bu zat, muteber ve meşhur fetvâlârın sahibidir. Bkz. el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye*, s. 183.

[267] *Reşidüddin'in Fetvaları* olarak bilinen bu esere ulaşamadım. Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 158b; el-Üsrûşenî, Muhammed b. M, *el-Fusûl,* İstanbul: Millet Küt. Feyzullah Efendi Koleksiyonu, (34 Fe

geçmektedir. **Bedreddin**[268] meseleyi açıklarken, *konuda anlatılan hususun milk-i ayn davasının aksine olduğunu savunmuştur*. Çünkü o: *"Bir nikâha mutlak surette şahitlik etmek, kadının o an için, erkeğin nikâhlı eşi olduğuna şahitlik etmek gibidir. Bu da nikâhın gerçekleşme zamanının biliniyor olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla en yakın zamana hamledilir. Mutlak mülkiyet ise böyle değildir. O yüzden ikisinin arasında fark vardır."* demiştir. Bedreddin yaptığı bu açıklamayla iki farklı meselenin birbiri ile karıştırılmaması gerektiğini belirtmiş ve metinde anlatılan hususa itiraz etmiştir. **el-Karamânî**'de:[269] (ö. 924/1519) "Tarihi belli olan bir nikâh davâsı, hâlihazırda yapılan bir nikâh dâvası anlamına gelir. Zira bu nikâh, genel itibariyle ölünceye kadar ebedi mülkiyeti ifade eder. Eğer iki kişi tarihi belli bir gün için şâhitlik eder de o da şimdiki zamana hamledilirse bu durumda, mülkiyetin aksine dâvacıya muhalefet edilmez. Çünkü o, süreklilik ifade etmemektedir. Öyleyse ikisi birbirinden farklı sayılır." açıklamasıyla Bedreddin'i savunmuştur.

2.1.1.2.2.Lehinde Şahitlik Yapılan Bir Eşyanın, Şahitler Tarafından Tafsilatıyla Bilinmesi Şartı

- ***Reşîdüddin Fetvalarında:*** *Baba, çeyiz eşyasının, kızının mehri olduğuna dair ikrarda bulunsa, şâhitler bunu tek tek görmedikleri takdirde, yapacakları şahitlik câiz olmaz. Aynı durum kızı için de geçerlidir. Şâhitler çeyiz eşyasını tek tek görmedikçe, kızın, eşya için babası hakkında ikrarda bulunmasına, şâhitlik etmeleri caiz olmaz.* [270] **Bedreddin,**[271] "Kızın, eşyadan dolayı babası için yapacağı şâhitliğin kabul görmesi, şâhitlerin eşyayı tek tek görmesine gerek duymadan, yapacakları şâhitliğin doğru olduğunu gösterir." şeklindeki ifadesiyle, yukarıda geçen: "Şâhitlik etmeleri caiz olmaz." açıklamasına bir itirazdır. **el-Karamânî**,[272] "Çeyiz için babanın yaptığı şâhitlik, yargı yönünden genel ifadesiyle kâfi gelse de; ancak bu, mülk edinme açısından sorunlu bir durumdur. Çünkü bilinmeyen bir şey hakkında şâhitlik etmek, müftabih olarak caiz olsa da esasen doğru değildir." şeklindeki ifadesiyle yukarıdaki meseleye açıklık getirmeye çalışmıştır.

2.1.1.2.3.Nikâh Tarihinde Koca ile Şahitler Arasında İhtilaf Oluşması

- ***Reşîdüddin Fetvalarında:*** *"Eğer dâvacı, kadınla dünden önceki gün evlendiğini iddia etse, iki şâhit de dün evlendiğini iddia etseler; bu şâhitlik satın alma akdinin aksine kabul edilmez. Çünkü satın alma, tekrarlanan bir söz olması hasebiyle böyle bir şâhitlik onda kabul edilir."*[273]

1070), vr. 86a; el-İmâdî, C. İmâdeddin, *Fusûlü'l-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Ankara: Milli Küt. Tokat İl Halk Küt. Koleksiyonu, (60 Hk 149), vr. 92a.

[268] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 158b.

[269] el-Karamânî, Süleyman b. Ali, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn, el-Ezher Kütüpnanesi. No: 26784.* s. 84a-84b.

[270] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 451; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 166b; el-Üsrûşenî, İst. Feyzullah Efendi Koleksiyonu, 34 Fe 1070, vr. 93a; el-Üsrûşenî, Çankırı İl Halk Küt. 18 Hk 257; vr.149a.

[271] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 451; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 166b.

[272] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 87a-87b.

[273] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 158b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 86a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 92a.

Kıyılan nikâh tarihinde, koca ile şâhitler arasında bir ihtilaf meydana gelecek olursa bu durumda şahitlerin, tanıklığı kabul edilmez. Satış işleminde ise bu, satıcı ve şahitler arasında kabul edilir. Çünkü alış – verişte kabul edilmesi, onun tekerrür eden bir söz olmasından kaynaklıdır. Hâlbuki tekrarlanma nikâhta söz konusu değildir. Bu nedenle nikâhın, alış – verişle aynı kategoride değerlendirilmesi de doğru görülmemiştir. **Bedreddin**[274] metinde ifade edilen hususu kabul etmiş olmakla birlikte, bir varsayımdan da yola çıkarak, "*Eevlilik de tekrarlanan, bir sözdür. Dolayısıyla o da satış gibi kabul edilmelidir."* şeklinde sorulabilecek bir soruya: *"Evlenmek (zevac) fiile bitişik bir sözdür. Çünkü nikâhta önce şahitler hazır bulunmalı ardından da nikâh kıyılmalıdır. Dolayısıyla şahitlerin hazır bulunması mülhak bir fiildir ve nikâh akti de onun üzerine terettüp etmektedir. Fiillden kaynaklı hüküm ise çelişki çıkabilmesi durumunda geçerli sayılmaz. Onun için ona mülhak (bitişik) olan söz için de hüküm aynıdır."* şeklinde cevap verilebileceğini söylemiştir. Bedreddin, nikâhı tekerrür kabul ederek alış – verişe kıyas yapmak veya benzetmek suretiyle aynı bağlamda tutmanın doğru olmayacağına işaret etmiş ve nikâhın tekrarlanan bir söz olmasının yanında, ona bitişik olarak fiilinde bulunması gerektiğini savunmuştur. O, nikâhı bu yönüyle satın almadan farklı olduğunu ileri sürerken, ona mukayese edilmesini de doğru görmemiştir.

2.1.1.2.4.Nikâh İddiasında Bulunan Erkeklerin, Kadın Tarafından Yalanlanmaları

- ***el-Muhîtu'l-Burhanî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî'de***:[275] **"***Hakkında iddia edilen bir nikâhı kabul etmeyen aynı zamanda hiçbirinin sorumluluğunda olmayan bir kadın için, iki erkekten biri nikâha dair, diğeri de nikâhla birlikte kadının, kendisinin nikâhlısı olduğuna dair kanıt getirecek olsalar; ikrar iddiasında bulunan erkeğin delili kabul edilmez. Zira diğer erkekte kadının kendi nikâhlısı olduğuna dair kanıt getirmiş sayılır. Dolayısıyla kadının, onun nikâhını kabul etmiş olduğu kesinleşmiş sayılır. Bu yönüyle, ikrarın açıklanmasında her iki delil de eşit sayılmış olur. Diğer yandan, ikrarın açıklık kazanmış olması daha isabetlidir diyenlerde olmuştur. Şöyle ki, kanıtıyla ispatta bulunan, gözle görülerek sabit olan şey gibidir, denmiştir.*

Her iki erkekte delil sunduktan sonra kadının, onlardan biri için ikrarda bulunmuş olduğuna dair ayrıca açıklamada bulunacak olsalar, lehinde ikrarda bulunulmuş olan kişi netlik kazanmış olur ancak; diğerinin nikâh kararı daha doğrudur denilecek olsa, deriz ki: Evet! Öyledir ancak, nikâhın ispatlanması çerçevesinde olmalıdır. Burada ise kararını doğrudan ispatlamış sayılır."[276] şeklinde geçmektedir. Bu meselede; bir kadınla evli olduklarını idda eden iki erkekten her biri, buna dair aynı kuvvete sahip kanıt/ şâhit getirseler; ancak şâhitlerden biri aynı zamanda kadının, nikâhı kabul ettiğine dair de şâhitlik etse, ikisinin de delilleri aynı kabul edilir. Yoksa ki birinin fazladan delil göstermesi, diğeri üzerinde tercih sebebi değildir. **Bedreddin**[277] "Delil, tenakuzlu olması sebebiyle hükmünü yitirmiştir; dolayısıyla onunla sabit olabilecek olan ikrarda hükmünü

[274] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 158b.
[275] İbn Mâze, el-Buhârî, Burhâneddîn Mahmud b. Ahmed, *el-Muhîtü'l-Burhanî fi'l-Fıkhi'n-Nu'manî*, Tah.: Abdülkerim Sami, (1. Baskı). Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, IV, 216.
[276] Bedreddîn, *Câmiu'l- Fusûleyn,* vr. 158b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 86b; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr.92b. Apaydın, Yunus, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 432.
[277] Bedreddin, *Câmiu'l- Fusûleyn*, vr. 159a; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 86b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 92b.

yitirmiş sayılmalıdır." diyerek itirazda bulunmuştur. **el-Karamânî**, böyle bir durumun tercih sebeplerinden olacağını ifade ederek *el-Muhît*'de geçen meseleyi savunmuş ve Bedreddin'in açıklamasını eleştirmiştir.[278] **İbn Nüceym el-Mısrî**'de (ö. 970/1563) aynı şekilde Bedreddin'i eleştirerek geçersiz sayılan şeyin, ikrar üzerine yapılan şâhitliğin değil; yalnızca nikâh üzerine yapılan şâhitliğin olduğunu belirtmiş ve bu hususa dikkat edilmesi gerektiğini söylemiştir.[279]

2.1.1.2.5.Nikâh Şâhitlerinin, Yüzünü Görmedikleri Kadın için Şâhitlik Etmeleri

- ***Câmiu'l-Fusûleyn'de verilen bir örnekte*:** *"Ayşe adında bir kızı olup, bu isimde başka kızı olmayan bir baba, bunu iki şahit huzurunda bir erkekle nikâhlasa, şahitlerde kızın yüzünü hiç görmemiş olsalar; koca da Aişe isimli kızın ergen olan bu kız olduğuna ve kıyılan nikâhı da kızın sükût ile ikrar ederek kabullenmiş olduğuna dair delil getirecek olsa, kız da ergenliğe ulaşınca kıyılan nikâhı kabul etmemiş olduğuna dair delil getirse, kızın kanıtı kabul edilir. Çünkü o, bu durumda istemediği bir fiilin varlığını kanıtlamış sayılır."*[280]

Hiç yüzünü görmedikleri küçük yaştaki bir kızın, babası tarafından evlendirilmesine şahit olan iki kişinin aksine, koca, babanın everdiği bu kızın, ergen olan diğer kızı olduğuna dair kanıt getirse; kız da babasının haberi kendisine ulaşınca nikâhı reddittiğine, koca da onun sükût ettiğine dair delil getirseler, kadının delili "Fiilî delil" yani "Reddetme" olduğundan, erkeğinkine tercih edilir. Bu meselede nikâhı kabul etme ve reddetme konusunda eşlerin birbirlerine karşı delil ileri sürerek davâ etmeleri durumunda kadın, istemediği bir fiilin varlığını kanıtlamış olacağından dolayı delili geçerli sayılır ve erkeğin deliline tercih edilir. **Bedreddin**, bunun aslında İmam Züfer'in (ö. 158/775) görüşü olduğunu açıklamış ve kocanın, evliliği ispat etmesinden dolayı, delilinin de kabul edilmesi gerektiğini savunarak, yukarıda geçen, "*Kızın kanıtı kabul edilir*." sözüne itiraz etmiştir. **el-Karamânî**'de:[281] "Geçmişte yapılmış olan bir evliliğin devamını iddia eden kocanın zıttına kadın, aslında böyle bir evliliğin olmadığını savunmuş; koca da bunu inkâr etmiştir." şeklinde ki açıklamasıyla metinde geçen meseleyi onaylamış ve Bedreddin'in açıklamasını reddetmiştir. **İbn Nüceym**, delillerin bir şeyi ispat etmeleri için konduğunu belirterek, fazladan bir şey ispat eden her delilin daha geçerli kabul edileceğini söylemiştir. Dolayısıyla kadının ileri sürmüş olduğu delil, reddetme gibi arızî bir sebebe şâhitlik ettiğinden, ortada olmayan bir şeyin ispatıdır. Kocanın delili ise, sükût etme gibi asıl olan bir meseleye şâhitlik etmektedir. Bu nedenle kadının delili, fazladan bir şey ispat ettiğinden, kocanın deliline tercih edilir; açıklamasıyla Bedreddin'i eleştirmiştir.[282]

---

[278] el-Karamânî, el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*'l-Müte'allikatü bi-Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 84b-85a.

[279] İbn Nüceym el-Mısrî, Zeynüddin, *el-Hâşiyetü alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, Kayseri: Raşit Efendi Eski Eserler Küt. (Râşid Efendi 247), vr. 23b.

[280] Bedreddin, vr. 161b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 88b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 94b.

[281] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 85b.

[282] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 23a.

2.1.1.2.6.Kocanın, Önceden Kabul Etmediği Nikâhı Sonradan Kabullenmesi

- ***Reşîdüddin Fetvalarında:*** [283] *"Bir kadın bir erkeğin nikâhlısı olduğunu iddia etse, erkekte inkâr etse; ancak sonrasında evli oldukları konusunda birbirlerini tasdik etseler, bu durumda nikâh geçerli sayılmaz. Çünkü başlangıçta her ikisi de "Biz karı-kocayız" diye birbirlerini doğrulamış olsalardı dahi; nikâh yine de geçerli olmazdı. Eğer, bu doğrulama işi, satışta meydana gelmiş olsaydı şöyle ki; 'Biri diğerinden bir şey satın aldığını iddia etse diğeri de inkâr edecek olsa, daha sonra birbirlerini doğrulayacak olsalar' bu durumda eğer mal ve semen teslim alınmışsa, satışta sabit olmuş olur. Çünkü satış, karşılıklı alış – veriş işlemi ile tamamlanmış sayılır; nikâh ise öğle değildir.*[284]

Bedreddin[285] "*Sonrasında evli oldukları konusunda birbirlerini tasdik etseler*" ifadesinin, nikâhın önceden var olduğuna işaret ettiğini belirterek, ikisinin nikâhlı olduklarına hükmedilmesi gerektiğini belirtmiş ve metinde geçen ifadeye itiraz etmiştir. **el-Karamânî**,[286] nikâh akdi yapılan kişi için, şâhitlerin mutlaka hazır bulunması gerektiğini; fakat tarafların birbirlerini doğrulamaları için şâhitlerin bulunmasının şart olmadığını söylemiş; bunun için de nikâhın geçerli olabilmesine aranan şartların yerinde bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla karı – kocanın birbirlerini tasdik etmelerinde şâhitlerin olması, nikâhta aranan şartlardan olmadığından, sonradan varlığının da nikâhı geçerli kılacağına delâlet etmeyeceğini savunmuş ve Bedreddin'i eleştirmiştir. **İbn Nüceym**'de[287] buna benzer şekilde, nikâhın önceden inkâr edilmiş olmasının, nikâhı yok sayacağını göstereceğinden, sonradan birbirlerini doğrulamalarının bir şey ifade etmeyeceğine değinerek Bedreddin'in sözüne itiraz etmiştir.

2.1.2.MEHİR[288]

2.1.2.1.Sözlükte Mehir

Sadâk, sadakâh, nihle, ücret, atiyyeh, ferîdah, el-âlâik, ve ükr gibi manalara gelen mehir; bir işi sağlam yapmak ve onda maharet sahibi olmak demektir.[289]

2.1.2.2.Terim Manada Mehir

Nikâh akdinde, erkeğin, evleneceği kadına cinsel temasından yararlanması karşılığında verdiği en azı on dirhem olup, en çoğunun bir sınırı olmayan, ya da akit sebebiyle kadının emsallerine verilen maddi değere sahip para, altın ve gümüş gibi eşyadan ibarettir.[290]

---

[283] Reşidüddîn ibaresini Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn'de,* selefî olan *el-İmâdî* ve *el-Üsrûşenî* gibi zikretmemiş; doğrudan fetva ve teallukunu naklaetmiştir. Bu sözün Reşidüddîn'e ait olduğunu Bedreddin'in *Câmiu'l-Fusûleyn'in* dipnotunda, kitabı nesh eden veya kaydeden kişi tarafından zikredildiği görülmektedir. Bkz. vr. 161b.

[284] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 161b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 88b; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 94b.

[285] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 161b.

[286] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn,* vr. 85b.

[287] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 23a.

[288] Bedreddin, eserinde mehir konusundan sonra "Külçe bahsi" ve sonrasında da "Çeyiz Bahsi"ni işlemiştir. Bu başlıklar altında zikredilen meseleler mehirle bağlantılı olduklarından - diğer fıkıh kitaplarında olduğu gibi-, o başlık altında zikredilmeleri daha uygun görülmüştür.

[289] İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim, *Lisanü'l-Arab,* Beyrût: Daru's-Sadr, 3. Baskı, 1992, V, 184; *el-Mu'Cemü'l-Vasît,* Kahire: Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye, 1960, s. 889.

[290] el-Babertî, Ekmeleddîn Muhammed, *el-'İnâye Şerhi'l-Hidâye,* Mısır: Matbabatü'l-Kübra el-emiriyye, 1. Baskı, 1898 (1315 h.), II, 434; İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr Aladdürril-Muhtâr,* IV, 167; Muhammed

2.1.2.2.1.Mehir Olarak Verildiği İddia Edilen Bir Malın Değerlendirilmesi

- ***Kadîhan'da geçen meselede:***[291] *Koca, eşine bir mal gönderse, kadının babası da kocaya bir mal gönderse; koca, göndermiş olduğu malın mehir olduğunu iddia ederek yemin edecek olursa kabul edilir. Koca yemin edince, kadın da elindeki mehrin -mevcutsa- tamamını iade eder. Mevcut değilse ve mislî mallardansa, mislini ve geri kalanını iade eder. İadenin sebebi ise; kadının bu malı mehir olarak kabul etmeyişdir. Eğer değeri olan bir malsa, malın kendisini iade eder; geri kalanını iade etmesi gerekmez." diye geçmektedir.*[292] Bu, şu demektir: Eşler arasında mehir konusunda bir anlaşmazlık çıkarsa, koca, vermiş olduğu malı mehir olarak verdiğini iddia eder ve onu geri isterse, inandırıcı olması için yemin etmesi gerekir. Kadın da elindeki malı -kıyemî maldan geri kalan hariç- her şekliyle geri iade etmesi gerekir; fakat bu, o an elinde mevcut olan mala göre değişebilir. **Bedreddin**[293] bu meselenin son kısmına yani *gönderilen malın kıyemî mal olması* durumuna itiraz etmiştir. Şöyleki; erkek tarafından gönderilen mal kıyemî (çarşıda benzeri bulunmayan) mal ise, kadının elindeki mal da bundan fazla miktarda ve aynı zamanda kadın tarafından harcanmış ise; erkeğin mehirden geri kalan kısmı talep edebilmesi için kadının, bunun kıymetini ödemiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla "Gönderilen mal duruyorsa malın kendisini, durmuyorsa kıymetini geri vermesi gerekir." demiştir. **el-Karamânî**'de[294] Bezzâziyye'den[295] (ö. 827/1424) naklettiği bir meseleyle konuya açıklık getirmiş ve Bedreddin'i eleştirmiştir. Nakledilen mesele şöyledir: "Koca, mehir gönderdikten sonra kızın babası da onu kocaya geri iade edecek olsa ve koca gönderdiğim '*o mehir idi*.' (hediye değil)[296] dese; bu durumda yemin etmesi halinde koca tasdik edilir. Eğer yemin ederse ve mal da mevcutsa kadın, kocaya mehirden geri kalanın tamamını iade eder. Eğer gönderdiği mal mevcut değil de, benzeri varsa benzerini iade eder. Eğer benzeri değil de, aynı değerde olan bir mal var ise o zaman iade etmez. Çünkü kadın, elden çıkmış olan bir maldan, mehirdeki ölçüsü kadar hakkını almış sayılır. İşte bu da kadının elden çıkan malından, mutlak surette değil; kıymeti kadarınca iade edeceğini gösterir."

2.1.2.2.2.Kayınpederin, Kocaya Gönderdiği Malı Geri İstemesi

- ***Kadîhan'ın verdiği bir meselede:***[297] *Kadının babasının, kocasına gönderdiği mal, eğer helak olmuşsa; kayınpeder, kocadan bir şey talep edemez. Eğer mal mevcutsa ve baba bunu kendi malından göndermişse, kocadan isteyebilir. Çünkü bu, mahrem olmayan birine verilmiş bir hibe (gibi)dir. Eğer ergen olan kızın malından, onun rızasıyla göndermişse, geri isteyemez. Çünkü bu, eşlerin birbirlerine karşı gönderdikleri bir hediye*

Kadrî Paşa, *el-Ahkâmü'ş-Şer'iyye fi'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye,* I, 189; Mehmed Mevkûfatî, *Mültekâ Tercümesi*, II, 139; Çelebî, Ahmed b. Muhammed, *Tebyînü'l-Hakâik haşiyesi*, Zela'i, II, 135.

[291] Kadıhân, Fahreddin Hasan b. Mansur, *Fetâvâ Kadıhân,* (Haz.: Salim Mustafa el-Bedrî), 1. Baskı, (2009), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I, 390.

[292] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 165a; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 91a; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 96b.

[293] Apaydın, Hacı Yunus, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 447.

[294] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, s. 86a-87b..

[295] el-Bezzâzîyye, Muhammed b. Muhammed, *el-Fetâvâ el-Bezzâziyye*, vr. 42b/(69b).

[296] Parantez içerisindeki açıklama için Bkz. İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar*, IV, 224.

[297] Kadıhân, *Fetâvâ Kadıhân*, I, 390.

gibidir.[298] **Bedreddin**, "Baba göndermiş olduğu malı, kullanmış olsa da geri isteyebilir. Çünkü babanın iade ettiği bu mal, kocanın hediyesine karşılık olarak verilmiş bir maldır. Dolayısıyla maksadı hâsıl olmayınca da verdiği malı geri isteme hakkı doğmuştur." diyerek Kadîhan'ı eleştirmiştir. **el-Karamânî**'de[299] *baba tarafından verilen hibenin, başkası için verilen hibe şüphesini akla getireceğini* söylemiş ve *bunun fasit bir şart ile iptal edilmezken, şüphe ile hiç iptal edilemeyeceğini* savunmuştur. Bu nedenle, "Ona yabancı birine verilen hibenin hükmü uygulanır." demiştir. Şöyleki mevcutsa iade eder; değilse etmez. el-Karamanî ayrıca "İade eder" diyen Bedreddin'i eleştirmiştir. **İbn Nüceym**'de[300] savunmasında, "Kocanın babaya gönderdiği mal hibe olarak kabul edilemeyeceğinden, babanın kocaya gönderdiği mala karşılıkda sayılamaz." demiştir. Dolayısıyla "Bu mal, kadın için hibe sayılmış olur." şeklindeki açıklamasıyla; "Çünkü baba, o malı kocanın hediyesine karşılık olarak vermiştir." diyen Bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.2.2.3.Eşlerin Vârislerinin Mehir Üzerindeki Anlaşamamazlıkları

- ***İmam Ebu Hanife'den aktarılan bir fetva da:*** *"Sözleşme üzerinden uzun zaman geçmiş olurda hâkimin, kadının mehr-i misline vakıf olabilmesi imkânsız olursa (bu mehire göre hükmedilmez. Eğer, sözleşme üzerinden uzun zaman geçmemiş olursa, ona göre (Ebu Hanife (r.a)) aynı şekilde mehr-i misli ile hükmedilir."* [301]

İmam Ebu Hanife'ye göre, vârisler arasında anlaşmazlık olurda, kadının vârisleri kocanın vârislerinden mehir hakkını talep edecek olurlarsa, o zaman sözleşme üzerinden uzun bir zaman geçmişse, kadının mehr-i misli'ne vakıf olunamayacağından dolayı bu mehire hükmedilmez; ancak sözleşme üzerinden uzun zaman geçmemişse mehr-i misli hükmü uygulanır. Sadrülislâm Ebü'l-Yüsr Muhammed el-Pezdevî (ö. 493/1100): Ebu Hanife'nin (r.a) görüşünün sorun için çözüm olamayacağını; ancak ölümün üzerinden uzun zaman geçmiş olması durumunda çelişkiye düşmeleri vaki olması halinde, çözüm olabileceğini belirtmiştir. Çünkü böyle bir durumda zamanın değişmesiyle mehrin miktarının da değişebileceği vakidir. Dolayısıyla, Pezdevî'ye göre Ebu Hanife'nin görüşü bir anlam ifade etmemektedir. Durum böyle olunca da söz hakkı kocanın vârislerinin olur demiştir.[302] **Bedreddin**[303] bu konuda Pezdevî'nin açıklamasını anlamsız bulduğunu ve Ebu Hanife'nin görüşünün daha isabetli olduğunu savunarak itirazda bulunmş ve Pezdevî'yi eleştirmiştir. Bir diğer yandan Ebu Hanife'nin (r.a) nin görüşünün sadece zaman aşımına uğramış olan kişiler hakkında anlaşılması gerektiğini belirtmiş; bunun dışında kalanların ise bu bağlamda değerlendirilmemeleri gerektiğini söylemiştir. **İbn Nüceym**'de[304] konuya açıklık getirirken Pezdevî'nin, Ebu Hanife'nin sözü için söylemiş olduğu itirazı aslında kabul etmediğinden değil; bilakis onun sözünü *çözümsüz* olarak

[298] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 165a; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 91a; el- İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 97a.
[299] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 87a.
[300] İbn Nüceym, *el-Hâşiyealâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 23b.
[301] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 163a.
[302] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 163a; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 89b; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 96a; Nişancızâde, Mehmed b. Ahmed, *Nûrü'l-ʿayn fî Işlâḥi Câmiʿi'l-fuṣûleyn,* Balikesir İl Halk Kütüphanesi, (10 Hk 468/3), vr. 341b.
[303] Bedreddin, vr. 163a.
[304] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 22b.

nitelendirenlere karşı reddiye vermek için söylendiğini belirtmiştir. İbn Nüceym, Bedreddin'i, bunu yanlış ifade etmiş olmasından dolayı da eleştirmiştir.

- ***el-Üsrûşenî ve el-İmâdî, el-Fusûl'den nakledilen bir meselede:*** *"Bir kadın, ölmüş kocasının terekesinden mehir alacağını iddia etse, varislerde bu nikâhı inkâr etseler; kadında her ikisi için (nikâh ve mehir) delil getirecek olsa kabul edilir. Eğer varisler, kocanın ölümünden ya da karısı ile muhâlea*[305] *yapmasından önce kadının, mehirden feragat ederek kocasından almaktan vazgeçtiği hakkında delil ileri sürecek olsalar, çelişki içerdiğinden dolayı kabul edilmez. Bu aynen, kusurlu olduğundan geri verilen bir malın satışının inkâr edilmesi, müşterinin delil göstermesi, satıcının da kusursuz olduğunu iddia etmesi gibidir. Böyle bir durumda satıcının iddiası dikkate alınmaz. Dikkate almanın daha doğru olduğu da söylenmiştir. Tıpkı, bir kimse başka birinden bin (para) alacağını iddia etse, diğeri de inkâr etse ve daha sonra: "Ödedim" veya "Ödemem için vazgeçtin" dese câiz olur."*[306]

Ölmüş olan kocasının terekesinden mehir alacağını iddia eden bir kadına, vârislerin böyle bir evliliği kabul etmemeleri durumunda kadının, nikâh ve mehir için ispat edeceği delillerin kabul edileceği belirtilirken; kocanın vârisleri, kocanın ölümünden önce karısının mehir hakkından feragat ettiğini ya da muhâlea[307] ile boşanmış olduğuna dair kanıt getirmelerinin ise kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir. Burada, kusurlu olduğundan geri verilen bir malın, satışının inkâr edilmesi durumunda müşterinin delil göstermesi ve satıcının da onun kusursuz olduğunu iddia etmesi örneği verilmiş ve bu hususta satıcının iddiasının dikkate alınmayacağı belirtilmiştir. **Bedreddin**[308] "Terekeden mehrini isteyen bir kadının, hakkını almak için dava açacak olması durumunda, ispat edeceği delillerin kabul edilmesi gerektiği gibi, ölen kişinin, kendisinin nikâhlı eşi olduğunu iddia etmesi durumunda da -daha öncelikli- kabul edilmesi gerektiği"ni savunmuş ve bunun gerekçesini, *nikâh mirasçı olmayanlar içindir,* şeklindeki açıklamasına bağlamıştır. **el-Karamânî**'de[309], tarihi ve şâhitleri belli olan bir nikâhın geçerli olduğunu savunmuş ve delilin kabul edilmesi gerektirdiğini söylemiştir. Çünkü ona göre; süreklilik arz eden bir nikâhın bilinmemesi, olanaksızdır. Dolayısıyla vârislerin, nikâhı önce inkâr, sonrada ikrar etmeleri tenakuz sayılacağından, onların bu iddialarının kabul edilmeyeceğini ifade etmiş ve Bedreddin'i bunday dolayı eleştirmiştir. **İbn Nüceym**'de**,**[310] "Bir şeye vakıf olamamak o hususta tenakuzu def edemez." diyerek Bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.2.2.4.Baba Tarafından Teslim Alınan Mehrin Kocaya İade Edilmesi

- ***Reşîdüddin Fetvalarında*****:** *Bir baba, bâkire olan kızını evlendirse; kocası da onunla halvette (kimsenin göremeyeceği tenha bir yerde) bulunsa, bu durumda baba, mehri*

[305] Bedel karşılığı boşanma. Tarafların anlaşmasıyla gerçekleşmekte olup; çoğu kez kadının mehir vb. haklarından vazgeçmek gibi bir bedel ödemesi karşılığında varlık kazanmaktadır. (Apaydın, HacıYunus, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 1221).

[306] Bedreddîn, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 163b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 90*;* el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 96.

[307] Muhâlea (Hul'): Bedel karşılığı boşanma. Tarafların anlaşmasıyla gerçekleşmekte olup; çoğu kez kadının mehir vb. haklarından vazgeçmek gibi bir bedel ödemesi karşılığında varlık kazanmaktadır. (Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 1221)

[308] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr., 163b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 90a; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 96a-96b.

[309] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn,* vr. 85b.

[310] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn,* vr. 23a.

teslim aldıktan sonra onu tekrar kocaya iade edecek olsa, kocada eşini boşasa kadın, bu durumda kocasından mehir talep edemez. Fakat baba, mehri kocaya, kız küçükken veya ergen olduktan sonra vermişse, bu iki durumda da, kız[311] *mehir miktarınca, babasına karşı dâva açma hakkına sahiptir. Mehr-i misilde ise kadın, kocasına dâva açabilir. Eğer koca, eşiyle ilişkiye girdikten sonra mehri babaya verecek olsa, baba da kocaya geri iade etse; kadın, mehrin tamamı için kocasına dâva açabilir. Çünkü koca, mehri babaya, babanın almaya velâyet yetkisi olmadığı bir dönemde vermiş bulunmaktadır.*[312]

Bir babanın, küçük yaşta everdiği kızının mehrini alması meselesinde şu husus ifade edilmektedir: Kız kocasıyla halvette bulunduktan sonra babanın onu kocaya iade etmesi ve kocanın da kızı boşaması söz konusu olursa o zaman şu şekilde değerlendirme yapılır: Baba, mehri kız küçükken veya ergen olduktan sonra kocaya iade ederse, kocadan mehir talep edemez ve onun miktarınca da babasına dava açabilir. Cinsel yaklaşımdan sonra mehri almış sonra onu tekrar kocaya iade etmiş olursa, kız bu durumda mehri kocadan talep edebilir. Şöyleki ilk meselede baba mehri velâyet yetkisi olduğu dönemde almış ve kocaya iade etmiştir. Dolayısıyla kız mehri kocadan tekrar isteyemez; ancak babası hakkında dava açabilir. İkinci meselede baba mehri velâyet yetkisi olmadığı dönemde almış ve kocaya iade etmiştir. Bu nedenle kız, kocasından mehrini isteme hakkına sahiptir. **Bedreddin**[313] meseleyi ele alırken, anlatılanla delilin bağlamı arasında bir zıtlık olduğunu bu nedenle konunun eleştiriye açık olduğunu ifade etmiş ve anlatılan konuda bir tutarsızlık olduğuna değinmiştir. Ayrıca meselenin çözümü için kızın küçüklüğünün esas alınması gerektiğini de belirtmiştir.

2.1.2.2.5.Mehrin Anne Tarafından Teslim Alınması

- ***Kadîhan'dan*** [314] ***(ö. 592/1196) aktarılan meselede:*** *Küçük yaştaki bir kızı annesi everse ve mehrini de alsa, kızda reşit olduktan sonra mehrini kocadan istese bu durumda eğer anne, kızın vasîsi ise; koca, mehri anneye vermiş olması nedeniyle mehirden berî olur ve kızda bunu alamaz. Eğer anne vasî değilse, kız o zaman kocasından mehri alabilir. Kocada, anneye rücu ederek, vermiş olduğu mehri talep edebilir. Zirâ kızın malı üzerinde annenin tasarruf yetkisi yoktur. Şöyleki kocanın, mehri anneye vermesi, yabancı bir kadına vermesi gibidir. Bunun gibi dede, baba ve kadı dışında kalanların hükmü de böyledir. Çünkü onlar, velâyet ya da vekâlet yoluyla nikâh akdi yapan biri olsa da, küçük kızın malında tasarruf yetkileri olmadığı gibi, onun mehrini alma hakları da yoktur.*[315]

---

[311] Camiu'l-Fusûleyn'in Arapça metinde erkeğe işaretle müzekker "lehû" kelimesi geçmiştir. Bu bir imla hatası olabilir. Çünkü mana, yukarıda tercüme ettiğimiz şekliyle doğru anlaşılmaktadır. Yoksa ki, 'kendisine mehir iade edilen kocanın, aynı mehirden dolayı babaya dava açması, anlamsız ve yersizdir. Belki akside söylenebilir. Şöyle ki zamirin, kocaya işaret ettiği söylenecek olursa mana: *Baba mehri, sahibi olan kızına değil de; kocasına verse koca da, babanın bu mehri asıl sahibi olan kızına vermemesinden dolayı, kızı, babası hakkında dava açabilir."* şeklinde olurdu. Ancak Bedreddin'in, kaynak olarak başvurduğu el-Üsrûşenî'nin *el-Fusûl* adlı eserinde de zamir müennes 'lehâ' şeklinde gelmiştir. bk vr. 145;

[312] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 164a; el-Üsrûşenî, vr. 90b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 96b.

[313] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 164a.

[314] Kadıhân, Fahrettin Hasan b. Mansur el-Özcendî, *el-Fetâvâ el-Hâniyye*, el-Fetâvâ el-Hindiyye'nin kenarında yazılı, I, 386-387.

[315] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 164a; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 90b-91a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 96b.

Bir anne küçük yaşta ki kızını evlendirse ve onun mehrini alsa, vasî olup – olmaması durumunda iki şekilde değerlendirilmiştir. Vasî ise, kız, kocasından mehri talep edemez. Çünkü koca onu anneye vermekle borcundan kurtulmuş sayılır. Vasî değilse, kız, kocasından mehri talep edebileceği gibi koca da, verdiği mehri anneden geri isteyebilmektedir. Çünkü vasî olmayan bir anne, kızının malı üzerinde yabancı biri gibidir ve tasarruf yetkisine sahip değildir. Aynı şekilde dede, baba ve kadı dışında kalanlar hakkında da hüküm böyledir. **Bedreddin**[316] meseleyi annenin vasî olup olmaması şeklinde değerlendirmemiş; bilakis kendisine emanet bırakılan yabancı biri gibi değerlendirmiştir. Bu nedenle koca, verdiği mehri mevcut ise her şekilde geri talep edebilmektedir. Mevcut değilse hiçbir şekilde talep etme hakkına sahip değildir. Dolayısıyla Berdreddin konuyu bu yönüyle ele almış ve itirazını dile getirmiştir. **el-Karamânî**'de:[317] Bedreddin'in açıklamasını eleştirmiş ve mehrin anneye verilmesini bir bağış veya emanet şeklinde değil; bilakis iade edilmesi gereken bir bedel gibi değerlendirmiştir. Bundan dolayı da verilen mehir mevcutsa kendisini, değilse kıymetinin iade edilmesi gerektiğini söylemiştir.

2.1.2.2.6.Kocanın, Mehirden İbrâ Edilmek Şartıyla Kadına Boşama Yetkisi Vermesi

- ***İmâdüddîn'in el-Fusûl'ünde*** (ö.670 / 1271)**:**[318] ***"****Öyleyse erkeğin 'Bana zararı olmaksızın' sözüne ilişkin göreceğin üzere Burhâneddîn el-Merğinânî'den iki rivayet vardır."*[319]

Koca, eşine mehir vermemek veya nafaka ödememek için: "Bana zararı olmaksızın seni boşadım." ya da boşama yetkisini kadına verip "…bana zararı olmaksızın…" şeklinde boşama yetkisinin kadına verilmesinde, *Burhâneddîn el-Merğinânî*'den iki rivayet olduğunu ifade eden **Bedereddin**: "Erkeğin, *bana zararı olmaksızın* sözüyle ibranın (mehirden kurtulma) şarttan sonraya bırakılması şart koşulmamıştır. Aksine ibranın şarttan önce veya sonra olması eşit derecede söz konusudur. Burada ise ibranın talâktan önce olması gerektiğini ifade etmektedir. Şart ile talâk arasındaki fark ise açıktır. Şartın talâktan önce olmasının zorunluluğundan dolayı talâkın şarttan önce olması gerekmez. Buradan hareketle bu konuda iki rivayetin olması gerekmez."[320] şeklinde ki açıklamasıyla *Burhâneddîn el-Merğinânî*'yi eleştirmiştir. **el-Karamânî**'de: İlk cümlenin manası *Bana zararın olmazsa eğer, sen boşsun;* demektir. Burada talâk; şartlı boşama karinesine bağlı olarak, mehir ve iddet nafakası anlamında olan nikâhla ilgili zararın olmamasıyla alakalıdır. Öyleyse talâkın gerçekleşmesi için öncelikle ibra (mehir ve iddet nafakasından vazgeçmek) gerekir. Çünkü talâk için ibra şarttır.

İkinci cümlenin manası ise; *bana zararın olmazsa eğer, yetkin kendi elindedir;* demektir. İşte buradaki mezkûr zararın olmaması, yetkinin kadının elinde olması için şarttır. Görünürdeki durum, öncelikle kocanın onu terk etmesiyle alakalı olmasıdır. Zaten

[316] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 164a.
[317] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 86a.
[318] el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 145a; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 179a.
[319] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 481; Bedreddin, vr. 179a.
[320] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 481; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 179a.

yetkinin kadının elinde olması için, *eğer şart yerini bulursa* sözünden kastedilende budur. Öyleyse o, talâkın bir şartı da değildir**.** Zahir olanda budur.

Bu şartın devamlılığı, kadının**,** zimmetini mehirden ve nafakadan arındırmasını gerektirir. Belki de buradaki, *Bana zararı olmaksızın iki rivayet vardır* sözünden maksat budur; yoksa ki onun zikrettiği mana değildir;[321]açıklamasıyla Bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.2.2.7.Mehirde Babanın Velâyeti

- ***Eş-Şurût (el-Hâkim eş-Şehîd):*** *Bir başka çözüm (hile) de babanın, kızının mehrini ve iddet nafakasını aldığını ikrar etmesi, sonra da kocanın bunu kıza açıklamasıdır. Bu durum –diğer velilerinin aksine- sadece babaya has bir durumdur. Çünkü babanın bu ikrarı geçerlidir ve bu ikrarla koca mehir borcundan zâhiren kurtulur. Babanın dışında hiç kimsenin ikrarı böyle bir işleve sahip değildir. Şayet (bir kanıt olarak kullanılmak üzere) kocanın bâin talâk ikrarı yazılmak istenirse, babanın da mehir ve iddet nafakası aldığı yönündeki ikrarı yazılır.*[322]

Çocuk yaştaki boşanmış olan bir eşin, mehrini ve iddet nafakasını teslim alan babanın, bunu ikrar etmesi, kabul edilmesi açısından ona has olan bir durumdur. Eşin, sonradan kocasından mehrini isteyecek olması durumunda ona: "Babana teslim ettim. O da aldığını ikrar etti." demesiyle borçtan kurtulmuş olur. Fakat **Bedreddin**, bu durumda babanın doğru olarak ikrarda bulunmasının koca için bir fayda sağlamayacağını açıklayarak bu hususa itiraz etmiştir. **el-Karamânî**'de meseleyi şu şekilde değerlendirmiştir: Babanın veli sıfatıyla küçük kızı için mehir ve iddet nafakası alması ve sonrada bu ikisini kocaya hibe (hediye) etmesi caizdir. Ancak böyle bir durumda baba, kızının yerine almış olduğu bu mehri, telef etmiş olmasından dolayı kızına borçlanmış olur.[323]

2.1.2.2.8.Babanın Büyük Kızının Mehri Üzerinde Yetkisi Olmaması

- ***Ebu'l-Yüsr el-Pezdevî*** *(ö. 493 / 1100)**:** Baba büyük yaştaki kızını evlendirse ve kocasının vermesi gereken mehrinden bir kısmını istememesi için talepte bulunsalar, (ya da baba mehrin bir kısmını aldığını ikrar etse)*[324] *buna yetkisi olmaz. Çünkü bu açıkça bir yalandır. Kim de böyle bir şeyi emredecek olursa, yalan yere emretmiş olur.*[325]

Bir baba tasarruf yetkisine sahip ergen kızını evlendirecek olsa, onun izni olmadan mehrinde tasarruf yapamaz. **Bedreddin** bu meselede babanın mehri teslim aldığına dair ikrarada bulunmasının; *"Eğer baba mehri ve nafakayı almış olmasında ikrar da bulunur ve ikrarında doğru söylerse..."* şeklinde daha önce ki yapmış olduğu bir itirazını[326] desteklediğini savunmuştur.

Nitekim Bedreddin o meselede babanın mehri teslim aldığını ikrar etmesinde doğru söylemesinin, kocanın mehri teslim ettiğine dair kendisini savunmasına gerek kalmadığını belirtmiştir. Çünkü babanın doğruyu söylemiş olması, kocanın savunmasına

[321] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 89b.
[322] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 486; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 181a-181b; el-Üsrûşeni, vr. 141a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 147b.
[323] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 91a.
[324] Fazlalık el-İmâdî'nin *el-Fusûl*'ünden nakledilmiştir. vr. 147b.
[325] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 182a; el-Üsrûşeni., vr. 141b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 147b.
[326] *Mehirde Bababnın Velâyeti* Başlıklı konuya bak.

gerek bırakmamıştır. Yalan söylemesi ise haramdır. Bu meselede de[327] benzer bir durumun söz konusu olması, Bedreddin'in o meselede ki eleştirisini desteklediğini ifade etmiştir. **el-Karamânî**'de; *büyük kız çocuğuyla küçük kız çocuğu arasında fark olduğunu* ve babanın, küçük kız çocuğunun malı üzerinde tasarruf hakkının olduğunu, büyük kızının malında ise almak ve hibe etmek gibi, onun izni olmadan böyle bir tasarruf hakkına sahip olmadığını belirtmiştir. Öyleyse babanın, ergen olan kızının mehrini alması, onun tasarruf hakkına sahip olduğu anlamına gelmediğini ve bunun gerçekleşmesi durumunda da caiz olamayacağını ifade etmiştir.[328] el-Karamânî bu açıklamasıyla Bedreddin'i, babanın kızının mehrinde tasarruf hakkının olup – olmamasını, küçük yaştakı kız ile ergen kız arasında fark olduğunu belirtmiş ve kız ergen olsa da izni olmadıkça babanın tasarruf hakkı olamayacağından dolayı bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.3.HALVET BAHSİ

2.1.3.1.Sözlükte Halvet

خَ – ل – و Fiilinden türemiştir. Bir yerin veya bir şeyin boş olması anlamına gelmektedir. Hiç kimsenin ve hiçbir şeyin olmadığı yer demektir.

2.1.3.2.Terim Manada Halvet

Sahih bir evlilik akdinin yapılmasının ardından eşlerin, kendilerinin izni olmadan, başkalarının onları göremeyeceğinden emin olabilecekleri; ev gibi kapısı kapalı bir yerde bir arada bulunmaları olarak tanımlanan Halvet konusuna el-Üsrûşenî temas etmemiş; konunun akışına göre önceki başlığın devamında ele almıştır. Bedreddin burada onu takip etmiş; ancak konuya başlık vererek bir önceki konudan ayırmıştır. el-İmâdî ise konuya hiç değinmediği ve bu mevzuyu nikâh faslında ele almadığı görülmektedir.[329]

2.1.3.2.1.Halvetin, Mehrin Tahhakkuk Etmesindeki Yeri

- ***Edebü'l-Kadı*** [330] **(Hassâf** (ö. 261/871))**:** *Halvetin (tahakkuk etmesinden) sonra, kadın mehrini teslim almak için cinsi münasebetten kendini alıkoysa kocada ona: "Onun buna hakkı yoktur; Çünkü ben onunla halvette bulundum." dese, kadında ona: "Evet! Bende onunla halvette bulundum; fakat mehrimi teslim almak için kendimi ona teslim etmedim." dese; bu durumda kadının sözü kabul edilir. Zirâ halvet, -Hadisin delâletine bağlı olarak- istihsan*[331] *yönünden mehrin kesinleşmesi ve iddetin de gerekli olması için*

[327] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 182a.
[328] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 91b.
[329] Aynî, Mahmut b. Ahmet, *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*, IV, 668-671; es-Semerkandî, Alaaddin, *Tuhfetü'l-Fukaha*, (1. Baskı), Beyrut. Darü'l-Kütüb el-İlmiyye, 1984, II, 140-141; el-Kâsânî, Alâeddîn Mes'ud b.Muhammed, *Bedâyiu's-Sanâi' fî Tertîb eş-Şerâyi',* (2. Baskı), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986, II, 291-293; Muhammed Kadri Paşa, *el-Âhkâmü'ş-Şer'iyye fi'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye,* (2. Baskı), Mısır: Dârü's-Selam, 2009, I, 209-219.
[330] es-Sadrü'ş-şehîd, Ömer b. Abdülazîz, *Şerhü Edebi'l-Kadı li'l-Hâssâf*, Mektebetü Câmi'etü'l-Melik Suûd. Yazma Eserler Bölümü. (Numara: 4856, 1/967).vr., 204b.
[331] *İstihsan: Müctehidin kalben mutmain olduğu, istisnayı yahut meyletmeyi gerektiren bir sebeple açık bir kıyastan kapalı bir kıyasa meyletmesidir*. (Fıkıh Usûlü, Abdülkerim Zeydan, Çev. Ruhi Özcan, *Marmara Üni. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları*, Nr. 62, İstanbul, 1993, s. 217).

cinsi münasebet gibi kabul edilmiştir. Dolayısıyla bunun dışında kalan hükümlerde ise halvet, cinsel ilişki gibi kabul edilmemiştir.[332]

Sahih halvet, hüküm bakımından cinsi münasebet gibi kabul edilmiştir. Dolayısıyla eşler arasında cinsel beraberlik ne gibi hukukî yükümlülükler getirmekte ise, sahih halvetten dolayı da aynı hukukî yükümlülükler gerekmektedir. **Bedreddin**,[333] meselede geçen ve cinsi münasebet gibi kabul edilen sahih halvetin gerektirdiği hükümlerden sadece iki tanesinin zikredilmiş olduğunu ifade etmiş ve bunun dışında kalanların, cinsel ilişki gibi kabul edilmediğini belirtmiştir. Hâlbuki *ez-Zahîretü'l-Burhâniyye*'de,[334] sahih halvet olması bakımından cinsel beraberlik gibi sayılanların daha fazla olduğuna değinen Bedreddin, orada ayrıca, "Nesebin sabit olması, iddetin, nafakanın ve barınacağı bir yerin gerekli kılınması, iddetli iken eşinin kız kardeşiyle evlenmesinin haram olması, beş kadını aynı anda nikâhı altında bulundurması…" gibi hükümlerin de yer aldığını söylemiştir. Dolayısıyla burada açıklananların *ez-Zahîretü'l-Burhâniyye*'de ki açıklananlara oranla eksik olduğunu belirtmiş ve yukarıdaki meseleye bundan dolayı itiraz etmiştir. **el-Karamânî**'de[335] *ez-Zahîretü'l-Burhâniyye*'de geçen sekiz kısımdan bahsederken bunların orada: *"Halvet; ahkâmın bir kısmında cinsi yakınlık ifade ederken bir kısmında etmez. Tüm bunlar sekiz kısımda incelenir."* şeklinde açıklandığını belirtmiştir. Dolayısıyla, orada anlatılanların tamamını halvetten sayan Bedreddin'e aykırı olarak, aslında bir kısmında halvet olduğunu, bir kısmında ise olmadığının anlaşılması gerektiğini vurgulamış ve bundan dolayı onu eleştirmiştir. **İbn Nüceym** ise[336] açıklamasında; halvetin aslında iki meselede nikâh gibi kabul edildiğini, bunun dışındaki diğer hükümlerde ise sadece iddeti gerektirme bakımından halvet gibi sayıldıklarına vurgu yapmış ve Bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.4.EL-HUL' (الخلع)

2.1.4.1.Sözlükte Muhâlea

Sözlükte; bir şeyi soymak, sökmek, çekip çıkarmak, soyutlamak, bir bedel karşılığında erkeğin, kadını boşaması, sözleşmeyi iptal etmek anlamlarına gelmektedir.[337] Hul'; nikâh konusunda zamme ile diğer konularda ise fetha ile kullanılmıştır.[338]

2.1.4.2.Terim Manada Muhâlea

Fıkıhta, kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasını ifade eder.[339]

---

[332] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 168a-168b; el-Üsrûşenî, İst. Feyzullah Efendi Koleksiyonu, 34 Fe 1070, vr. 93b; Çankırı İl Halk Küt. 18 Hk 257; vr.150.
[333] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 168b.
[334] İbn Mâze, Burhânüddîn Mahmud b. Ahmed, *ez-Zahîretü'l-Burhâniyye*. İstanbul: Millet Kütüphanesi. Feyzullah Efendi Koleksiyonu. (34 Fe 1028), vr. 82b.
[335] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 87b.
[336] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 24a.
[337] İbn-Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, c. VIII, s.77.
[338] el-Meydanî, Abdülganiy, *el-Lübâb Şerhü'l-Kitab*, II, 64.
[339] Atar, Fahrettin, "Muhâlea", *DİA*, 2005, XXX, 399-402.

2.1.4.2.1.Muhâlea Yoluyla Boşama

- ***el-Fetâvâ's-Suğrâ*** [340] *(es-Sadrü'ş-Şehîd Hüsameddin (ö. 536 / 1141)): Erkek, kadına: "Seni şu kadar mala karşılık muhâlea yoluyla boşadım." dese, o mal da bilinen bir mal olsa, kadın bunu kabul etmedikçe boşanmış olmaz; sadece erkeğin niyet etmediği kendisinden diyaneten kabul edilir. Eğer talâkı niyet ederek kadına: 'Seni muhâlea ile boşadım dese, kadında: kabul ettim' dese, bu durumda mehirden herhangi bir şey eksilmiş olmaz. Çünkü talâk aslında kadının sözüyle değil; erkeğin sözüyle tahakkuk etmiş olur.*[341]

Koca, karısını talâka niyet etmeden, belli bir mal karşılığında muhâlea yolu ile boşasa, kadın bunu kabul etmedikçe boşanmış sayılmaz. Fakat erkek talâka niyet eder, kadında bunu kabul ederse; boşanmış olur. Bu durumda kadının mehrinde de bir eksilme olmaz. Çünkü burada ki boşama, kadının sözüyle değil; erkeğin sözüyle tahakkuk etmiş olur. Dolayısıyla talâk erkek tarafından gerçekleştiğinden, kadının mal vermesi (hul') gibi bir durumda söz konusu değildir. **Bedreddin**,[342] "Kadın kabul etmese de boşanmış sayılır." şeklinde ki açıklamasıyla meselede geçen, "*Kadın bunu kabul etmedikçe boşanmış sayılmaz."* cümlesine itiraz ettiğini belirtmiştir. Ancak kadının neden *boşanmış kabul edileceğine* dair bir açıklamada bulunmamıştır. Belki de bunu nikâhın, ciddiyet dışında hiçbir davranışı kabul etmediği ve talâkla sonuçlanacağını bildiren hadis-i nebeviye dayandırmış olabileceğindendir. Nitekim fıkhî açıdan, erkeğin böyle bir sözü söylemiş olması talâkın gerçekleşmesi için yeterli sayılmıştır. Kadının kabul edip etmemesi dikkate alınmaz. Dolayısıyla talâk gerçekleşmiş olur. Ayrıca Bedreddin'in bu meselede hiç kimse tarafından tenkit edilmemiş olması, belki de bunun dikkate alınmış olmasındandır.

2.1.4.2.2.Muhâlea ile Boşamanın Yemin Hükmünde Olması

- ***Şerhu'z-Ziyâdât*:**[343] *Erkek tarafından yapılan muhâlea ile boşama, bir nevi yemindir. Dolayısıyla erkeğin meclisten (bulunduğu ortamdan) kalkmasıyla yemini bozulmuş olmaz. (Kölenin) efendisinde de (durum) böyledir. Eğer kölesine: 'Seni şu kadar bedelle sana sattım.' dese, (efendinin) yerinden kalkmasıyla kölenin seçme hakkı bozulmuş olmaz. Bu durumda ne efendinin, nede kocanın, sözlerinden dönüş hakkı olamaz.*[344]

Kocanın, karısını boşaması; efendinin de kölesini yazışma sözleşmesiyle âzat etmesi, yemin hükmündedir. Yapılan bir yemin bozulamayacağı gibi, koca ve efendinin de, bulundukları meclisten (ortamdan) kalkmalarıyla / ayrılmalarıyla, yaptıkları anlaşma hükmü üzerlerinden düşmez ve sözlerinden dönüş hakları da olmaz. **Bedreddin**'e[345] göre yazışma akdinde efendi, meclisinden ayrıldıktan sonra sözleşmeden vazgeçebileceği gibi, bu meselede de efendi, kölesiyle yapmış olduğu sözleşmesinden, meclisten ayrıldıktan sonra vazgeçebilir. Çünkü bu, ona göre bir takas sözleşmesidir. Bu nedenle Bedreddin,

[340] İbn Maze, *el-Fetâvâ's-Suğrâ,* vr. 66b.
[341] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 170b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 133b; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 138 b.
[342] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 170b.
[343] Kadıhân, *Şerhü'z-Ziyâdât,* vr. 31a; el-Attâbî, *Şerhü'z-Ziyâdât,* vr. 29a.
[344] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 171a; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 134a; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 139a.
[345] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.171a.

yukarıda geçen meseleye itiraz etmiş ve eleştirmiştir. **el-Karamânî**[346] "*Seni şu kadara sana sattım."* sözü, efendinin mal karşılığında âzat etmesi ve kabul etmesine dayanır. Bu da ancak kölenin kabul etmesine bağlıdır. Öyleyse efendi açısından bu, zorunlu bir yetki ve yemin etme anlamı taşıdığından vazgeçmesi de doğru olmaz. Fakat yazışma akdi böyle değildir. Çünkü o, iki tarafla karşılıklı yapılan bir sözleşmedir. Dolayısıyla kabul edilmesinden öncede vazgeçmek sahih olur. Bu nedenle Süleyman, köle üzerinde yapılan iki ayrı anlaşmanın farklı olduklarını belirterek Bedreddin'i eleştirmiştir. **İbn Nüceym**,[347] "Gerçek anlamda o bir takas sözleşmesi değildir. Zirâ müşteri olan kişi aynı zamanda kendisi satılmakta olan bir nesnedir. Halbu ki buradaki âzat etme işlemi, onun kabul etmesine tertip edilmiştir. Bu durumda da efendinin, meselenin tertip edilmiş olduğu şekilden vazgeçme hakkına sahip değildir." açıklamasıyla Bedreddin'e itiraz etmiştir.

2.1.4.2.3.Muhâlea Yoluyla Boşamada Verilen Vekâletten Vazgeçme

- ***el-Fevâid***[348] *(Burhâneddin el-Merğinânî (ö. 593 / 1197)**:** Kadın, bir adama "Şu bedelle beni muhâlea yoluyla eşimden ayır" dese veya kocasına "Beni şu bedelle muhâlea yoluyla boşa" dese ve daha sonra sözünden dönse; ancak bu durumu vekili ve kocası bilmeyip de muhâlea yoluyla kadını boşasalar, bu muhâlea, kadın için de câiz/geçerli olur. Çünkü kadın, işi bizzat üzerine almamış, bir başkasını vekil tayin etmiştir. Kadının sözünden geri dönmesi, vekili azletmesi gibidir. Vekilin azli ise, elçinin azlinden farklı olarak, onun bilgisi dışında yapılması caiz değildir.* [349]

Kadın, kendisi ya da vekili aracılığıyla muhâlea ile boşanma talep etse ve sonra da vazgeçse, kocasının ve vekilinin onun vazgeçmesinden haberleri olmaması durumunda, muhâlea yoluyla kadını boşamaları geçerli sayılır. Çünkü meselede geçen hükümde, vekilin bilgisi olmasa da, kadının, sözünden vazgeçmesinin, vekilin görev yetkisini iptal etmeyeceği belirtilmiştir. **Bedredddin,**[350] satışta yapılan vekâlet sözleşmesini örnek göstererek, burada da kadının sözünden vazgeçmesini, *hüküm yönünüden azletme,* yani *kadının, sözünden vazgeçmesi dâhilinde yapılan bir azletme* olarak değerlendirmiştir. Bunun da vekilin azledilmesi için geçerli sayılabileceğine vurgu yapan Bedreddin yukarıda geçen meselenin hükmüne itiraz etmiştir. **el-Karamânî**'de[351] "Vazgeçmek, azletmeden önce gelir. Nasılki, kişinin vazgeçip vekilini azletmesi ve vekilin de kendisinin azledildiğini bilmediği halde tasarrufda bulunması câizse; öyleyse nasıl olurda sırf müvekkilin pişman olmasıyla azledilmesi doğru olabilir!" diyerek Bedreddin'i eleştirmiştir. Süleyman ayrıca, hükmen azletmenin ölüm, dinden çıkma ve benzeri durumlarda olduğu gibi, vekâlet verdiği kişi üzerinde, kendisinin tasarruf yetkisine sahip olduğu alanların kısıtlı olduğuna da vurgu yapmıştır. **İbn Nüceym**[352] meseleyi değerlendirirken, buradaki azletmenin Bedreddin'in dediği gibi *hüküm yönünden* değil;

[346] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 88b.
[347] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 24a.
[348] Hidâye sahibi el-Merğinânî'nin bu eserine ulaşamadım. Bedreddin bu metni, Üsrûşenî ve İmâdî'den nakletmiştir. Bkz. Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 172a; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 134b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 139b.
[349] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 171b; Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 464.
[350] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 171b.
[351] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 88b-89a.
[352] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 24b.

bilakis *kasden* yapıldığını vurgulamış ve kadının, bununla vekilini azletmeyi kasden yaptığını söylemiştir. *Hüküm yönünden azletmenin* ise ölüm, delirme ve dinden çıkma gibi ihtiyarî olmayan durumlarla sınırlı olduğunu belirterek Bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.4.2.4. Muhâlea Yoluyla Boşamada Değişik İfadelerin Kullanılması

- ***Es-Sadrü'ş-şehîd Hüsameddîn Mahmud b. Ahmed*** (ö. 616 / 1220)**: "***Erkek, 'Kendini benden satın al!' der, kadın da 'Satın aldım' derse; erkek 'Böylece sattım.' demedikçe kadın boşanmış olmaz; ifadesiyle, 'Kendini muhâlea yoluyla boşa!' dese; kadında 'Sahih olacak şekilde kendimi boşadım.' sözü arasında fark vardır. Çünkü 'Muhâlea yoluyla boşan' sözü, 'Hulu' lafzıyla boşamayı emretmektir."*

Koca, karısını, bedel karşılığında ve bedelsiz olarak boşayabilir. Bundan dolayı bedel zikretmemiş olsa da boşama yetkisine sahiptir. Ancak (Farsça)[353] *olarak 'Kendini satın al!' sözü, eğer bedeli, bilinen miktarda zikredilmemişse sahih olmaz. Ez-Zahîretü'l-Burhaniyye'de*[354] *böyle geçmektedir.*[355]

Satın alma veya muhâlea ifadeleriyle kadına boşama yetkisinin verilmesinde, ikisi arasında fark olduğu belirtilen meselede, bedel ile veya bedelsiz boşama yetkisinin mutlak anlamda erkeğin iradesinde olduğuna da vurgu yapılmıştır. Erkeğin (Farsça) "Sattım" demesinin, yapılan boşamada bir bedel zikredilmemiş olması nedeniyle geçerli olamayacağını ifade eden **Bedreddin,**[356] meselede geçen "Bedel zikretmemiş olsa da…" sözünü bundan dolayı eleştirmiştir. **el-Karamânî**'de[357]eğer bedel konusu aslen zikredilmemiş olsaydı, o zaman (Bedreddin'in) dediği gibi olurdu. Fakat onlardan biri bedeli zikretmiş olurlarsa, -burada geçtiği gibi- o zaman da caiz olması için bir engel olmaz; diyerek Bedreddin'e yanıt vermiştir.

2.1.4.2.5. Muhâlea Yoluyla Boşanmada Eşlerin İhtilafa Düşmesi

- ***el-Fetâvâ*** (el-Muhît Sahibi)**:** *Kadın, 'Beni boşadı.' diye mehir ve iddet nafakası iddiasında, koca da muhâlea iddiasında bulunsa; fakat kadının herhangi bir beyyinesi olmazsa, o zaman mehir konusunda kadının sözüne, nafaka konusunda ise kocanın sözüne itibar edilir.*[358]

Eşler arasında ki boşanma davasında, iki tarafın birbirlerini yalanlaması veya talep ettikleri hususlara itiraz etmeleri durumunda, meselenin yargısal açıdan değerlendirilmesi ele alınmıştır. Bu durumda kadının, mehir veya iddet nafakası talebinde bulunması; erkeğinde bu boçlarla karşı karşıya kalmamak için kadının muhâlea yoluyla boşanmak istediğini iddia ederek onu borçlu çıkarmasında, eşlerin her birinin üzerine hukuken ne gibi parasal yükümlülük düşüyorsa onunla sorumlu tutulabilecekleri vurgulanmıştır. **Bedereddin,**[359] böyle bir anlaşmazlıkta boşanmanın gerçekleştiğini söyleyen erkeğin,

[353] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 474.
[354] İbn Mâze, *ez-Zehîratu'l-Burhâniyye*, vr. 147a.
[355] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 176a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 143a.
[356] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 176a.
[357] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 89a.
[358] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 179b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 146a; Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 482.
[359] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 179b.

nafakanın da muhâlea iddiasıyla üzerinden düştüğünü savunmasının, hukuken kabul edilemeyeceğini söylemiştir. Nitekim nafakada söz sahibinin erkek değil; kadının olduğunu ifade eden Bedreddin, metinde geçen "Nafaka konusunda ise kocanın sözüne itibar edilir." cümlesine itiraz etmiştir. **el-Karamânî**'de,[360] erkek kabul etmese de, nikâhtan dolayı mehrini talep eden kadın haklı görüldüğü gibi; kadın kabul etmese de talâktan dolayı nafakanın düştüğünü söyleyen erkeğin haklı görüldüğünü belirtmiş ve bundan dolayı; *nafakada haklı tarafın kadın olduğunu* savunan Bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.4.2.6.Muhâlea ile Boşamada Sayı

- ***(el-Fetâvâ's-Suğrâ (Sadrüşşehîd):***[361] *Erkek, kadını muhâlea ile boşasa daha sonra da bu fiilinden dolayı sorgulanacak olsa ve 'Bu üçüncü kez boşama(m)dır.' dese, imamlar: 'Muhâlea ile üçüncü boşama geçersizdir.' diye cevap vermişlerdir.*[362]

Normal boşama şeklinde sayının üç olduğu ayetle sabittir. Bu sayının muhâlea ile boşamada çelişkili olduğu belirtilmektedir. Metinde geçen ifadeye göre bu sayının âlimlerce i*ki boşama, Sadrüşşehîd'e göre ise üç boşama* olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu da onun normal boşanmadan, sayı yönünden ayrıldığı noktadır.

Bedreddin, yukarıda geçen hususda âlimlerin görüşünü tercih ettiğini, "Erkek, bir kadını üç kere muhâlea ile boşadığını ikrar ederse onunla tekrar evlenemez."[363] sözüyle ima eden Bedreddin, meselenin aslında sorgulanabilir olduğunu söyleyerek itirazını dile getirmiştir. **el-Karamânî**, Bedreddin'in *sorgulanabilir* demesindeki amacın, erkeğin, kadını muhâlea ile boşaması, daha sonra onunla evlenmesi, daha sonra (tekrar) muhâlea ile boşaması ve sonrasında da onunla (tekrar) evlenmesi manası ihtimali vardır. Bu da , "Üçüncü muhâlea câiz değildir."şeklinde cevap verilmesi için bir neden gerektirmez.[364] Açıklamasıyla Bedreddin'in sözünün kapalı olduğunu; aslında daha açık şekilde ifade edilmesi gerektiğini belirtmiştir. **İbn Nüceym**, âlimlerimizin görüşünün dine hamledilmesinde, müellifin görüşünün ise yargıya hamledilmesinde şüphe yoktur. Bunda eleştiriye yer de yoktur. Bu da yalan yere yapılan boşamanın kabul edilmesine dayalıdır. Kadîhan: "Onun dinen değil, hükmen olduğunu açıkça ifade etmiştir."[365] açıklamasıyla Bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.4.2.7.Muhâlea Yoluyla Çocuk Yaştaki Eşin Boşanması

- ***el-Mebsût:***[366] *Yetişkin bir erkek, mal veya mehir karşılığında muhâlea ile boşadığı çocuk yaştaki eşini, karşılıksız boşamış sayılır. Çünkü erkek boşamayı, kadının, malı kabul etmesi şartına bağlamıştır. Bu şartta burada mevcuttur. Öyleyse bedelsiz bir şekilde boşanmış olur. Çünkü bu bir bağıştır. Çocuk eş ise ona sahip değildir.*[367]

---

[360] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 90a.
[361] es-Sadrü'ş-şehid, *el-Fetâvâ's-Suğrâ*, vr. 54/59b.
[362] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 180a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 146b.
[363] es-Sadrü'ş-şehid, *el-Fetâvâ's-Suğrâ*, vr. 54/59b.
[364] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 90b.
[365] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 25a.
[366] es-Serahsî, *el-Mebsût*, VI, 178.
[367] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr., 180a; el-İmâdî, *el- Fusûl*, vr. 146b.

Çocuk yaştaki eş, ergen olan kocasıyla mal karşılığında anlaşmalı olarak boşanmayı kabul ederse, bedelsiz / karşılıksız boşanmış kabul edilir. Çünkü o, bağış hakkına sahip olmadığından böyle ödeme ile de sorumlu tutulamaz. Ancak **Bedreddin** konuya bu yönüyle bakmamış; şartın gerçekleşmemiş olması nedeniyle boşamanında gerçekleşemeyecenini savunarak, meseleyi bu yönden eleştirmiştir. **İbn Nüceym**'de malın kadın üzerine zorunlu kılınmasının ve bunu kabul etmesiyle ilişkilendirilmesinin, imkânsızlıkla ilişkilendirilmesi anlamına geldiğini; dolayısıyla kadın üzerine muhâlea yoluyla zorunlu kılınmasının imkânsız olacağını belirtmiştir. Buna bağlı olarakta, malı dikkate almamışlar ve boşamayı da, kadının sadece onu kabul etmesine bağlamışlardır. Bu sebeple kadının üzerine malî yönden bir şey gerekmemiş olsa da, onun boşanmış olmasına engel değildir; açıklamasıyla, *boşanmış olmaz* diyen Bedreddin'e itiraz etmiştir.[368]

2.1.4.2.8. Muhâlea ile Boşanmada Câriye ve Ümmü'l-Veled'in Hükmü

- ***el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhi'n-Nu'mânî*:**[369] *Muhâlea konusunda kendisine izin verilmiş olan câriye, ancak efendisinin, kendisini diğer borçlar gibi fidye vermemiş olmasına bağlı olarak borca tabi olur. Müdebbere*[370] *ile Ümmü'l-veled*[371] *ise; borçların kendi kazançlarından öderler. Bu ister efendinin izni ile olmuş olsun isterse izni olmadan olsun fark etmez.*[372]

Kölelikte *Müdebbere ile Ümmü'l-veled* olarak sınıflandırılan câriyeler, muhâl'a ile boşanmaları durumunda, efendilerinin kendilerine müsade edip - etmemesine bakılmaksızın, yapacakalrı boşanma da kabul edilir. Bu vasıfta olmayan bir câriye ise muhâlea ile boşanacak olması durumunda, efendisinin, onu diğer borçlar gibi fidye olarak vermemeiş olmasına tabidir. Dolayısıyla muhâl'a daki borcunu da ancak bu şekilde karşılayabilir. **Bedreddin**, bu durumdaki bir câriyeye efendisi tarafından izin verilmemesi durumunda, âzat oluncaya dek ertelenmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü câriyenin kazancının ancak efendisi için olduğunu ve tasarruf hakkınında yine onun iznine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Bundan dolayıda yukarıda geçen *fidye olarak vermemişse* ifadesinin doğru olmadığını, kendisinin, *azât edilinceye kadar* sözüyle açıklığa kavuşturmuş ve onu eleştirmiştir.[373] **el-Karamânî** meseleyi şu şekilde açıklamıştır: "Müdebbere köle veya Ümmü'l-veled efendilerinin izniyle evlenmişlerdir. Yoksa ki nikâhları caiz olmazdı. Daha sonra bunlar kocalarıyla belli bir mal karşılığında muhâlea yoluyla boşanırlar. Bu durumda efendinin izin vermesi sonucu bunlar borçlanmış sayılırlar. Çünkü nikâh için izin vermek, nikâhın tüm şartlarına izin vermek demektir. Bu da kadının kazanç elde etmesine yol açar. Nitekim köleliğinin satışı için hiçbir mecal yoktur. Borçlu olması ise, efendisinin onun üzerinde olan hakkıdır. Ticaretteki borçlanmada olduğu gibi burada da efendisi, muhâlea anında onun borçlu kalmasına ister

[368] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 25a.
[369] İbn Mâze, el-Buhârî, Burhâneddîn Mahmud b. Ahmed, *el-Muhîtü'l-Burhanî fi'l-Fıkhi'n-Nu'manî,* Tah.: Abdülkerim Sami, (1. Baskı). Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, III, 353.
[370] Azât olması efendisinin ölümüne bağlı olan köle.
[371] Efendisinden çocuk doğurmuş olanc câriye.
[372] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 180b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 146b-147a.
[373] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 180a-180ba.

müsaade etmiş olsun, isterse etmemiş olsun fark etmez. Çünkü nikâh için izin vermek, zaruretten dolayı muhâlea için de izin vermek demektir."[374] sözleriyle Bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.4.2.9.Muhâlea Aktinde Mehire Kefil Olma

- ***ez-Zahîretü'l-Burhâniyye*:**[375] *Şayet baba veya yabancı bir kişi, mehre kefil olursa muhâlea gerçekleşir ve bu, kadının hakları açısından bâin talâk olacak şekilde koca ile muhâlea yapan kişi (baba veya yabancı kişi) arasında karşılıklı anlaşma şeklinde kabul edilir. Bundan sonra haber kadına ulaşır, o da onaylarsa mehir düşer ve erkek mehir borcundan kurtulmuş olur. Şayet onaylamazsa kocasından mehrini alma hakkı olur. Koca da damâna (kefalet) bağlı olarak muhâlea yapan kişiye başvurur. Bu muhâlea akdinde sanki muhâlea yapan kişi, kocaya şöyle demiş gibi kabul edilir: "Şayet kadın kabul ederse muhâlea bedeli ona aittir, o kabul etmezse bana aittir." Baba için de kefil olma açısından bir şey gerekli değildir. Muhakkak ki bu, akdin hükmünden kaynaklanır, kefaletin hükmünden değil.*[376]

Kadının mehrine kefil olan kişi, muhâlea ile boşanmada kadının haklarını, koca ile akit yapma hakkına sahiptir; ancak bu, haberin kadına ulaşması ve onay vermesine bağlıdır. Bu durumda koca da mehir borcundan kurtulmuş olur. Aksi takdirde kadın, kocasından mehrini talep edebilir. **Bedreddin**, metinde geçen, "*Koca kefalete bağlı olarak muhâlea yapan kişiye başvurur."*sözüyle, daha önce geçen: "*Koca kefalet bağlı olarak babaya başvurur."* sözü arasında bir tezat olduğunu belirterek, bunların "*İki rivayet vardır, ikisiyle de amel etmiştir."* şeklinde uzlaştırılmasının mümkün olabileceğini ifade ederek meseleye açıklık getirmiştir.[377] **el-Karamânî**, burada muhâleanın, *mehrin kendisi ile değil; mehrin ölçüsü ile mümkün olabileceğini* söylemiştir. Bunu şu örneklendirmesiyle izah etmeye çalışmıştır. Muhâlea yapan kişi, kocaya sanki şöyle demektedir: *"Eğer eş onay verirse karşılığı onun üzerine olur, eğer onay vermezse karşılığı benim üzerime olur…" ve "Muhâlea, kız çocuğunun malı üzerine yapılmaz…vs." Böyle bir durumda da, babanın üzerine kefalet olarak değil; akit olarak gerekir. Fakat önceki mesele de muhâlea, akdin, üzerinde olduğu kişiye döndüğünden, kız çocuğunun malı ile olması gerekirdi. Bu da babanın üzerine ancak kefalet ile gerekmektedir. Dolayısıyla ikisi arasındaki farkta bu şekilde anlaşılmış olmaktadır. Öyleyse iki rivayetinde ispat edilmesine gerek yoktur."* açıklamasıyla, Bedreddin'in mesele üzerinde iki rivayetin var olduğunu söylemesine itiraz etmiş ve müellifi desteklemeye çalışmıştır.[378]

[374] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 91a.
[375] İbn Maze, Burhânüddîn, *ez-Zehîratu'l-Burhâniyye*, vr. 256a.
[376] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 487; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 181b; el-Üsrûşeni, vr. 141b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 147a.
[377] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 181b.
[378] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 91a-91b.

2.1.5. TALÂK (BOŞAMA)

İlke, boşama yetkisinin bizzat kocaya ait olmasıdır. Koca bu yetkisini bizzat kullanabileceği gibi başkasına da devredebilir. Bu yetki devrinin pratize edilmesi kendisine yetki devri yapılmış olan kişinin bundan haberdar olmasına bağlıdır.[379]

2.1.5.1.Sözlükte Talâk

ط – ل - ق Bağını çözmek, serbest kalmak anlamına gelmektedir. Kadını boşamakta / serbest bırakmada *talâk,* kadın dışında kalanları serbest bırkmada ise *ıtlak* kelimesi kullanılır.[380]

2.1.5.2.Terim Manada Talâk

Nikâh akdinin, ya o anda dönüşsüz olarak, ya da dönüşü olabilecek şekilde gecikmeli olarak özel lafızlarla bozulması demektir.[381]

2.1.5.2.1.Evli Olmayan Çocuğun Talâk için Yemin Etmesi

- ***Necmeddin en-Nesefî'nin (****ö. 537/1142)* ***Fetvalarında*****:**[382] *Bir çocuk "Eğer şöyle yaparsam evleneceğim her kadın boş olsun!" der ve çocukken bunu yapıp yeminini bozsa, buluğa erdikten sonra da evlenir kadına (Farsça) "Bu yeminle sen bana haramsın."'*[383] *derse o, bununla kadının, kendine haram olduğunu ikrar etmiş sayılır ve ilk andan itibaren de onu kendine haram kılmış olur. Böyle bir durumda da o, bir keremi, yoksa üç keremi? Boşamayı kastetmişse, o sözü kabul edilir.*[384]

Bir çocuk herhangi bir fiili yapmaya dayalı olarak evleneceği her kadının boş olmasını söyler ve bu yeminini de küçükken bozarsa, ergen olduktan sonra bu sözü söylemesi durumunda, ikrar kabul edileceğinden; sözünün geçerli olduğuna hükmedilir ve niyetine göre talâk sayısı gerçekleşir. **Bedreddin**,[385] bir başka meselede geçen, fakihlerin bir kısmının, *erkeğin küçükken söylemiş olduğu sözün, ergen olduktan sonra düşeceği*nin doğru kabul edileceğini savunmuştur. Dolayısıyla, evleneceği her kadının kendisine haram olmasını söylemesini, geçersiz bir sebebe bağladığından, bu meseleninde onun gibi kabul edilmesi gerektiğini savunmuş ve Nesefî'nin görüşünü eleştirmiştir.

---

[379] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 492.
[380] İbn Manzûr, Muhammed, *Lisanü'l-Arab,* X, 225.
[381] İbn Âbidîn, Muhammed Emin, *Reddü'l-Muhtar,* IV, 312-313.
[382] Nesefî'nin *'el-Fetâva'n-Nesefiyye'* adlı eserine ulaşamadım.
[383] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 483.
[384] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 179b-180a; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 138a; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 146a-146b.
[385] Önceki mesele dediği; Kadıhân'dan naklettiği meseledir. Kadıhân: "Bir çocuk: 'Eğer bir şey içersem evleneceğim her kadın boş olsun.' der sonra bir şey içerse ve ergen olduktan sonra da evlenirse kayınpederi de talâkın gerçekleştiğini zannetse ve koca da Farsça: 'Kadın bana haramdır.' dese fakihler: 'Bu, kocanın, kadının haram olduğuna dair ikrar etmesidir. Dolayısıyla karısı ona en baştan itibaren boş olur.' demişlerdir… Bkz. Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 180a.

2.1.5.2.2.Talâkta Söylenen Sözün Duyulmaması Hükme Engel Değildir

- ***el-Câmi'u fi'l-Fetâvâ*** (Nasruddin eş-Şehîd ö. 556 / 1161)**:** *Erkek yemin etse*[386] *ve dilini hareket ettirerek içinden istisna etse de, kulakları işitmese bile istisna caizdir. Ebu Yusuf'tan (r.a) benzer bir görüş nakledilmiştir.*[387]

Bu meselede; bir erkek kendisinin duymayacağı şekilde dilini hareket ettirse ve talâka yemin ederek istisnada bulunsa, caiz olur denmiştir. Nitekim itibar işitmeğe değil, niyet ve söze olur. Dolayısıyla işitme olmasa da, niyete bağlı olarak söylediği söz geçerli sayılır. Bedreddin'e göre burada kastın; muhtemelen dinî açıdan olmasıdır. Buna bağlı olarak da, meselenin yargı açısından değerlendirilmesinin doğru olmayacağı kanatinde olduğunu belirtmiş ve metinde geçen ifadeye açıklık getirmiştir..[388] **el-Karamânî** ise; konuya ilişkin olarak Ebu'l-Hasan'ın[389] sessiz / gizli okuma hususunda söylemiş olduğu: "*Harflerin düzgün şekilde söylenmesi yeterli olur."* Çünkü okumanın dil ile işitmenin ise işitme kanalıyla (kulakla) bağlantılı olduğu sözünün, Bedreddin'in görüşünü destekler nitelikte olduğunu vurgulayarak, bir şeyin caiz olmasının, o şeyin mutlak kabul edilebilir anlamına gelmediğini ifade etmiştir.[390] Dolayısıyla Bedreddin'in bunu yargısal bağlamda değil; dinî bağlamda kabul edil(ebil)eceğinin doğru olabileceğini vurgulamıştır. el-Karamanî'nin bu meselede Bedreddin'in görüşünü desteklediği anlaşılmaktadır. İbn Nüceym'de: *"Gizli okumanın ölçüsünü namaz bahsinde, 'Okuyan kişinin, okuduğunu kendisine duyurması / kendisinin duyması' şeklinde açıkça beyan etmişlerdir. Dolayısıyla konuşmaya bağlı olarak her hususta doğru olanda bu ölçüdür. Yoksa ki sadece harfleri düzgün okumak yeterli değildir. Fakat bununla birlikte bazı istisnalar olduğunu da söylemişlerdir."*[391] şeklinde ki açıklamasıyla Bedreddin'i ve el-karamânî'yi eleştirmiştir. Nişancızâde ise: "*Bu konuyla alakalı güzel bir ayrıntı 'hükümler bölümünün istisna' bahsinde gelecektir*."[392] ifâdesiyle konuya o bölümde açıklık getireceğini belirtmiştir.

2.1.5.2.3.Talâkta Mecaz Anlamlı Sözcüklere Verilen Karşılıkları Ve Bunların Hükümleri

- ***Bazı kitaplarda***[393] *şöyle geçer: Erkek kadına (Farsça) "Başımı iddet ve mehrinden satın aldım." der, kadın da "Sattım." derse, erkek bu sözüyle talâkı kastetmişse talâk gerçekleşir ve erkeğin üzerine mehir ve iddet nafakası gerekir. Çünkü bu, fetva kitaplarında geçmektedir. Şöyle ki erkek karısına (Farsça) "Kendimi senden iddet ve mehirle satın aldım." der, kadın da "Sattım." derse fetva kitaplarında da bizim*

---

[386] Metnin bir önceki paragrafından hareketle, buradaki yeminin, "Talâk için yemin eder ve inşaallah ile istisna ederse…" manası anlaşılmaktadır.

[387] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 489; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 182b; el-Üsrûşeni, vr. 142b; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 148a.

[388] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 182b.

[389] Muhtemelen Ebü'l-Hasen el-Kerhî.

[390] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn,* vr. 92b.

[391] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn,* vr. 24b.

[392] Nişancızâde, *Nûrü'l-'ayn fî Işlâḥi Câmi'i'l-fuṣûleyn,* s. 108.

[393] Metnin kenarında ki hamişte bu kitabın, Hüsâmüddin el-Alyabadî'nin *el-Fevâid* adlı eseri olduğuna dair rumuz (فذي) kaydı bulunmaktadır. Bk Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 183a; el-İmâdî ise, bunu ondan naklettiğini, kitabında açıkça belirtmektedir. Bkz. el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 149b.
Hüsâmeddin el-Alyabâdî: Büyük Hanefi âlimi Hüsâmeddin Muhammed b. Osman el-Alyabâdî es-Semerkandî. Bkz. İsmâil Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn,* VII, 112.

belirttiğimiz gibi cevap verilmiştir. (Farsça) "başımı ve kendimi" kelimeleri aynı anlama gelir. Çünkü baş ile bütün beden kastedilir. Erkek (Farsça) "iddet ve mehirden" derse bu muhâlea da bedel olarak sahih değildir. Çünkü bu ifade "İddet ve mehirden satın aldım." muâvazalı akitlerde kullanılmaz. Böyle olunca erkeğin "Satın aldım.", kadının "Sattım." sözü kalır. Bu ise kinayeli sözlerden olup ayrıca niyet aranır.[394]

Yukarıda ki meselede geçen *"Başımı / kendimi iddet ve mehirden satın aldım."* ifadesinin muâvazalı akitlerde kullanılmayan bir cümle olduğundan, niyet şartının olması gerektiği belirtilmektedir. Bedreddin, Nesefî'nin *"Uddetü'l-Müftîn"*i kaynak göstererek, böyle bir ifade de niyet olmasa da hükmün gerçekleşeceğini vurgulayarak meseleye bu yönden itiraz etmiştir. Dolayısıyla ona göre kocanın niyeti olmasa da, mehir ve iddet nafakasını ödemesi gerekmektedir.

2.1.5.2.4.Mevkûf Nikâhta Talâkın Hükmü

- ***el-Fevâid*** (el-Muhîtu'l-Burhânî'nin eserinde): *Mevkûf bir nikâhta boşamaya; icâzet dendiği gibi, icâzet değil de denmiştir. Hattâ tek talâkla boşamada ihtilaf, üç talâkta ise ittifakla icâzet olduğu söylenmiştir. Haberin kocaya ulaşmasından önce kadını boşaması halinde, ihtilafın olabileceği; haberin kendisine ulaşmasından sonra boşaması halinde ise ittifakla icâzet olacağı da söylenmiştir.*[395]

Başka birinin onayına bağlı olarak yapılan nikâh mevkuf nikâhtır. Bu şekilde nikâh yapmış olan bir kocanın, eşini boşamasında talâkın geçerli olup – olmaması hususunda İslâm hukukçuları iki görüş belirtmişlerdir. Bu çelişkinin tahakkuk etmesi, bir talâkla boşama durumunda olacağı söylenmiştir. Üç talâkla boşaması söz konusu olması halinde, ittifakla kabul edileceği de söylenmiştir. Açıklamalarında ayrıca, kendisine bir haberin ulaşmasından önce eşini boşayan bir kocanın, boşamasının ihtilaflı olduğunu; haberin ulaşmasıyla birlikte boşamasının, ittifakla geçerli olacağını da belirtmişlerdir. **Bedreddin:**[396] "Bu tarz bir nikâhta erkeğin, karısını boşaması geçerli kabul edilecekse, üç talâkla boşamasıyla da, eşi ona tamamen haram olmalıdır." demiştir. Çünkü ona göre bu durumda koca, eşinin nikâhını *önce icazet vermiş (kabul etmiş) sonra da onu boşamış* sayılır. Ayrıca görüşünü *el-Muhîtu'l-Burhânî'*de geçen:[397] "Beni, başkasının evlendirdiği her kadın üç talâkla boştur." şeklindeki bir örnekle de teyit etmiş ve talâkın geçerli olabileceğini söylemiştir. Bedreddin bu açıklamasıyla metinde geçen bahse itiraz etmiştir. **el-Karamânî'de:**[398] "Açıkçası, *talâk bir icâzet değil*; hüküm bakımından *icâzete götüren bir vesiledir*. Bu nedenle talâkın gerçekleşmesiyle, icâzetin bazı hükümleri de gerçekleşmiş olur. Bu da azda olsa, erkeği harama sürüklemiş sayılır. Hattâ erkek izin vermedikçe kadın onun mülkiyetine de girememiş ve önceden yapılmış olan akde göre de boş sayılmış olur. Bu durumda da haram, mülkiyete davetiye çıkarmış olur. Dolayısıyla konu onun (Bedreddin) zikretmiş olduğu gibi de değildir." diyerek, Bedreddin'in

[394] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 491; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.183a-183b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 149b.
[395] Bedreddîn, vr. 199b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 163a.
[396] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 199b.
[397] İbn Maze el-Buhârî, *el-Muhîtü'l-Burhanî fi'l-Fıkhi'n-Nu'manî,* IV, 252.
[398] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 104b.

açıklamasını doğru bulmamış ve eleştirmiştir. **İbn Nüceym:**[399] "*İcâzet, talâkın akabinde* gerçekleşen bir husustur. Çünkü *icâzet, talâkın gerçekleşmesi için bir sebep değil, onun sonuca varması için bir vesiledir* ve onunla sabit kalmak zorundadır. Dolayısıyla talâk, icâzete uzanan bir araçtır." şeklinde ki açıklamasıyla, "eşinin nikâhını önce kabul etmiş sonra da onu boşamış sayılır." diyen Bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.5.2.5. Boşama Yetkisinin Süresiz Olarak Kadına Verilmesi

- ***el-Müntekâ:***[400] *Koca, eşine: "Yetkin kendi elindedir, ne zaman dilersen boşanabilirsin." dese, kadında, ister o mecliste olsun, ister başka mecliste; ne zaman dilerse, üç defaya kadar kendisini boşayabilir. Fakat bulunduğu mecliste bir talâktan fazla boşayamaz.*[401]

Koca, eşine, " Ne zaman dilersen boşanabilirsin." şeklinde boşama yetkisi verecek olursa; kadın, bulunduğu ortam (meclis) farkı olmadan bu yetkiye dayanarak dilediği zaman kendini boşayabilir. Ancak konuşmanın (ilk) geçtiği mecliste boşanacak olursa, talâk sayısının biri aşmaması gerekmektedir. *Bedreddin,* erkeğin, kadına "Ne zaman dilersen…" demesi, bulunduğu mecliste birden çok boşama yapabileceğini göstermektedir. "Fakat bulunduğu mecliste bir talâktan fazla boşayamaz." sözü ise, boşamayı bir talâkla sınırlandırmaktadır. Bu da iki söz arasında tenakuz olduğunu göstermektedir. Ancak bunlar arasında uyum sağlamak mümkündür. Şöyle ki; "Fakat bulunduğu mecliste…" sözünden, 'bir defada birden fazla boşayamaz' kastedilmektedir. "Ne zaman dilersen…" sözü ise; 'Tüm meclislerde bu hakka sahip' olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu durumda kadın, tek bir meclise bağlı kalarak değil, meclislerin tekrarlanmasına bağlı olarak boşamanın da tekrarlanma hakkı doğar.[402] Bedreddin bu açıklamasıyla metinde geçen "*Fakat bulunduğu mecliste bir talâktan fazla boşayamaz."* sözünü eleştirmiştir.

2.1.5.2.6.Boşama Yetkisi Verilen Küçük Yaştaki Eşin Kendini Boşaması

- **Kadîhan *"el-Câmi'u's-Sağîr"* şerhinde:**[403] *Koca, (Talâka niyet ederek)*[404] *küçük yaştaki eşine: "Yetkin kendi elindedir." dese, o da kendini boşayacak olsa, boşanmış olur.*[405]

Bir koca (talâka niyet ederek), reşîde olmayan eşine boşama yetkisini verecek olsa, o da bu yetkiye dayanarak kendisini boşayacak olsa; meclisten ayrılmamış olmak şartıyla boşanmış sayılır.

---

[399] İbn Nüceym, *el-Hâşiyealâ câmi'i'l-Fusûleyn,* vr. 28b.

[400] el-Hâkim eş-Şehîd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed'in (ö. 334 / 946) eseridir. Kâtip Çelebî, bazı âlimlerden bu eserin (artık) mevcut olmadığını nakletmiştir. Bkz. Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunun,* II, 1851-1852.

[401] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr.185b; el-Üsrûşeni, vr. 129b; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 150b-151a.

[402] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr.185b.

[403] *el-Câmi'u's-Sağîr*: İ mam Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî'nin (ö. 189 / 805) kitabıdır.

[404] el-İmâdî ile el-Üsrûşenî bunu, *Talâka niyet ederek* şeklinde izah etmişlerdir. Bedreddin bu açıklamayı, metnin aslında zikretmemişse de, sayfanın kenarında, müstensih tarafından zikredilmiştir.

[405] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 186b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 130a-130b; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 151b.

Bedreddin;[406] yukarıda *mutlak* şekilde geçen *küçük yaştaki eşine,* ifadesinin aslında *akıllı ve arzusunu ifade edebilen küçük yaştaki kız çocuğu* şeklinde açıklanması gerektiğini belirterek meseleye itiraz etmiştir. Ayrıca metinde anlatılan, "*Küçük yaştaki eşine: 'Yetkin kendi elindedir.' dese"* ifadesinin mutlak surette söylenmesinde şart manasınında ifadenin mefhumunda var olduğunu belirtmiştir. Bedreddin bu açıklamasında aslında küçük yaştaki çocukların idrak edebilme melekelerinin farklı seviyelerde olabileceklerini ve bunların ayrıntılı olarak açıklanmasının doğru olabileceğine işaret etmiştir. **el-Karamânî**'de: "Yetkin kendi elindedir." sözünün, şart manasında kastedilmesi durumunda, bunun *meclis* ile kısıtlı olmasına bağlamak gerektiğini kaydederek; aynı zamanda *seçme ve irade* kavramlarının da olması gerektiğini belirtmiştir. el-Karamânî bu cümlenin mefhumunda, şartın aslında var olduğunu da ifade ederek, Bedreddin'e bu yönde destek vermiş; ancak hadisenin *meclis ile kısıtlanması* gerektiğini vurgulayarak, Bedreddin'i meclis sınırlaması yapmadığından dolayı da eleştirmiştir.

Ayrıca *küçük yaştaki eşin akıllı* olması şartını koşan Bedreddin'e, kız çocuğu (akıllı olsun veya) olmasın; "*Kendimi boşadım, boşamayı kabul ettim."* gibi ifadelerin kendisine *öğretme ve hatırlatma* yoluyla söyletilmesi durumunda, boşa(n)mamış sayılacağını, öyle bir durumda da kadının sözüyle amel etmenin ne kadar doğru olabileceğini sorgulayarak Bedreddin'i eleştirmiştir.[407]

2.1.5.2.7.Bir Sebebe Bağlı Olarak Boşama Yetkisinin Kadına verilmesi

- ***Bir vâka:*** *Bir kimse karısına "Eğer senden izinsiz câriye satın alırsam boşama yetkisi senindir." diyor, ardından köle tüccarına birlikte gidiyorlar. Kadın bir câriyeyi gösteriyor ve koca da onu satın alıyor. Kadının bu davranışı izin sayılır mı? Fetva vermeye ehil olmayan günümüz bazı insanları,[408] bunun izin kabul edileceği ve dolayısıyla boşama yatkisinin kadına ait olmayacağı şeklinde cevap vermişlerdir. Ben şöyle cevap veririm:[409] Kadın izinden söz etmediği sürece onun bu eylemi izin sayılmaz ve boşama yetkisi de kadına ait olur. Bu böyledir. Çünkü Şâfiî ve Züfer'in ileri sürdüğü gibi kıyas, sükûtun her surette izin sayılmasına engel olmaktadır. Ancak bizim âlimlerimiz istihsan yaparak ihtiyacın gerektiği yerde delâletle de iznin sabit olacağını belirtmişlerdir. Bu tür yerler sükût edenin engel olma yetkisinin olduğu yerlerdir. Zira nehyetmeye gücü yeten kişi engel olmazsa, örfe göre bu onun emri sayılır. "Sefih kişi bir iş yaparken ona engel olunmazsa bu onun izinli olduğunu gösterir." atasözü de bu kabildendir. Örf, böyle devam edegelmiştir.*[410]

Câriye satın almak veya evlenmek gibi hususlarda, koca boşama hakkını eşine vermek suretiyle onu yetkilendirebilir. Böyle bir durumda kadının, izinden sözetmemek suretiyle kocasına yol göstermesi veya yardımcı olmasında, ona verilmiş olan boşama yetkisinin

[406] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 186b.
[407] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 93a-93b.
[408] el-İmâdî kendi zamanını kast etmektedir.
[409] Metinde geçen *"Ben şöyle cevap veririm/verdim."* cümlesi el-İmâdî'ye aittir. Çünkü bu cümle *Ankara Milli Kütüphane (60 Hk 149) vr. 157a* yazma esrinde mevcut değilken, *Riyad Mektebetü'l-Melik Abdülaziz el-Amme vr. 180a* yazmasında mevcuttur ve açıkca belirtmiştir.
[410] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 515-516; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 193b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 157a.

devam edip etmemesinde farklı iki görüş olduğu ileri sürülmüştür. İmam Şâfiî ve Züfer (r.a) gibi kıyasa göre amel eden âlimler, kadının sukut etmesini izin olarak kabul etmezken, istihsana göre amel eden Hanefî âlimleri bunu izin olarak kabul etmişlerdir. **Bedreddin**,[411] engelleme imkânı olmadığında sükût etmenin izin sayılması gerektiğini ifade etmiş; bununla birlikte doğrusunun aslında, veli dışında bir kişinin evlendirmesi hâlinde, bakirenin susmasının izin sayılmayacağını savunmuştur. Buna, aynı mecliste bulundukları halde başka bir kişinin, mal sahibinin malını satmasının ve onun da susmasının rıza olmayacağını örnek göstermiştir. Ayrıca bu satışın, kişinin akrabalarından bir kısmının yanında yapılması halinde ayrı bir hüküm gerektirdiğini de ifade ederek, ihtilaflı bir konu olduğuna da işaret etmiştir. Böyle durumlarda sükût eden kişinin engelleme hakkı olmasının yanında susmasının da izin sayılmayacağını savunmuştur. Bu şekliyle Bedreddin yukarıda geçen el-İmâdî'nin açıklamasına itiraz ederek onu eleştirmiştir. **el-Karamânî**'de, konuyu şu şekilde değerlendirmiştir: "Hukukî meselelerde anlatılanlarda zahir olan şudur: Delâlet edenin var olmasında, delâlet yoluyla iznin ispat edilmesi, bakire bir kızın evlenmeden önce velisinin sualine karşı sükût etmesi veya evlendikten sonra babasının, mehrini alması anında susması gibi, sükût eden hakkında da ihtiyaca bağlı olarak engel olmak veli olmasına bağlıdır.

'Kim engel olmaya güç yetirebilirse…' sözünden kasıt; kendisine delâlet edenin var olmasından sonra ki durumudur. Bizim burada açıklamaya çalıştığımız çelişki ise; izine delâlet edenin var olması halidir. Ayrıca câriyeyi seçmesi, ardından da onu kocanın satın alması, izin sayılır mı, sayılmaz mı? İhtilaflıdır. Bu konu da delâlet ettiğini söyleyenler, yetkiyi kadının hakkı olarak görmemişlerdir. Aksini söyleyenler ise öyle dememişlerdir. Öyleyse kural; "Delâlet edenin mevcut olması durumuna bağlı olmasıdır." Müellifin (r.a) zikretmiş olduğu hususta ise izin olayı yoktur. Öyleyse kural; kendisine delâlet edenin var olması halinde "Külli Kaide" olarak kabul edilir. Aynı şekilde zikretmiş olduğu durumda izin olayı da yoktur. Böyle bir durumda da akit yapmak fuzûlî olarak kabul edilir. Eğer orada hazır olarak bulunuyorsa o zaman da icâzet (izin) vermeye bağlı kalır."[412] El-Karamânî bu açıklamasıyla Bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.5.2.8.Kadına Verilen Boşama Yetkisinin Geçerlilik Süresi

- ***el-Asl*** (İmam Muhammed (ö. 189 / 805))**:**[413] *Bir kimse kölesine: "İstediğin zaman hürsün!" dese, köle yalnızca o meclisteyken, iradesini kullanabilir. Talâkta böyledir. Buna göre adam karısına: " İstediğin zaman yetkin kendi elindedir." dese, yetki o meclisle sınırlı kalır. Bazıları bu şekilde cevap vermişlerdir.*[414]

[411] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 193b-194a.

[412] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, el-Ezher Kütüphanesi, vr. 99a; el_Karamâni, *Ecvibe 'an es'ile câmi 'i'l-fusuleyn*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, 34 Fe 647, vr. 48a.

[413] eş-Şeybânî, Muhammed b. el-Hasan, *el-Asl*, Tah.: Muhammed Boynukalın, Vizâretü'l-evkâf ve'ş-Şuûnü'l-İslâmîyye, Katar: 2012, V, 80.

[414] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.185a; el-Üsrûşeni, *el-Fusûl*, vr. 129b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 151a.

Bir kimse kölesine: "Ne zaman dilersen veya eğer dilersen yahut arzu ettikçe sen hürsün." dese, bu yetkiyi her zaman kullanabilir. Hatta köle: "İstemiyorum." dese daha sonrada: "Azad olmayı istedim." dese, âzat olur. Talâkta böyledir.[415]

Bir koca, eşine: "Ne zaman dilersen hürsün!" dese ve bununla boşama yetkisi verecek olsa, kadının bu isteği yerine getirmesi, bazı âlimlere göre meclisle sınırlı kalmakla birlikte, bazılarına göre de meclis sınırlandırılması yapılmamış ve kadının yetkiyi kullanmasında bir süre tanımamışlardır. **Bedreddin**, Bu meselenin, daha önce geçen[416]; "*Kadın, kocasını seçecek olursa, kendisine tanınan yetkiyi reddetmiş sayılır ve yetki elinden çıkmış olur*." cümlesiyle çeliştiğini belirtmiş ve kadının, "İstemiyorum" sözü nedeniyle kendine tanınan yetkinin de reddidilmiş olmasını gerektireceğini; böyle olunca da kadının boşamayı istemesinin bir hüküm ifade etmeyeceğini vurgulamıştır. Dolayısıyla Bedreddin, bu iki cümlenin birbirine çelişkili olması hasebiyle eleştiride bulunmuş ve meseleye bu yönüyle itiraz etmiştir.[417] **el-Karamânî**'de: (Bir defaya mahsus olmak suretiyle)[418] erkek tarafından kadına herhangi bir vakitte boşama yetkisinin verilmesinde kadın: "Kocamı seçtim." demesi durumunda yetki elinden çıkmış olur. Çünkü koca, kadının yetkiyi kabul etmesinden önce onu reddetmiş sayılır. Bu da câiz bir durumdur. Fakat kabul etmesinden sonra onu reddetmesi sahih olmaz. Ayrıca kadının "İstemiyorum." demiş olması belki de kabul etmesinden sonradır. Bu durumda da bir zıtlık söz konusu değildir. Onun kabul etmesinden sonra demiş olması varsayılacak olsa o zaman kadının, "Kendimi seçtim." ifadesiyle sonlanacağı gibi meselede kapanmış olur ve yetkide kadının elinden çıkmış olurdu. Bu da kendisini seçmeyi kasten, boşamayı da manen reddetmek demektir. Dolayısıyla zamanının tümünde yetkiyi elinde bulundurmasının gerekli olması; kendisine yetki verilmiş olan kişinin, irade değil, gücün elinde olduğunu göstermesi demektir. O da onun ihtiyaç duyduğu bir şeyse de ancak, meselenin dışında cereyan eden bir gerçektir.[419] el-Karamânî bu şekilde bedreddin'in yukarıdaki açıklmasını eleştirerek ona itiraz etmiştir. **İbn Nüceym:** Bedreddin'in eleştirisine şu yanıtla cevap vermiştir:"İkisi arasında fark vardır. Çünkü kadın: 'Kocamı seçtim' derse o zaman irade hepten boşa çıkmış olurdu. Çünkü kadın bu durumda iki şey arasında seçme hakkına sahip olduğundan, birini seçtiğinde bir diğeri geçersiz olurdu. Bu da kadının: 'Hiçbir şey istemiyorum.' demesinin tam aksidir. Dolayısıyla kadının, kocayı seçme gibi bir seçeneği yoktur. 'Dilemesi' ise, tekrarlanan sabit bir durumdur. Bu yüzden de ikisi aynı şey değildir."[420]

---

[415] İlk paragrafı el-İmâdî, İmam Muhammed'in *"el-Asl"* kitabından aktarmış, Bedreddin'de el-İmâdî'den nakletmiştir. İkinci paragraf ise el-İmâdî'de mevcut değilken, Bedreddin'de mevcuttur. Ancak o, bunu hangi kaynaktan naklettiğini açıklamamıştır. Bkz. Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 185b-186a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 151a.

[416] *Câmiu'l-Fusûleyn*'de bu meseleden birkaç satır yukarıda geçmektedir. Bkz. *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.185a.

[417] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.185a-185b.

[418] Metindeki sözcüğün muhtemelen Arapçadaki (مرَّةً bir defa) sözcüğü olabileceği kanaatiyle tercümesi bu manada yapılmıştır. —

[419] Metin, okunaklı olmadığından bir kısmı tercüme edilememiştir. Bkz. el-Karamânî, el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn, vr. 93a-93b.

[420] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 25a.

2.1.5.2.9.Boşamada Kadının Kendini Yetkilendirmesi Kocanın Onayına Bağlıdır

- ***el-Fetâva'z-Zahîriyye*:**[421] Kadın **"***Kendimi yetkili kıldım / yetkimi kendime verdim ve kendimi boşadım." dese, kocası da onaylayacak olsa, kadın o anda ric'î olarak boşanmış sayılır ve yetki kendisine verilmiş olur. Hattâ kadın kendisi için bir boşama daha yapacak olsa; bâin olarak boşanmış sayılır. Çünkü bu iki tasarrufun her biri için o an onay veren biri var olduğundan, onun onayına bağlı olarak kalmış sayılırlar.* [422]

Bir kadın boşamada yetkisi olduğunu sanarak kendini boşaycak olsa, geçerli kabul edilmez. Ancak kocasının ona onay vermesiyle talâk gerçekleşir ve ric'î şekilde boşanmış sayılır. Kadının bu şekilde erkek tarafından yetkilendirmesiyle, kendini ikinci kez boşayacak olsa, bâin talâk olarak gerçekleşmiş olur. Çünkü kadın her ne kadar kendini yetkilendirse de veya boşayacak olsa da, geçerli olması; ancak kocanın onay vermesine bağlıdır. **Bedreddin**, buna binaen; fuzûlî kişinin, kadına: "Boşama yetkini sana verdim." demesi, kadınında ona: "Kendimi boşadım." karşılığında cevap vermesiyle sonuçlanacak olan boşanma; ancak kocanın onay vermesiyle bağlı kalacağına vurgu yapmış ve bunun bir ric'î talâk olacağını ifade etmiştir. Bedreddin burada herhangi bir eleştiri veya itirazda bulunmamış; aksine meselede geçen hususu örneklendirerek onaylamıştır.[423] **el-Karamânî:**[424] **"**Eğer kadın: 'Ben kendimi boşadım.' dese, kocası da bunu uygun görürse, kadın boşanmış olur. Aynı şekilde fuzûlî, kadına: 'Kendi boşama yetkini kendine verdim.' dediğinde kadının kocası da onay verecek olursa, yetki kadına verilmiş olur. Ancak kadının boşanmış olmasında fuzûlînin, 'Kendi boşama yetkini kendine verdim.' demesinin bir rolü yoktur. Bu, ister koca izin vermiş olsun ister vermemiş olsun fark etmez." açıklmasıyla, Bedreddin'e destek vermiş, aynı zamanda fuzûlînin, kadına boşama yetkisini vermesinde, kocanın izni dikkate alınmaksızın; geçerliliği olmadığını beyan ederek Bedreddin'e itiraz etmiştir. **İbn Nüceym: "**İkisi arasında fark vardır. Çünkü kadın ilkinde, birbirinden bağımsız iki cümle zikretmiştir. Bunların birincisi, 'Kendi boşanma yetkimi kendime verdim.' ikincisi ise 'Kendimi boşadım.' cümlesidir. Burada ikici cümleyi, birinci cümlenin bir bölümü şeklinde söylememiştir. İşte bu noktada da 'Kendimi boşadım.' sözü, fuzûlînin, 'Kendi boşama yetkini kendine verdim.' sözüne karşılık bir cevap niteliğinde ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki bunların ikisi de aynı anlama gelmektedir."[425] şeklinde yapmış olduğu açıklamayla, el-Karamânî'nin itirazını eleştirmiştir.

2.1.5.2.10.Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesinde Kadının Tutumu

- ***ez-Zahîretü'l-Burhâniyye*'de:**[426] *Koca boşama yetkisini kadına devreder, kadında: (Farsça) " Talâkı attım."*[427] *derse boşanmış olur. Erkek buna ister niyet etmiş olsun ister etmemiş olsun fark etmez. Aynı şekilde kadın: (Farsça) "Emir attım." derse, koca da*

[421] el-Buhârî, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed, *el-Fetâva'z-Zahîriyye*, Millet Kütüphanesi. Feyzullah Efendi koleksiyonu, İstanbul, (34 Fe 1050). vr. 158a.
[422] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.186b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 131a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 152a.
[423] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.186b.
[424] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 94a.
[425] İbn Nüceym, *el-Hâşiyealâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 25b.
[426] Burhânüddîn, ez-*Zehîratu'l-Burhâniyye*, vr. 137a.
[427] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 501.

buna niyet etmiş olsun veya etmemiş olsun, fark etmez; kadın boşanmış olur. Çünkü bu kelime o örfte "Boşa(n)mak" için kullanılmaktadır. Yani, (Farsça) "Filancanın karısı emir attı." dendiğinde, -bu kendi aralarında- "Kadın kendini boşadı" şeklinde anlaşılır.[428]

Kocası tarafından boşama yetkisi kendisine devredilen bir kadın, sarih veya kinayeli boşama lafızlarından birini kullanarak kendisini boşayacak olsa, kocasının niyeti dikkate alınmaksızın boşanmış kabul edilir. Bu durumda dil farkı gözetilmeksizin, kadının kinayeli olarak söylemiş olduğu boşama sözü, o toplumun örfüne göre değerlendirilir. **Bedreddin,**[429] metinde geçen hususa itiraz etmemiş; buna bir örnek vererek, Rum Ülkesi[430] halkının örfünde kullanılan: *"Sözüm olsun ki,..." veya "Şeriat sözü olsun ki, böyle yaparsa…"* şeklindeki ifadelerin söylenmesi halinde, talâk üzerine yemin etmiş sayılacağını belirterek, bunun o halkın örfünde talâk kabul edildiğini vurgulamıştır. Bedreddin burada verdiği örneği, el-Kâfî'de:[431] "Doğru olan şu ki; taraflar arasında yapılan alım – satım aktinde, 'satış' sözü söylenmişse bu rehin olarak kabul edilmez; fakat *feshetme şartını* zikretmişlerse satış bozulmuş olur. Aynı şekilde *feshetme şartını* zikretmemiş olup da, *satış sözünü* zikretmiş olsalar da, değişen birşey olmaz." şeklinde geçen açıklamayla, el-Hulâsa'da[432] geçen: "*Gelir getiren bu arazim sebildir*, der; başka birşey söylemezse, bu şekilde vakfetmiş sayılmaz. Fakat bu sözden o halkın örfünde, *şartları yerine getirilmiş bir vakıf* olarak anlaşılıyorsa, o zaman vakfetmiş olur." örneğiyle metinde geçen meseleyi teyit etmiştir. **el-Karamânî'de:**[433] **"**Verilen bu örneklerden, *'Eğer şöyle yaparsam, evleneceğim her kadın boş olsun.'* manası kastediliyorsa, o zaman Arapça bilmeyen ve bu mananın kastedildiğini anlayamayan bir kişinin, ondan bu manayı çıkarması da mümkün değildir. Arapça biliyor olsa da bu sözcüklerin bazısının şart cümlesi, bazısının cevap cümlesi olabileceğini düzenli olarak ifade edebilmesi de mümkün değildir. Ayrıca Arap olup – olmadıklarına bakılmaksızın bu sözden yemin anlaşılıyorsa, o zaman bunun yanlış olduğuda çok nettir. Nitekim her toplumun kendi dilindeki şart ve cevap cümlesi, o dildeki manaların lafızlar üzerinden türetilmesi suretiyle olur. Bu sebetendir ki, sırf yemin etmeye niyetlenmek, hakikatte ona delâlet etmedikçe yemin etmiş anlamına gelmez. Bu özel bir örf anlamı taşısa da, değişen bir şey olmaz." şeklindeki açıklamasıyla Bedreddin'in, Rum halkı hakkında vermiş olduğu örneğin açıklamasını eleştirerek ona itiraz etmiştir. **İbn Nüceym** şöyle demiştir:[434] el-Kâfî'de geçen meselenin değerlendirilmesi şu şekildedir: "***İki kişi arasında yapılan bir akit sözleşmesinin, sözlü olarak yapılmamış olmasında geçerli kabul edildiği gibi,*** *kocanın, talâk sözcüğünü söylememesinde de niyetinin kabul edilmesi öyledir.* el-Hulâsa'da geçen meselenin değerlendirilmesi ise şu şekildedir: "Eğer *sebilden* maksat *vakıfsa* ve oranın halkı da bunu *vakıf* olarak anlıyorsa, kabul edilir. Talâk ise sadece kendisi için verilmiş olan sarîh veya kinayeli sözcüklerle geçerli kabul edilir. Bu da şunun

[428] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.187b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 131a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 152b.
[429] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.187b.
[430] Eskiden Anadolu ve Rumeli'ye verilen isimdi.
[431] *el-Kâfî fi Şerĥi'l-Vâfî*. Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullāh b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî'nin eseridir.
[432] *Hulâsatü'l-Fetâvâ*.el-Buhârî, Tâhir b. Ahmed b. Abdurreşid'in eseridir.
[433] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 94a-94b.
[434] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 26a-26b.

gibidir: *Bir kişi (eşine) bana su ver dese ve bununla talâka niyet etse, bu söz talâk için kullanılmamış olan bir sözcük olduğundan kabul edilmez.* (Bedreddin)'in verdiği 'Rum halkı' örneğide buna benzer. Çünkü o cümlede talâka delalet eden bir ayrıcalık yoktur. *Sebîl* ise böyle değildir. Nitekim o, oranın halkı tarafından *vakıf* için kullanılmış bir sözcüktür." Sonuçta İbn Nüceym; "Kinayeli olarak söylenen söz, talâka delâlet etse de; koca talâka niyet etmedikçe boşama gerçekleşmez. Aynı şekilde koca; talâka niyet ederek, oranın halkı tarafından talâk için kullanılmayan bir ifadeyi söylese de, talâk kabul edilmez." diyerek Bedreddin'in, *Rum halkı tarafından kullanılan 'Eğer yaparsan sözüm olsunki...'* ifadesinde talâka delâlet eden bir durumun söz konusu olmadığını belirtmiş ve onun bu açıklamasını eleştirmiştir. **Nişancızâde**[435] ise: Burada zikredilen hususların, *özel örfün var olması durumuna bağlı olduğunu* belirterek, bunun *ihtilaflı* bir mesele olduğunu vurgulamıştır. O, bu açıklamasıyla yukarıda geçen tartışmaların, aslında ihtilaflı bir konu üzerinde yapılan bir tartışma olduğunu imâ etmeye çalışmış ve eleştiriye girmemiştir.

2.1.5.2.11.Kendisine Boşama Yetkisi Verilen Kadın Veya Yabancı Birinin Bunu Kabul Etmemeleri

- ***ez-Zehîratü'l-Burhaniyye*:**[436] *Koca, boşama yetkisini eşine veya yabancı birine verse, bunlar da reddedecek olsalar, bu geçerli sayılmaz. Çünkü bu, bağlayıcı olan bir şeyi sahiplendirmektir. Öyleyse bağlayıcı olarak da tahakkuk etmesi gerekir. Bu (görüş) mezhebimizin âlimlerinden de rivayet edilmiştir. Onun bu yetkiyi reddetmesiyle, geçerli olmasının düşeceğine dair bahis (bundan önceki meselede)*[437] *geçmişti. Bu iki görüş, "Yetki ona devredildiğinde kabul etmezse, onu reddedebilir; ancak kabul ederse reddedemez." şeklinde uzlaştırılması mümkündür.* [438]

Kocası tarafından boşama yetkisi kendisine verilen bir kadın, eğer bunu geri çevirecek olursa, kendisinden bu kabul edilmez. Aynı şekilde, yabancı birine verilmesinde de durum değişmez. Böyle bir yaklaşımın bağlayıcı niteliği olmasından, karşı tarafın geri çevirmesi söz konusu değildir. Bir diğer rivayetin bunun aksini söylediği de mevcuttur. Ancak rivayetler arasında: *yetkiyi kabul etmesinden önce onu reddetme hakkı olduğu, kabul etmesinden sonra ise reddetme hakkı olmadığı..."* şeklinde bir uzlaştırma yapılmıştır. **Bedreddin** konu hakkında iki farklı rivayet olduğu ihtimalini doğrulamış ve bunların birinin sahiplendirme, diğerinin ise şartlandırma nitelikli olduğuna işaret etmiştir. Ancak o, metinde ki açıklamya itiraz ederek rivayetler arasında yapılan uzlaştırmayı farklı boyutuyla değerlendirmiştir. Bedreddin açıklamasını şu yönde yapmıştır: *"Eğer yetkilendirme, sahiplendirme şeklinde ise; bu yalnızca, kabul etmeden önce reddetme hakkına sahip olma suretinde olur. Fakat yetkilendirme, şartlandırma şeklinde ise, o zaman ne kabul etmesinden önce ne de sonra reddtme hakkına sahip*

---

[435] Nişancızâde, Mehmed b. Ahmed, *Nûru'l-Ayn fî Islâhi Camii'l-Fusûleyn,* (Doktora Tezi), Muhammed el-Fayiz, Câmi'atü'l-İmam Muhammed b. Su'ûd, Riyad, h. 1433/ 2011, s. 124.

[436] Burhânüddîn, Mahmud, *ez-Zehîratu'l-Burhâniyye,* 137b.
Bu meselenin ez-*Zehîratu'l-Burhâniyye'*den nakledilmiş olduğunu *el-İmâdî* beyan etmiştir, Bedreddin herhangi bir kaynağa değinmemişse de ancak; birkaç mesele öncesinde *ez-Zehîratü'l- Burhâniyye*'yi kaynak gösttermiş ve ondan izâhatlar aktarmıştır. Bunu da aynı kaynaktan aktardığı anlaşılmaktadır.

[437] Bedreddin'in bundan önceki dediği; eserinde bu meseleden önce zikretmiş olduğu meseleyi kastetmektedir.

[438] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.187b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 131a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 152b.

değildir."[439] **el-Karamânî:**[440] **"**Bedreddin'in *iki rivayet vardır* sözünden kasıt: *'Bir rivayete göre geri çevrilmesi kesinlikle doğru değildir; diğer rivayete göre ise kesinlikle doğrudur.'* şeklinde ki açıklamasıdır. Yani onun sözü özetlenecek olursa, sadece yukarıda geçen uzlaştırmayı açıklamak olmuştur; başka bir sözü değil." el-Karamânî'nin bu açıklamasında itiraz veya eleştirisinin olup – olmadığı pek açık değildir. Muhtemelen o, Bedreddin'in bu açıklamasını yeterli bulmamış, konunun daha fazla açıklığa kavuşturulması gerektiğini, ya da tam aksi; konunun bu kadar uzun açıklanmasına gerek duyulmadığını belirterek, aslında *iki rivayetin uzlaştırılmasındaki* açıklamanın yeterli olabileceğini ima ederek bu yönde eleştirmeye çalışmış olduğu da düşünülebilir. **Nişancızâde:**[441] **"**Bedreddin'in açıklamış olduğu ihtimalde bir tür anlaşılmazlık ve yetersizliğin var olduğunu belirterek, bunun yetkin bir insana gizli kalmayacak kadar açık olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca burada kabul edilmesi gereken doğru yönlendirmenin: '*Yetki ona devredildiğinde kabul etmezse, onu reddedebilir; kabul ederse, daha sonra onu rddedemez.'* şeklinde ki açıklamayla buna benzer anlatımda olan: '*Eğer yetkiyi tasdik etmeden önce reddederse kabul edilir; eğer tasdik ettikten sonra reddederse, kabul edilmez.'* şeklindeki ikrarın birleştirilmesi olduğunu" söylemiştir. Nişncızâde'nin bu yaklaşımından, Bedreddin'in açıklamasını zayıf ve yetersiz bulduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla onu bu yönde eleştirmiş ve açıklamalarda geçen *rivayetleri birleştirme* uygulamasını da doğru bulmuştur.

2.1.5.2.12.Nafakaya Bağlı Olarak Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesi

- ***el-Fusûl*** *(el-Üsrûşenî):*[442] *(Farsça) "Eğer nafakanı bir ay ulaştırmazsam boşama yetkisi senin olsun!" der, kadın da kızdığı için kocasının iznini almadan babasının evine giderse, koca ödeme zamanı geçinceye kadar eşinin nafakasını göndermese de, boşama yetkisi kadının elinde olmaz. Çünkü itaatsizlik durumunda nafaka hakkı ortadan kalkar ve şart da yok olur.*[443]

Eşler arasında ki muhabbetin devam etmesi için birbirlerine karşı uymaları gereken esaslardan, her ikisi de mesuldür. Koca, eşinin nafakası ve meskeni gibi asli ihtiyaçlarını yerine getirmekle, eşi de itâat etmek ve izinsiz evinden çıkmamakla yükümlüdür. Bunlar göz önünde bulundurularak, kocanın, bazı şartlar doğrultusunda boşama yetkisini eşine vermesi, kadının bunları yerine getirmesi sonucunda geçerli olur. Fakat bunların ihlali söz konusu olunca, iki tarafında üzerlerinde ki yetki ve sorumluluklar da düşer.

---

[439] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.188a.
[440] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 94b.
[441] Nişancızâde, *Nûru'l-Ayn fî Islâhi Camii'l-Fusûleyn*, s. 127.
[442] el-Üsrûşenî'de bu şekilde mevcut değildir. Bedreddin'deki metnin sıralaması Üstrûşenî'nin metnindeki sıralamasıyla uyuşmamaktadır. Cümleler arasındaki sıralama yer yer öncelik ve sonralık arz etmektedir. el-Karamânî'nin eseri için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Bederddin'in *Câmiu'l-Fusûleyn* adlı eserinin kaynakları arsında da farklılıklar vardır. *Câmiu'l-Fusûleyn'*in elimizdeki nüshasında (Bkz. vr.189b-190a) bu bölüm mevcut iken, diğer nüshasında, (Bkz. Bedreddin, Mahmud *Câmiu'l-Fusûleyn* Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 22 Sel 239, vr. 111) bu kısım mevcut değildir. el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 132a; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 154a; Ayrıca metnin aslı için Bkz. *ez-Zehîratu'l-Burhâniyye*, vr. 116a, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, 34 Fe 1028; HSVM İslâmi el yazmaları kütüphanesi, garrett no. 180Y. vr, 240a-240b.
[443] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 506; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 189b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 132a; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 154a.

Bedreddin:[444] Burada konunun ihtilaflı olduğunu ifade etmeye çalışmış ve metinde anlatılan hususun aslında İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'in (r.a) görüşleri olduğunu, İmam Ebu Yusuf'un (r.a) ise bu görüşte olmadığını vurgulamaya çalışmıştır.[445] Çünkü iki imam: *Kocanın hakkının eşi tarafından ihlal edilmesi durumunda, nafaka hakkının da düşeceğini* söylemişlerdir.[446] Dolayısıyla bu meselede de erkeğin yükümlülüğünden kadının nafakasının düşmesi; Ebu Yusuf'a göre değil; Ebu Hanife ile Muhammed'e göre olması gerektiğini belirtmiş ve metinde, konunun ihtilaflı olduğuna değinilmemiş olmasını eleştirmiştir.[447] **el-Karamânî:**[448] Bir adam: "*Bugün bu testinin*[449] *suyundan mutlaka içeceğim."* dese, testide de su olmazsa, Ebu Yusuf'a göre yemini bozulur (ve keffaret gerekir); iki imama göre ise *bozulmaz*. Çünkü testide suyun var olduğunu bilmek iki imama göre şart, Ebu Yusuf'a göre şart değildir. Dolayısıyla suyun testide var olmasını şart koşan iki imam, bir kişinin bu şekilde yemin etmesi halinde, testide su olmamasından kaynaklı olarak, "*Yemini bozulmaz.*" demişlerdir. Ebu Yusuf ise; böyle bir koşulu zorunlu görmediğinden, *"Yemini bozulur."* demiştir. Metinde geçen meselede de kocanın maksatı şu demektir: "*Eğer nafakanı sana göndermezsem ve zamanının geçmesiyle de bana ödemesi zorunlu olursa, o zaman boşama yetkisi senin olsun.*" demektir. *Kadın bu durumda itaat etmez ve geçimsizlik yaparsa, erkek de ona nafaka vermekle yükümlü olmaz*. Bu aynen, geçimsiz bir kadını boşayan kocanın, üzerinden nafakanın düşmesine benzer. Buradaki meselede onun gibidir. Yani kadının geçimsiz olması nedeniyle kocanın üzerinden nafaka sorumluluğu düşer. el-Karamânî burada, Bedreddin'in dile getirmiş olduğu ihtilaflı konunun, neden kaynaklı olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Özetle şöyle denilebilir: *Müellifin (el-Üsrûşenî) metinde bahsettiği konu aslında; ihtilaflı bir konu olup, bu ihtilafı zikretmediğinden dolayı Bedreddin, el-Üsrûşenî'yi eleştirmiş; ihtilafın kaynağını ve gerekçesini açıklamadığından dolayı da el-Karamânî, Bedreddinî eleştirmiştir.* **İbn Nüceym:** [450] "Metinde anlatılan durum iki imamın görüşüne göre olmaması gerekir. Çünkü burada yetkinin kadına verilmesi, nafakanın kendisine ulaşamamasına bağlıdır. Öyleyse yetkinin gerçekleşebilmesi, nafakanın vacip olmasına dayanır. Eğer nafaka vacip olmasaydı, yetki de söz konusu olmazdı. Eğer şart yerini bulamazsa, şart koşulan şeyde olmazdı. Bu da ihtilaflı olan bir şey değil; bilakis üzerinde ittifak edilmiş bir durumdur." açıklamasıyla Bedreddin'i eleştirmiştir.

---

[444] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.189b.

[445] Bedreddin, testi meslesini örnek göstererek, buradaki meseleninde İmam Ebu Yusuf'un (r.a) görüşüne göre değil, İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'in (r.a) görüşlerine göre değerlendirilmesi gerektiği"ni vurgulamıştır.

[446] el-Meydanî, Abdülganiy, *el-Lübâb Şerhü'l-Kitab*, III, 93-93

[447] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.189b.

[448] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 95b.

[449] Fıkhın "yemin" ve "talak" gibi konularında "bardak/testi" ismiyle örneklendirme yapılan bir benzetme şekli. Örneğin: "Bir kişi bardakta su olmadığını bildiği halde, yemin etse ve 'Eğer bu bardaktaki suyu bugün içmezsem karım boş olsun.' dese, yemini bozulmuş olur." (el-Babertî, Ekmeleddin Muhammed, *el-ʿİnâye Şerhi'l-Hidâye*, (Tah.: Ebû Mahrûs Amr), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, 2007, III, 107).

[450] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 27a.

2.1.5.2.13.Yeminin Bozulmasına Bağlı Olarak Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesi

- ***el-Mervezî:***[451] *Koca, karısına "Eğer senden bir ay uzak kalırsam (o zaman) boşa(n)ma yetkisi senin elinde olsun." dese ve kâfirler tarafından esir alınsa o zaman (kadın)boşa(n)ma yetkisine sahip olmuş olabilir mi? diye (sorulan bir soruya) bana, bazılarının*[452] *vermiş olduğu fetva ile cevap verdi: "Eğer onu savaşa katılmaya zorlamışlarsa o da kendi başına gitmişse o zaman bu şart gerçekleşmiş olur. Nitekim yeminin bozulması hususunda, şartın zoraki olması veya unutulmuş ya da kasıtlı bir şekilde yapılmış olmaları arasında fark yoktur.*[453]

Koca, eşinden uzak kalmamak şartına bağlı olarak boşama yetkisini karısına verecek olsa; yeminin bozulması, koşulan şartın niteliğine bakılmaksızın geçerli sayılır. **Bedreddin:**[454] "Eğer savaşa katılmamak için yemin eder, bundan dolayı da tehdit edilir ve akabinde de kendi başına savaşa çıkarsa yemini bozulmuş olurmu? Bu hususta, "Hayır" diyenler olmuşsa da, "Eğer engel olabilirse yemini bozulur; engel olamazsa bozulmaz." şeklinde cevap verenler de olmuştur. Dolayısıyla bizim buradaki meselemizde aynı ihtilafa bina edilmelidir." şeklinde ki açıklamasıyla, metinde geçen meselenin aslında ihtilafa dayalı olduğunu belirtmiş; bu sebepten dolayı da müellifin ihtilafı ve açıklamasını zikretmemiş olmasından dolayı onu eleştirmiştir. **el-Karamânî:**[455] Metinde geçen *"Eğer senden bir ay uzak kalırsam…"* şeklinde sorulan soruya cevap veren kişinin sözünden açıkçası; 'Kocanın maksat ve tercihini göz önünde bulundurmuş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntılı olarak cevap vermeye çalışan kişi de, her iki meselede karşılaştırma yapmıştır. Yoksaki çelişki diye birşey söz konusu değildir." şeklinde yaptığı açıklamayla, Bedreddin'in konu hakkında, ihtilaf olduğunu zikretmesine itiraz etmiştir.

2.1.5.2.14. Kadın ya da Erkeğin Kayıp Olmaları Durumunda Boşama Yetkisinin Kadına Verilip- Verilmemesi

- ***Kadîhan:***[456] *Şöyle fetva vermiştir: "Koca, eşinin nerede olduğunu bilmezse, (boşama) yetkisi kadına verilmiş sayılmaz. Eğer nerede olduğunu bilirse ve (bununla birlikte) eşinin yanına gitmezse o zaman yetki kadına verilmiş olur. Bu, kendisiyle cinsel ilişkide bulunulmuş olan kadın için geçerlidir. Fakat koca onunla ilişkiye girmeden önce, bu kadar bir zaman ortadan kaybolmuşsa o zaman boşa(n)ma yetkisi kadına verilmiş olmaz."*[457]

Bir koca, cinsel yaklaşımda bulunmuş olduğu eşinin nerede olduğundan haberi olmazsa, bu durum sebebiyle karısı boşama yetkisine sahip olamaz. Ancak nerede olduğunu bilirse

---

[451] Bedreddin bunu Mervezî'den nakletmiş ancak hangi Mervezî olduğunu açıklamamıştır. el-İmâdî *el-Fusûl'*ünde bunun *Şeyhülislâm Alaaddiîn* Mahmud b. Ubeydillah el-Mervezî (ö. 606 / 1210) olduğunu açıkça belirtmiştir. Bkz. el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 154b; Mervezî'nin tercümesi için Bkz. el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye fî Teracimi'l-Hanefiyye*, s. 209.

[452] Metinde geçen "Bazıları"nın kim olduğu hakkında, metnin kenarına düşülen notta *el-Üsrûşenî'nin babası* olduğu kaydı düşülmüştür. Bkz. Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 190b.

[453] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 190a-190b; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 154b.

[454] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 189b-190a.

[455] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn,* vr. 95b.

[456] Kadıhân, *Fetâvâ Kadıhân,* c. I, s. 468-469.

[457] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 190a; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 154b.

ve bildiği halde karısının yanına gitmezse, o zaman yetki kadına verilmiş olur. Eğer koca ilişkiye girmediği karısından ayrı kalacak olsa ve kendisinin de nerede olduğu bilinmese, bundan dolayı da boşama yetkisi kadına verilmez. **Bedreddin:**[458] Metinde anlatılanları pek isabetli bulmadığını belirterek, konunun tartışmaya açık olduğunu hatırlatarak aynı görüşte olmadığına işaret etmiştir. **el-Karamânî:**[459] "Konunun eleştiriye açık olması aslında, 'Istılahî manadaki ilişki olmadan da, erkeğin, kadının yanına gitmesiyle tahakkuk eder.' Bu bütünüyle böyle olmasa da, erkeğin kadının yanına gitmesiyle boşama yetkisi kadına verilmiş sayılır. Dolayısıyla sonrasında da erkeğin ortadan kaybolmasını, örfi yönden reddetmek mümkün olur. Çünkü olay örfe dayalı bir durumdur. Şöyle ki "Gelmek ve ardından da ortadan kaybolmak" demek "Şer'î ilişki" anlamında kabul edilmektedir." el-Karamânî, metinde geçen konuya açıklık getirmiş ve ona itiraz etmiştir.

2.1.5.2.15. Evini Terk Eden Kocanın Geri Dönmemesi Sonucu Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesi

- ***el-Fusûl* (İmâdüddin):**[460] *Bir kadın, kendisiyle cinsel ilişki yaşamış olduğu kocası tarafından terk edilse ve kocası onun evine tekrar dönmeyecek şekilde gözden kaybolacak olursa, o zaman boşa(n)ma yetkisi kadına verilmiş sayılır. Kadîhan bu şekilde fetva vermiştir.*[461]

Bedreddin[462] boşama yetkisinin aslında kadına verilmesinin doğru olmadığını savunmuştur. Çünkü Kadîhan'ın vermiş olduğu bu fetva, "Buhara" meselesi hakkında verilmiş bir fetvadır. O meselede koca, Buhara'da olmadığı halde "Eğer bir ay Buhara'dan ayrılırsam... dese ve süre bittikten sonra da hala Buhara'da değilse, şart yerini bulmuş olmasından dolayı yemini bozulmuş olur. Çünkü kocanın maksadı, bir ay kadar Buhara'da bulunmamak istemesidir. Bu da tahakkuk etmiştir. Yukarıdaki meselede ise koca bulunduğu şehirden dışarı çıkmamıştır. Bu da şartın tahakkuk etmediğini gösterir. Dolayısıyla boşama yetkisinin kadına verilmesi de doğru olmaz." şeklinde yaptığı açıklamayla metinde geçen Kadîhan'ın fetvasını eleştirmiştir. Ancak "Koca, eşiyle birlikte oturduğu şehrin ismini zikretmeden bir ay uzak kalacağına dair yemin etse ve bulunduğu şehirden de ayrılmamış olsa bu durumda şart yerini bulmuş olacağından, boşama yetkisinin de kadına verilmesi doğru olur." demiştir. **el-Karamânî**[463] **"**el-Bezzâzî, meselenin çelişkili bir konu olmasını, ilişki münasebeti yaşamış / yaşanmış bir kadın için geçerli olduğunu söylemiştir. Bu mesele de ise kocanın, eşine "Buhara" kelimesini zikretmeden, "Eğer senden uzak kalırsam ve benim yokluğumda bir gün geçirirsen…"ifadesi ile Kadîhan'ın, "…uzak kalırsam"[464] meselesine kıyasla elde edilmiş bir sonuçtur. İşte bu sebepten dolayı da Kadîhan'ın açıklaması, onun: "Bu kadın eğer ilişki münasebeti yaşamış / yaşanmış bir kadınsa…" açıklamasından daha geçerli kabul edilmiştir. Yoksa ki "Buhara meselesi"ne kıyasla elde edilmiş bir sonuç değildir. Tabi ki

[458] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 190a.
[459] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 96a-96b.
[460] İmâdüddin, el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 154b.
[461] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 190a-190b.
[462] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 190b.
[463] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 96b-97a.
[464] Metindeki sözcük okunaklı değil.

"Kocanın, Buhara'da eşinden bir ay uzak kalması"da bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü "Koca, eşinden uzak kalırsa…"sözü zaten kocanın eşinden uzak kaldığı anlamına gelmektedir. Öyleyse "Buhara" kelimesini kullanmaktansa onun yerine mutlaka ikisinin de ikamet ettikleri yer ismi kullanılmalıdır ki bu da tümünün söylenip bir kısmının kastedilmesi kuralına dayalıdır. Dolayısıyla buradaki " 'An" harfi "Min" harfinin kullanıldığı anlama ya da "Mevcut olmama halinin, ikisinin de ikamet ettikleri yerden başlamasıdır." anlamına gelmektedir. Öyleyse o yer "Buhara"nın bir kısmı demektir. Yoksa ki zannedildiği gibi mevcut olmama hali, "Buhara" sözcüğünün bir şartı değildir." Diyerek, Kadîhan'ın vermiş olduğu fetvanın Buhâra meselesine kıyasla değil; "Eğer senden uzak kalırsam…" meselesine kıyasla olduğunu belirterek Bedreddin'i eleştirmiştir. **İbn Nüceym,**[465] koca, kullandığı ifade içerisinde, yer ismini zikrederek Buhâra'dan sözcüğüyle sınırlarsa ifade ancak o zaman doğru olur. Yoksaki bu sözcükten sonra "İkâmet ettikleri yerden…" cümlesini de ekleyecek olursa o zaman önceki söylemiş olduğunu sonraki sözüyle tahsis etmiş olacağından doğru kabul edilmez. Yukarıda metinde geçen cümleden maksadın aslında "Bulunduğu yerden ayrılmasıdır; Buharadan değil…" şeklinde olmasıdır. Hâlbuki müellif sözün / cümlenin sonuna bakmadan başına bakarak itirazda bulunmuş ve buna dikkât etmemiştir." diyerek Bedreddin'i eleştirmiştir.

2.1.5.2.16.Bir Kadının Boşama Yetkisinin Verildiği Kişinin, Bundan Zaman Sonra Haberinin Olması

- ***el-Câmi'de****"Boşama kararı kadının olur." denilmiştir. Buna binaen bir kimse "Bu ay geçtiğinde eşimin boşama yetkisi filan kişinin yetkisinde olsun!" diyor fakat bir ay olduğu hâlde yetkiyi verdiği kişinin bundan haberi olmuyor. O kişi bir ay daha geçtikten sonra kendisine bu yetkiyi tanıdığını öğreniyor. Bu kişi, bunu öğrendiği mecliste bu yetkiye sahiptir. Çünkü başkası için şarta bağlanan bir şey, koca nezdinde şarta bağlanmamış gibidir. Sanki koca şöyle demiştir: "Ay geçince eşimin boşama yetkisi filan kişinindir." Bu durumda eğer filan kişi orada bulunmuyor ise onun, bu durumu öğrenmesi beklenir ve yetki öğrendiği meclis ile sınırlıdır. Burada da durum aynı onun gibidir.*[466]

Bedreddin[467] eserinde daha önce başka bir meselede geçen[468] "Her ne zaman istersen" sözünden umum anlaşıldığını ifade ederek, ayrıca metinde verilen kıyasa da ihtiyaç duyulmadığını belirtmiştir. Çünkü ona göre, burada mukayeseyi yapan kişinin bu kaydı yaparken dalgınlığa gelmiş olabileceği gibi kaydın, meselenin aslında olmadığı halde yazan kişi tarafından sehven eklenmiş olabileceği ihtimalini de savunmuştur. Dolayısıyla "Haberin kişiye ulaşması o meclisle sınırlı olmamalıdır." diyen Bedreddin, metinde ki sınırlama hususuna da itiraz etmiştir. **el-Karamânî**[469] "Burada soruyu **c**evaplamaya çalışan kişi, Kadîhan'ın "şöyle böyle" demesinden, boşama yetkisinin kadına verilmiş olması cevabını çıkarmaya çalışmak istemiştir.

[465] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 27b.
[466] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 509; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.190b-191a; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 132a. el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 155a.
[467] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr.191a; Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 509.
[468] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 190b. Bedreddin kitabında bir önceki meselede zikretmiştir.
[469] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 97a.

İşte buradaki de aynıdır sözünden, "Eğer o, 'Bu ay bitince eşimin boşama yetkisi falancada olsun, demiş olsaydı..." manası anlaşılmaktadır. Burada kendisine mukayese yapılan cümle ise; "Sanki onun, 'Bu ay bitince eşimin boşama yetkisi falancada olsun.' sözüdür." Çünkü o, bunun aynısını, Kadîhan'dan naklederek "İşte burası Bezzâziyye'de de böyledir." dediği yere kadar yazmıştır. Hâlbuki bizim bu meselemiz orada mevcut değildir. Müellif, sanki dalgınlığa gelmiş sonrasında da olanlar olmuştur." açıklamasıyla Bedreddin'i, yanlış aktarma ve yanlış yorumlaması nedeniyle eleştirmiştir.

2.1.5.2.17. Bir Sebepten Dolayı Boşama Yetkisini Karısına Veren Kocanın, Hile ile Bundan Ayrılmak İstemesi

Bir vaka: Bir adam karısına "Üzerine evlenirsem boşama yetkisi senin olsun!" dese sonra şahitler nezdinde bir kadın kendisini bu adama evlenmek için hibe etse / teklif etse, adamın kabul etmesiyle karısı olmuş olur. Fakat adam "Ben yetkilendirmeyi ona devrederken bununla 'evlenme'yi sözlü olarak söylemeyi kastetmiştim." dese, yetkinin kadına verilmemesi için koca bu sözünden dolayı tasdik edilir mi?[470]

- ***el-Fusûl*** *(İmâdüddin)**: Rivâyet ve dirâyet tahsili almadan fetva vermekle meşgul olan bazılarının, "Koca sözünde tasdik edilir." diye cevap vermiş olmaları katiyyen doğru değildir. Ben bu hususda "Boşama yetkisi kadının elinde olmak suretiyle, kocanın, iddiasında tasdik edilmemesi gerektiği" şeklinde cevap verdim. Çünkü fiilde husûsî olarak niyet etmek doğru değildir. Zirâ fiilde umumilik söz konusu değildir.*[471]

Karısının üzerine evlendiği takdirde boşama yetkisinin onun elinde oalacağına dair karısına söz veren koca, herhangi bir sebeple evlenecek olsa ve daha sonra bir hile ile verdiği sözden kurtulmaya çalışsa, kabul edilmez ve yetki de kadının elinden çıkmış olmaz. **Bedreddin**[472] el-İmâdî'nin; *fiilde umumilik söz konusu değildir,* sözünün doğrusunun aslında, *gerçekleşmiş bir fiilde umumilik söz konusu değildir;* şeklinde olacağını belirtmiş ve *çünkü fiil tek bir eylemdir,* diyerk açıklık getirmiştir. Metinde geçen fiilin ise gramer açısından henüz meydana gelmemiş olduğuna da vurgu yaparak, bu duruma itiraz etmiştir. **el-Karamânî**[473] ise *Telhîsü'l-Câmi'de* geçen: "Bir adam eğer gusledersem veya evlenirsem yahut yemek yersem üzerime borç olsun, dese ve içinden cenabeti veya filanca kadını yahut bir et yemeyi niyetlense, keffaret için borçlanmış sayılmaz. Çünkü genelleme yapmamış; fakat farklı eylemler yapmış olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim fiilin delâleti sebebe dayanır. Bir yer (mahal) ise varlığı gerekli kılmakta lafız gibi değil; vakit gibidir. Burada ki gereklilik de genel ifade etmez. Ancak herhangi bir yıkanmayı veya herhangi bir kadını yahut herhangi bir yemeyi istemesi böyle değildir. Çünkü şart cümlesinde nekire yani belirsiz kelime kullanmak olumsuzluk için yeterlidir." şeklinde yaptığı açıklamayla metinde geçen mesleyi teyit ederken Bedreddin'i eleştirmiştir.

[470] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 191a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 155b.
[471] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 191a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 155b.
[472] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 191a.
[473] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 97b.

2.1.5.2.18. Kavga Nedeniyle Kocası Tarafından Dövülen Kadına Boşama Yetkisinin Verilmemesi

- ***Hidâye Sahibinin Oğlu / Torunu Şeyhülislâm Nizameddin:***[474] *Adam eşine (Farsça) "Annen kancıktır, niye geldi?"der ve bunun üzerine kadın, kocasına "Kancık olan senin annen ve kızkardeşindir." diyerek karşılık verirse, adam da bundan dolayı karısını dövse, bu dövmeden dolayı kadın boşama yetkisine sahip olmaz.* [475]

Bedreddin[476] *el-Fetâvâ*'ya dayanarak bu konunun ihtilaflı olduğunu söylemiş ve metinde bu ihtilafdan bahsedilmemesini eleştirmiştir.

Şayet koca eşine (Farsça) "Sana lanet olsun!" der, ardından kadın "Sana lanet olsun!" diye karşılık verirse bazı bilginler göre lanetleşmeye ilk kadın başlamadığından bu, kadın için suç kabul edilmez. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Allah zulme uğrayanın dile getirmesi dışında çirkin sözün açıklanmasını sevmez."[477]Ancak âlimlerin geneline göre kadının lanet okuması kadın için suçtur. **el-Karamânî**[478] Koca "Yetki kadının elindedir." derse ve birbirlerine lanet okusalar bu sebepten dolayı yetki kadınıa verilmiş olmaz." diyerek, bu hususta yetkinin kadına verilmeyeceğine dair metinde geçen meseleyi onaylarken Bedreddin'i, konunun çelişkili olduğunu ifade etmesi ve buna bağlı olarak da yetkinin kadına da verilebileceğine dair görüşü açıklamasından dolayı eleştirmiştir.

2.1.5.2.19.Talâk için Yapılması Şart Koşulan Bir Fiilin Gerçekleşmesinden Önce Eşlerden Birinin Ölmesi

- ***el-Üsrûşenî:*** *"İkisinden biri ölmedikçe" sözünde ise çelişki vardır. Çünkü ikisinden birinin ölümünden sonra boşamanın meydana gelmesi imkânsız olur.*

"Böyle yapmazsam eşim boşanmış olsun!" diye yemin edip karı – kocadan biri öldükten sonra kocanın o işi yapmaması durumu farklıdır. Çünkü burada talâkın meydana gelmesi, yapılması istenen fiilin yokluğuna bağlıdır. Fiilin yapılmaması acizlik sebebiyledir. Acizlik ise erkeğin veya kadının ömrünün son bölümünde söz konusu olur. Bu durumda, talâkın vukuunun şartı bulunduğunda, şarta bağlanan talâk da meydana gelmiş olur. Bizim söz konusu ettiğimiz meseledeki talâkın meydana gelmesi ise onun bu fiilin yokluğuna bağlanmış olmasıdır.

Aciliyet amaçlanmadığında ikisinden biri ölmediği sürece talâkın gerçekleşme şartı bulunmaz. Erkek veya kadın öldüğünde nikâhın ortadan kalkmasına yol açan şart bulunmuş olur.[479]

---

[474] Yukarıda açıklamasını yaptığımız rumuzun işaret ettiği bu kişidir; ancak Hacı Yunus Apaydın, kitabında rumuzun işaret ettiği kişiye değinmemiştir. el-İmâdî ise açık bir ifadeyle "Amcam Nizameddin cevapladı…" diyerekbu müphemliği aydınlatmıştır. (Bkz. el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 156a.)

[475] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 512; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 192b; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 133a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 156a.

[476] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 512; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 192b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 156a.

[477] en- Nisâ, 4/148.

[478] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 98b.

[479] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 517; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 194a-194b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 157b.

Bedreddin, "Hayatının son kısmında acizlik sebebiyle fiilin yokluğu burada da gerçekleşmiştir. Dolayısıyla yukarıdaki meselede bulunduğu gibi burada da talâkın vuku bulması için şart bulunmaktadır. Fakat bu durumda kadının değil erkeğin öldüğünü farz edersek bunun meydana gelmesi tasavvur edilebilir."[480] şeklindeki açıklamasıyla metinde geçen hususa kısmen itiraz etmiş vekonuya açıklık getirmeye çalışmıştır. **el-Karamânî**'de mesleye açıklık getirirken aynı zamanda onu şu ifadesiyle de eleştirmiştir. "İtirazda bulunan kişi şunu amaçlamıştır: Erkeğin hayatının son döneminde, boşamada istenen şartın, kadının yetkisi dâhilinde olmasıdır. Bu itibarla nikâhın bozulmuş olması sebebiyle, şartın tahakkuk etmesinden sonra da kadının, kendisini boşama hakkı olmaz. Bu da o ayrılığın tahakkuk etmesinden ya da onu anlamamış olmasındandır. Dolayısıyla kadının boşa(n)mayı tercih etmiş olmasıyla, erkek de onu boşamaya zorlayamamıştır. Ancak gerçekleşmemiş bir fiile bağlı olarak yapılan talâktaki yemin bahsi, bunun aksinedir. Çünkü o meselede şart; erkeğin hayatının sonunda tahakkuk etmiş olmasıdır. Bu da şartın var olmasından dolayı şart koşulanın da ister varlığından haberdar olmuş olsun ister olmasın tahakkuk etmesi demektir."[481]

- ***el-Hiyel***[482] (Hassâf (ö. 261 / 875))[483]**:** *Üç kere boşanmış kadın, hulle yapanın (muhallil) kendisini bırakamamasından korkar ve ona "Benim boşama işim elimde olması şartıyla seninle evlendim." der ve koca da kabul ederse nikâh caiz olur ve boşama yetkisi kadının olur. Fakat koca ilk olarak açıklama yapıp "Boşama yetkisi senin elinde olması şartıyla evlendim." der ve kadın da bunu kabul ederse nikâh caiz olur fakat boşama yetkisi kadının olmaz. Bu iki mesele arasındaki farkın nedeni şudur: Koca, kadına "Boşama yetkisi senin elinde olsun!" dediğinde o kadın henüz onun nikâhlı eşi değildir. Boşama yetkisi vermek ancak böyle bir yetkiye sahip iken veya yetkiye izafe edilmiş iken verildiğinde sahih olur. Her ikisi de bulunmadığında yetki devri sahih olmaz. İlkinde ise koca boşama yetkisinin kadının elinde olmasını kabuıl ettiğinde kadın onun nikâhlısı olduğu için boşama yetkisi kadının eline geçer.*[484]

Bedreddin, eğer erkek açısından tek başına boşama yetkisinin devri tamam olursa bu iki mesele arasındaki fark da tamamdır. Fakat icap ve kabul gerektiği için boşama yetkisi ancak ikisi ile tamamlanacağından her ikisinin de yani yetki ve yetki izafesinin de olmasını gerektirir. Zira her ikisi nikâhın rüknüdür. Yalnız birinin varlığı ile evlilik gerçekleşmez. Hangisi önce açıklama yaparsa onun bu sözü, mülk / yetki ve mülk izafesinin yokluğu nedeniyle boşama yetkisi bakımından bir anlam ifade etmez. Taraflardan diğerinin kabulü ikisinden biri için yetki olmaya daha yakındır fakat daha

---

[480] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 517; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 195a.

[481] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 100b.

[482] Hassâf'ın adı geçen *"Hiyel"* adlı kitabının *nikâh, talâk ve hul'* bölümlerinde yaptığım araştırmada birebir, Bedreddin ve el-İmâdî'nin metninde geçen ibareye rastlayamadım; ancak yakın ibareli meseleler mevcuttur. Bkz. Hassâf, *el-Hiyel*, vr. 72b, Ezher Kütüphanesi Eski Yazma Eserler, 2/556, 2866 – 44211; Hassâf, *el-Hiyel*, vr. 54b, Cami'atü'l-Melik Suûd, Kütüphane Dekanlığı, Yazma Eserler Bölümü Ayrıca İmam Muhammed'in *el-Mehâricü fi'l-Hiyeli,* adlı kitabında buna yakın meseleler mevcut. Bk s. 51, 58.

[483] Hassâf: Ebu Bekir Ahmed b. Amr eş-Şeybânî. Hanefi âlimlerinin büyüklerinden, fakih ve muhaddistir. 80 yaşındayken Bağdat'ta vefat etmiştir. Bkz. ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Siyer 'Alâm en-Nübelâ*, et-Tabakatü'l-Hamise Aşere, XIII, 124.

[484] Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 517-518; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 95a; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl,* vr. 133a; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 157b.

önce de açıklandığı üzere yeterli değildir. Yine daha önce geçtiği üzere her iki durumda da kadının boşama yetkisinin olmaması gerekir veya her iki durumda da kadının boşama yetkisinin olması gerekir. Çünkü yetkiyi vermeyi ilk dillendiren kişi bu durumdan razıdır. Onun icapta bulunması buna delildir. Sanki diğeri kabul ettikten sonra icapta bulunan taraf yetkiyi iade etmiştir. Özet olarak söylemek gerekirse hüküm bakımından her iki meselenin de eşit olması gerkir ve zikredilen kısmı bir tarafa bırakırsak iki mesele arasında fark tam değildir.[485]

el-Karamânî, buradaki maksat, yetkinin kadının elinde olmasıdır. Dolayısıyla kadın ifade etme anında erkeğin nikâhlısı olduğu şartını taşır ve söz söylemesi de yetkinin kendi elinde olmasından dolayı istifade etmesi için bir başlangıç sayılır. Koca kabul ettiği anda yetki kadının elinde olmuş olur. Bu da kadının, erkeğin nikâhlısı olması karşılığında olur. Kocada, yetkinin kadının elinde olması şartını kabul ettim demiş sayılır. Mezkûr söz, yetkinin kadının elinde olduğunu ifade eder. Bu şekilde aradaki fark da anlaşılmış olur.[486]

İbn Nüceym el-Mısrî, yetkinin elinde olması meselesi, erkek tarafından gerçekleşir. Erkek karısına: "Boşa(n)ma yetkisi senin elindedir." dese, yetki kadının elinde olmuş olur ve bunun kabul edilmesi için de şart koşmak gerekmez. Fakat reddetmesiyle geri çevrilmiş olur. Müellifin, "Mutlaka icap ve kabulün söylenmesi gerekir." demesi ise doğru değildir. Çünkü kocanın, "Kabul ettim." diye (karşılık vermesi) nikâhı kabul etmek ve kadını da yetkilendirmek demektir.[487]

- ***İmâd(üddin el-Fusûl'da)***[488] *şöyle demiştir:* ***Fetâvây-ı Ehl-i Semerkand****'da şöyle geçmektedir: "Umûmi bir şeyin tâhsisi için niyet etmek Arapçaya has olan bir şeydir. Farsça'da bu yoktur. Burada Farsça olarak verilen fetvanın konusu ise;*[489] *'İrade, fiilin hakikatiyle bir arada kabul edilemez.' cümlesinin (fetva) meseleleri içerisinde zikredilmiş olmasındandır."*[490]

Bedreddin, "Farsça'da bu yoktur…" (sözünden) ister lugatın ister örfün hakikâtını kastetmiş olsun, herhalükârda (konu) araştırması ve çelişkisiyle müphemdir / herhalükârda her iki konu üzerinde de araştırmalar ve çelişkiler vardır. Bu durumda, *imkânı olursa yarın mutlaka geleceğine veya evine adım atmayacağına yahut şu buğdayı yemeyeceğine dair yemin etmesi* neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu husus üzerinde düşünülmesi gerekir.[491]

- ***el-Câmi'u fi'l-Fetâvâ:*** *Eşini dövmemek için yemin eden bir koca daha sonra onun saçını çekse veya ısırsa yahut boğazını sıksa, onların örfüne göre yemini bozulmuş olursa da bizim örfümüze göre bozulmuş olmaz.*[492]

---

[485] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 195a; Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 518.
[486] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 101b.
[487] İbn Nüceym, *el-Hâşiyealâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 28b.
[488] el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 155a.
[489] Bu fetva Ebu Cafer el-Hinduvânî tarafından verilmiş olduğunu el-İmâdî eserinde (vr. 155a.) kaydetmektedir. Ayrıca Bedreddin'in eserinde de sayfanın kenarına not düşülmüştür. Bkz. Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 192a.
[490] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 191b-192a.
[491] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 192a.
[492] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 192a; el-Üsrûşenî, *el-Fusûl*, vr. 132b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 155b.

Bedreddin, Rum halkının[493]adetlerine görede yemini bozulmuş sayılmaz.[494]

- ***Dekâiku'l-İ'râb*:**[495] *"Ev - او" edatının manası; iki veya daha fazla eşyayı tertip gözetmeksizin mana yönünden başkalarından ayırt etmekle birlikte belirsiz olarak ispat etmektir. Bu da altı kısımda incelenir…*[496]

Bedreddin, vermiş olduğu misallerde "*او*" edatını "*بل*" "manasında kullanmak, daha öncede geçtiği gibi, belirsizlik için kullanılmasından daha uygundur. [497]

el-Karamânî, belirsizlik için kullanılmış olması daha uygundur. Çünkü Allah Teâlâ inanmayanların kalplerindeki hakikati ve itaat etmemelerindeki ölçüyü bilmektedir. Fakat Allah Teâlâ onları muhatap alarak tasarruf ve mülkiyeti altına almıştır. Çünkü Allahın (c.c) ilmî her şeyi hakikatiyle kuşatmış ve bunu da "*بل*" bilakis manasında kılmıştır. Bir şeyi Allah'ın (c.c) yaratması olmadan düşünmek kendisine (c.c) yakıştırılamaz. Çünkü ard arda gelmesi…[498] ve tereddüt ettikten sonra da ilmin olmasıdır.[499]

- ***…İbâha ise: "****Kurrâlarla yahut fakihlerle otur." örneğinde olduğu gibidir. Yani; seçmediğin sınıf için bir mahzur söz konusu değilken, bu iki sınıftan istediğini seçebilirsin demektir. Bu durum ise seçenekte sakıncalıdır. İşte tahyîr (seçenek) ile ibâha arasındaki fark da budur.*[500]

Bedreddin, bu " …yahut onları giydirmek ya da bir köle azad etmektir."[501] âyetiyle problem teşkil etmektedir. Çünkü bunların birini yerine getirmekle diğeri sakıncalı olmuş sayılmaz. Bu problemden şu şekilde kurtulmak mümkündür: Eğer o ikisinden biriyle keffâret ödeyecek olsa, diğeriyle keffâret ödemesi imkânsız hale gelmiş olur ki bu daha önce de sahih bir görüş olarak geçmişti.[502]

- ***el-Fusûl*** (İmâdüddin)**:** *Böylece "Ev - □□" edatının "İbâha" (muhayyerlik) deki gerekliliğinin "Umum" (genellik) olduğunu onunda "Atıf vavı" manasına geldiğini öğrenmiş olduk.*[503]

Bedreddin, bu sorgulanabilir. Nitekim "vav" harfi çoğul kullanmak içindir. "Ev" ise öyle değildir. İkisi arasını te'vîl ile uzlaştırmakta mümkündür.[504]

- ***el-Fusûl*** (İmâdüddin)**:** *... Kasten adam öldürmelerde sulh bedeli olmaya elverişli olan her şey nikâhta da mehir olmaya elverişlidir.*[505]

---

[493] Anadolu Halkı.
[494] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 192a.
[495] el-İmâdî'de bu *"Vekâifü'l-İ'râb* kitabının sahibi…" diye geçmiştir. Bkz. *el-Fusûl*, vr. 158b.
[496] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 196a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 158b.
[497] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 196a.
[498] Metinde geçen sözcük okunaklı olmadığından tercümesi yapılamadı.
[499] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 101b-102a.
[500] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 196a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 159a.
[501] Maide, 5/89.
[502] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 196a-196b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 158b.
[503] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 196b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 159a.
[504] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 196b.
[505] el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 162a; Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 197a-197b; Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 523.

Bedreddin, kitapların genelinde, "Sulh, nikâha kıyas edilir." geçmektedir. Burada ise tam aksidir.[506]

el-Karamânî, fıkhî kıyasa göre uygun olan şudur: Onun kitabında ki[507] her şey başkasının kitabında olana kıyas edilmelidir. Bu da ünlü olunduğunu iddia etmesi ayrıca açıklamasında ve kitabında talep edilen olmasıdır. İşte bu noktada, nikâh ve talâkla alakalı olan hususun doğru olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla uygun olan nikâhın sulha kıyas edilmesidir.[508]

- **…** [509] *"Vav" harfi ise; ittifakla atıf içindir. Fakat bize (Hanefilere) göre ise mutlak atıf içindir. Bu da haber (cümlesin) de ma'tûf ile ma'tûf aleyhi arasında, karşılaştırma veya sıralamaya gerek duymadan ortaklığı zorunlu kılar. Bu, dil bilginlerinin ekserisinin görüşüdür. (Örneğin) "Falan ve falanca ile konuşmuyor" veya "Bu eve ve şu eve girmiyor." (misallerinde olduğu gibi) konuşmadıkça veya girmedikçe yemini bozulmuş olmaz.* [510]

Bedreddin, Türkçe'de bu ikisinden biriyle yemini bozulmuş olması gerekir. Çünkü onların öfünde her ikisi de kendi başına bir gaye için kullanılmaktadır. Dolayısıyla onların her birisiyle ayrı ayrı alakalı olur. [511]

el-Karamânî, daha önce geçen Reşîdüddin fetvalarından alıntıdır. O şöyle demiştir: (Farsça) *"Eğer içki içersem veya kumar oynarsam ya da zina yaparsam o zaman kadın benden boşanabilir"* daha sonra şöyle devam etmiştir: Nefî de (olumsuzda/reddetmede) ihtilaf yoktur. Fakat onun müspet olması hususunda ayrılığa düşmüşlerdir. (Farsça) "İçki içmeyeceğim, kumar oynamayacağım ve zina yapmayacağım. Eğer yaparsam kadın benden boşanabilir." dese ve bunlardan birisini yapınca, yetki kadının elinde olmaz denmiş, olurda denmiştir. Nitekim bu gibi lafızlarda gaye, nefsi yasak olan şeyden alıkoymakta uygun görülür. Aynı zamanda bu lafızlardan her biri tek başına onun için hedef olmaya da uygun düşer. Bu nedenle hepsine bağlı kalmamalıdır. Velevki lafız çoğul için olmuş olsun. Bu, cümleyi cümleye atfetmektir. O da onların herbirisinin tek başına hedef olmasını uygun kılar. Fakat tekili tekile atfetmek ise; görünen şu ki, bu mana orada belirgin değildir. Türkçe'nin halide böyledir. Farsça'da ise damme (ötre) atf yerine geçer. Tükçe'de de böyledir…[512]

---

[506] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 197b.

[507] Hangi kitabı kastettiği açık değildir. Belli bir kitaptan da bahsetmemektedir. Muhtemelen Bedreddin'in kitabını (Câmiu'l-Fusûleyn) ya da Bedreddin'in metni naklettiği El-İmâdî'nin el-Fusûl'ünü kast etmektedir.

[508] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn,* el-Ezher Kütüphanesi, vr. 101b.; el_Karamâni, *Ecvibe 'an es'ile câmi 'i'l-fusuleyn,* 34 Fe 647, İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, vr. 49a.

[509] el-İmâdî bir önceki paragrafı burada noktalamıştır. Bedreddin, el-İmâdî'den naklettiği bu meselenin devamını paragrafın bitiminden sonra da devam ettirmiş; ancak kimden naklattiğini kaydetmemiştir. el-Karamânî'ye müracaat edildiğinde, bunun Reşidüddin'in fetvalarından alıntı yapılmış olduğu anlaşılmıştır. Ancak biz tezimide Bedreddin'i esas alarak oranın boş bırakılmasını uygun gördük.

[510] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr., 197a.

[511] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 197b-198a.

[512] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 102 a– 103a.

- ***İmâdüddîn*** *şöyle demiştir:*[513] *Buna göre bir kimse, karısına (Farsça) "Bir ay içinde ben gelmez ve nafakanı da göndermezsem boşama işin elinde olsun!" der de iki şarttan sadece biri gerçekleşirse, yeminin bozulma şartı her ne kadar kendisinin ve nafakanın kadına ulaşması olsa da, birinin gerçekleşmemesiyle boşama yetkisi kadının elinde olur. Burada yeminin geçerli olmasının şartına bakılır ki o da her iki şartın bulunmasıdır.*[514]

Bedreddin, bu şunu düşündürmektedir: Yeminin bozulma şartına bakmak sadece o iki (şarttan) birinin hâsıl olmasında yetkinin kadının eline verilmemesini gerektirir. Daha önce de geçmiş olduğundan gerektirmez.[515]

el-Karamânî, daha önce de geçtiği gibi, hepsi buğday ve yeminin bozulmasında şarta bağlı olması açısından birlik halindedirler. Dolayısıyla şart konusunda buğdayın şartına bakılır, yeminin bozulmasındaki şarta değil. Eğer yeminin bozulmasındaki şart dikkate alınacak olursa, o zaman yetki kadının eline verilmiş olmaz.[516]

- ***el-Câmiu'l-Asğar:***[517] **"***Bu iki hurmadan yersem şöyle olsun!" diye yemin etse her ikisinden de yemedikçe yemini bozulmuş olmaz. Talâkın iki fiilin varlığına bağlanmış olduğu sabit olduğuna göre bunlardan birini yemekle yemini bozulmuş olmaz. Buna göre (Farsça) "Senin üzerine kadın getirirsem ve câriye satın alırsam boşama yetkisi senin olsun!" der ve bunlardan birini yaparsa daha önce de geçtiği üzere boşama yetkisi kadının olmaz.*[518]

Bedreddin, ondan önce, el-Hidâye müellifi Merğinânî'nin *el-Fevâidi*[519] ile Semerkandî'nin *el-Fevâidu'l-Alâiyye* adlı eserlerinde, buna benzer durumlarda (yeminin) "Bütününe birden değil, her birine ayrı ayrı taalluk ettiğine dair…" şeklinde geçmektedir. Buna göre burada ikisinden birinin yapılmasıyla, (boşama) yetkisnin kadının elinde olması gerekir.[520]

el-Karamânî, burada belirtmiş olduğu görüşler, o kitapta ifade edilenlerle mutabık değil. Nitekim kitapta ifade edilen, nefse engel olmakta sakıncalı olup ve hedef olmakta uygun olmasıdır. Dolayısıyla onun tek başına şart olması gerekmektedir. Burada bahsettiği konu ise öyle değildir.[521]

---

[513] el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 160b.

[514] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn,* vr. 197b-198a; Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 525.

[515] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 198b.

[516] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 103b.

[517] Ebû Ahmed/Ali Muhammed b. el-Velîd es-Semerkandî'nini eseridir.

[518] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 198b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 161a; Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 525.

[519] Bedreddin eserinde kullanmış olduğu (فشين ve فش) rumuzlarından ilkini, Hidâye sahibinin *el-Fevâid* adlı eseri için, diğerini de *Reşidüddin'in Fetvalar'*ı için kullanmıştır. Burada kullanmış olduğu rumuzun hangisi için olduğu açık değildir. Bu bir nüsha hatası olabileceği gibi bir yanılgı da olabilir. Nitekim Bedreddin'in elimizdeki nüshasında, Hidâye sahibinin *el-Fevâid'*ine işaret eden (فشين) rumuzu kullanılmış olduğu görülmektedir. Buna işaret ettiğini, Hacı Yunus Apaydın'ın eserinde de görmekteyiz; ancak Süleyman el-Karamânî bunu (فش) olarak algılamış olmalı ki, açıklamasında, "Reşîdüddin Fetvalarında…" şeklinde izâh düşmüştür.
Elimizde bu iki kaynakta mevcut olmadığından, Bedreddin'in hangisinin eserinden nakletmiş olabileceği de bilinmemektedir.

[520] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 198b.

[521] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 103b-104a.

Nişancızâde, el-Hidâye müellifi Merğinânî'nin *el-Fevâidi'*inde geçen mevzu, burada zikredilen hususun iki görüşten biri olmasıdır; üzerinde ittifak edilmiş olması değildir. Öyleyse nasıl olurda ikinci görüşü tercih eden kişi için yapılan itiraz reddidilir.?![522]

- ***Dînârî'nin el-Fetâvâ'sında:*** *(Farsça) "Eğer benim iznim olmaksızın bir yere gidersen ve yemek davetine katılırsan boşsun!" dese, kadın sadece birisini değil her ikisini yapmakla boşanmış olur. Yine "Bu köyün elmasını ve kaysısını yemem." diye yemin etse ikisini birden yemesi hâlinde yemini bozulur, biri ile bozulmaz.*[523]

Bedreddin, yukarıda ifade ettiğim gibi, bu meselede ihtilaf olması gerekmektedir.[524]

el-Karamânî, Bu (…)[525] benzerlerinin ana temeli, iki eylem arasında ayrılığın olmamasıdır. (Zaten) bu (mevzu) daha önce de birçok kere geçmişti.[526]

- ***Ğarîbu'r-Rivâye*:** Adam, karısına: "*Eğer falan ve falanın evine girersen, o da senin evine girerse o zaman sen boş olmuş olursun!" dese, kadın o adamın evine girse fakat adam, kadının evine girmezse, kadın boşanmış olur ve bununlada (iki şartın) hâsıl olması kastedilmiş olmaz.*[527]

Bedreddin, bu ve buna benzer daha önce geçen bahislerde doğru olan, "Örf"ün dikkate alınmasıdır.[528]

Nişancızâde, sözünde isabet etmiş, yorumunu da güzel yapmıştır. Şöyleki bunu, birkaç sayfa önce Kadîhan'dan nakledilen: *Eğer bir yerde bulunupta onunla herbirini münferid olarak cezalandırmak isterlerse, onlardan birisi ile yemini bozulmuş olur;* mevzusu doğrulamaktadır.[529]

2.1.6.NİKÂH VE TALÂKTA VEKÂLET

- ***el-Uyûn*:**[530] *İmam Muhammed'den (r.a): Koca, kendisini bir kadınla evlendirmesi için birine vekâlet verse, vekilde kendisinin hazır olduğu bir mecliste onu bir kadınla nikâhlasa, koca da bunu onaylasa câiz olur. Satışta böyledir.*

Eğer koca, kadını boşaması için birine vekâlet verse; fakat vekilinde hazır olduğu bir mecliste, fuzûlî kadını boşasa vekilde buna onay verse, câiz olmaz. Âzat etmede böyledir. Eğer vekil o mecliste mevcut bulunmazsa hiçbiri câiz olmaz. Hul' ve kinâye'de nikâh gibidir. [531]

Bedreddin, burada bu kadar açıklama yeterli değldir. Çünkü bu kadarlık açıklama kölenin nikâhını açıklamada sorun teşkil etmektedir. Nitekim o da nikâhta efendisinin

---

[522] Nişancızâde, *Nûru'l-Ayn fî Islâhi Camii'l-Fusûleyn,* s. 154.
[523] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 198b; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 161a; Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn,* s. 526.
[524] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 198b.
[525] Metinde geçen kelime okunaklı değil.
[526] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 104a.
[527] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 198b; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 161a.
[528] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 198b.
[529] Nişancızâde, *Nûru'l-Ayn fî Islâhi Camii'l-Fusûleyn,* s. 155.
[530] Metnin bir bölümü "Köle ve azat etme" ile ilgili olduğundan konuya dâhil edilmedi.
[531] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 206b; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 169b.

izin vermesine bağlıdır. Dolayısıyla gerekçe belirtmenin ve aradaki farkın anlaşılması için başka ilavelerinde olması gerekmektedir.[532]

el-Karamânî, bu mesele müellifin bahsetmiş olduğu hususa gerek duymayan müstakil bir meseledir. Nikâh konusu ise… onun açıklaması bundan sonra gelecektir.[533]

İbn Nüceym el-Mısrî, ikisi arasındaki fark şudur: kölenin kendisi için tasarruf etmesi / harcaması doğru ve geçerlidir. Fakat efendinin hak vermesine bağlıdır. Eğer âzat edilecek olursa engel kalkmış olur, nikâhta geçerli kabul edilir. Ancak efendinin malını satması köle tarafından geçerli sayılmasada, efendinin sahip olmasına bağlı olduğu kabul edilir. Eğer âzat edilecek olursa efendi bu durumda ona, sahip olmadığından icâzet / izin vermesiyle de geçerli sayılmış olmaz.[534]

- ***el-Fusûl* (Üsrûşenî):** *Köle ve câriyenin nikâhları; efendilerinin onları âzat etmesiyle veya izin vermesiyle ya da nikâhın kendisine verilen izinle değil de, nikâh için izin verilmesinden sonra kendilerinin de onaylarının olmasıyla geçerli sayılır. Fakat satış yapmaları ve benzeri durumler ise, (sadece) efendinin icâzet vermesiyle geçerli sayılır. (Yoksa ki kendilerine) izin verilmesi veya âzat edilmeleri ya da âzat edilmelerinden sonra icâzet verilmesiyle geçerli sayılmış olmaz. Çünkü âzat etmeden önce satıma hükmü, efendi için geçerlidir. Âzat edilmesinden sonra ise köle için geçerli olur. Dolayısıyla yeni bir mülkiyete ihtiyaç duyar.* [535]

Bedreddin, bu mevzu, başkasının malını satmasında değil; efendisinin malını satması durumunda geçerli olmalıdır.[536]

el-Karamânî, efendisinden başkasının malını satmasının hükmü, ayırım olmadan fuzûlînin hükmünden (de) anlaşılmaktadır. Bu sebeptendir ki burada bir açıklamaya da gerek duy(ul)mamaktadır.[537]

2.1.7.FUZÛLÎNİN TASARRUFUYLA İLGİLİ MESELELER

2.1.7.1.Sözlükte Fuzûlî

Fazlun kelimesinin çoğuludur. Noksanın zıttıdır. Fazlalık ve artış demektir. Kendisini alakadar etmeyen (fazladan) işlerle meşgul olan kimse için kullanılmıştır.[538]

2.1.7.2.Terim Manada Fuzûlî

Vekil ile kendisine vasiyet bırakılmış olanlar dışında, alış – veriş, evlendirme, boşama ve âzat etme gibi huısuslarda; şer'î bir izine dayanmadan başkasının hukukuna müdahale eden kişidir.[539]

---

[532] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 206b.
[533] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 107a.
[534] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 31b.
[535] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 207a; el-İmâdî, *el-Fusûl,* vr. 170a.
[536] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 207a.
[537] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 107a.
[538] İbn-i Manzûr, Muhammed b. Mükrim, *Lisanü'l-Arab,* XI, 524; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Raik Şerhu Kenzü'd-Dekâik,* Tah.: Zekeriya Umeyrât, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (1. Baskı), Beyrut: 1997, VI, 245.
[539] el-Haskefî, Muhammed b. Ali, *ed-Durru'l-Muhtâr Şerhhu Tenvîru'l-Ebsâr,* s. 420; İbn Nüceym, , *el-Bahru'r-Raik*, VI, 245.

2.1.7.2.1.Fuzûlînin Kıymış Olduğu Nikâhı Kocanın Onaylaması

- ***Mecmû'u-Nevâzil:*** *Kadının mehrini vermek suretiyle fuzûlînin yapmış olduğu nikâhı onaylayan koca, önceki eşi, kendisinden evlenmediğine dair Allah'ın adına yemin etmesini istese, koca da yemin etse ve yeminiyle böyle bir akit yapmadığını kastetse yemini bozulmuş olmaz. Aynı şekilde talâka yemin etmiş olsa, talâkta gerçekleşmiş sayılmaz.*[540]

Fuzûlî, mehrini teslim eden kocayı, onun onayıyla başka bir kadınla nikâhlayacak olsa; ancak önceki eşi tarafından evlenmediğine veya böyle bir akit yapmadığına dair yemin etmesi istense o da yemin etse, yemini bozulmuş sayılmaz. Talâkta böyledir. Erkeğin ilk hanımı, ikinci hanımını boşadığına dair yemin etmesini istese, o da yemin etse; yemini bozulmuş olmaz ve talâk gerçekleşmiş sayılmaz. Çünkü böyle bir durumda kocanın, hîle-i şer'iyye kuralına bağlı olarak, evliliğini ve talâkını eşinden gizlemesinde bir sakınca olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat **Bedreddin**[541] bu kurala itiraz ederek, erkeğin, fuzûlînin yapmış olduğu akit ile evli sayılacağını savunmuş; aynı zamanda yeminin bozulmasıyla da talâkının geçerli olacağını ileri sürmüştür. **el-Karamânî**'de: "Koca, boşamadığını niyeti ile aynı zamana denk getirecek olursa, talâk için etmiş olduğu yemin gerçek anlamda bozulmuş olmaz. Nitekim yeminin çözülmesinde yeterli olan durum, onun bozulması için de yeterli olmasını gerektirmez. Çünkü fuzûlînin izin verilmeden yaptığı akit, ceza gerektirmeyecek şekilde yeminin bozulması için yeterli olur. Aynı şekilde koca, nikâhlı karısının talâkını şarta bağlasa, daha sonra nikâhı iptal etse; ancak kadının iddetinden sonra da şart gerçekleşecek olsa, ceza gerektirmeden yemini bozulmuş olur."[542] şeklinde ki açıklamasıyla metinde anlatılan hususu onaylayarak Bedreddin'in görüşüne itiraz etmiştir. İbn Nüceym el-Mısrî de: "Evlilik için kullanılan lafzın hakîki bir lafız olması sonucu yapılan bir yemin ile gerçek evlilik akdi ile bozulmuş olur ve yapılan evlilikte geçerli olur." şeklinde ki açıklamasıyla Bedreddin'i desteklerken el-Karamânî ile metinde geçen açıklamayı eleştirmiştir.[543] Bir diğer yandan konu üzerinde açıklama da bulunan kişi de Nişancızâde'dir. O: Bedreddin'in ifadesinde geçen: " Yeminin bozulması gerekir." sözcüğünün aslında "Gerekmez." demek anlamunda olduğunu ileri sürmüş ve bunu yapılan yeminin, yemin eden kişinin niyetine göre değişeceğini savunmuştur. Hulâsatu'l-Fetâvâ'da geçen: "Eğer yemin eden kişi zalim bir kişi değilse…"[544] şeklinde naklettiği bir örnekle de bunu teyit etmye çalışmıştır. Çünkü zalim olan bir kişinin, yemin ettirme de hakkı olmadığını; bu nedenle de kocanın niyetine göre değerlendirileceğini savunmuştur. Dolayısıyla kocanın evli olmasının onu bu hükümden alı koyamayacağını ileri sürmüş ve el-Karamânî'nin yanında yer alırken Bedreddin'i de eleştirmiştir.[545]

- ***el-Muhîtu'l Burhânî***[546] *Böyle bir hileye yemin esnasında "Ben icâzet vereceğim / kabul edeceğim." derse o zaman ihtiyaç duyulur. Fakat "Ben icâzet vereceğim / kabul*

[540] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 199a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 163a; Apaydın, *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn*, s. 529.
[541] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 199a.
[542] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 104a-104b.
[543] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 29a.
[544] el-Buhârî, Tahir b. Ahmed, *Hulâsatü'l-Fetâvâ*, II, 122.
[545] Nişancızâde, *Nûrü'l-ʿayn fî Işlâḥi Câmiʿi'l-fuṣûleyn*, s. 160.
[546] İbn Maze el-Buhârî, *el-Muhîtü'l-Burhanî*, IV, 252-253.

edeceğim." demezse eğer o zaman Nesefî'nin (r.a.) dediği gibi: "Fuzûlî, koca için evlenir ve ardından (kadını) üç kez boşar. Çünkü burada hâsıl olması gereken şart; 'Başkasının, kocayı mutlak manada evlendirmesidir. Ancak fuzûlî, kadını, kocasının mülkiyetine girmesinden önce boşamış olmasından dolayı, kadın kendisine haram olmuş sayılmaz."[547]

Bedreddin, bu toleransa dayalı bir yaklaşımdır. Nitekim talâkın, evlilik mülkiyetinden önce tahakkuk etmesi imkânsızdır. Dolayısıyla bu ancak icâzet / izin vermekle doğru olabilir.[548]

el-Karamânî, fuzûlî (yetkisiz) sebebiyle karı – koca arasında nikâh (şarta) bağlı olarak gerçekleşmiş sayılır. Ancak nikâh sözlü ve fiili olarak tamamlanmadıkça (kocanın) mülkiyetine girmiş olmaz. Talâkın tahakkuk etmesinde de, aktin var olması yeterli olur. Çünkü o onun üzerine bina edilmiştir. Bu nedenle kadının, icazetle erkeğin mülkiyetine girmesi temel alınamaz.[549]

İbn Nüceym el-Mısrî, bu onun amacıdır. Dolayısıyla (burada) izin düşmüş olur ancak; yeri olmadığından hükmüde sabit olmaz. Bu yüzden de ikisi de geçersiz sayılmış olur.[550]

- ***el-Fevâid*** (Sadrulislâm Tâhir b. Mahmud el-Buhârî): *Küçük yaştaki bir kızı, babası ve dedesi dışındaki bir velisi everse, fuzûlîde bunu bir erkek için kabul etse, koca adayı da bunu fiîlen onaylasa ve buna ilişkin mehrinin bir kısmını velisine gönderse, bu gönderilenin ulaşması şartıyla, onay verilmiş olur. Eğer, velinin mehri teslim almakta velâyet yetkisi yoksa bile onay verilmiş sayılır. Çünkü bu, kocanın haklı olduğunu ispat etmek için değil, koca tarafından onay verilmiş olmasının gerçekleşmesi içindir.* [551]

Bedreddin, "Mehrin kadına ulaşması şartı dikkate alındığında icâzetin geçerli olmaması gerekir. Aslında o, oraya ulaşmış da değildir. Nitekim baba ve dedenin dışındaki veliler, kocanın malı üzerinde tasarruf yetkisine sahip değiller ki, kadın, erkekten mehrinin tamamını isteme hakkına sahip olsun. Eğer mehrin "Ulaşmış olması" kabul edilecek olsaydı o zaman, kadının ikinci defa isteme hakkı sabit olmazdı. Ayrıca erkek, kadını şehvetle öpse veya dokunsa, bu durumda da fiîlen onay verilmiş olurdu; fakat "Talâk esnasında fiîlen rücu etmiş gibi mekruh sayılırdı. Eğer erkek, kadına "*Bu senin mehrin."* diyerek verse, *"sözel"* olarak icâzet verilmiş sayılır. Zahîreddin Hasan b. Ali el-Merğinânî'de böyle geçmektedir.[552]

el-Karamânî, izin verme hakkı, koca tarafından sağlanır fakat tamamı içinse Bu da ulaş(tır)mak şartıyla olur.[553] Kadını, kendisi için nikâhlayan velisine, - teslim almaya ehil olmasa bile – mehirden bir miktar gönderir. Baba ve dede dışında kalan veliye teslim etmiş olduğu mehir için, talep etme hakkı kadın için sabit olur. / (Mehri) talep etme hakkının kadın için sabit olması, erkeğin, kadının baba ve dedesi dışında kalan velisine teslim etmiş olmasına bağlıdır. Bu, fuzûlîye has olan bir şey de değildir. Hattâ mezkûr

[547] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 199a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 162b.
[548] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 199a.
[549] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 104a.
[550] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 29a.
[551] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 200a-200b; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 163b-164a.
[552] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 200b.
[553] Metin aslına uygun olacak şekilde tercüme edildi. Ancak cümlenin manası daha öz ifadeyle şöyle olmalıdır: "*İzin verme hakkı, mehrin tamamının ulaştırılması şartıyla, koca tarafından sağlanır."*

veli, fuzûlî(nin evermesin)den sonra kadını evlendirecek olsa, o zaman kadın buluğa erdikten sonra (mehir) talep etme hakkına sahip olmuş olur. Tabi ki bu da mehrin ulaşmış (teslim edilmiş) olması şartına bağlıdır. Çünkü o, anlaşmanın yapılması için bir sebeptir.[554]

İbn Nüceym, kocanın mehri kadına göndermesi, ona şer'î açıdan ulaşmasına izin vermesi için değildir bilakis; bu gönderisini, veliye ulaşması şartıyla, icâzet için delil göstermesidir.[555]

- ***Fetâvâ Kadîhan*:**[556] *İmam Muhammed (r.a) fuzûlînin nikâhı bozma yetkisinin olmadığını savunurken İmam Ebu Yusuf'unda önceleri bu görüşte olduğunu ancak sonrasında 'bozma yetkisinin olabileceğini' savunduğunu belirtmiştir. Kadîhan devamında: Fesih konusunda sözleşme yapan taraflar dört gurupta ele alınır.*

- *1- Sözde ve eylemde fesih yetkisine sahip olmayanlar ki bu da fuzûlîdir…* [557]

Bedreddin, bu, satış (aktinde) değil; nikâh (aktinde) olmalıdır.[558]

el-Karamânî, bu açıkça anlaşılmaktadır; ancak cümlenin akışı değiştirilmiştir. Cümlenin akışına göre (aslında) taksimat nikâhlı kadın hakkında olmalıdır. Buradaki kapsamın satışı içine alması ihtimali yok ki, açıklamaya ihtiyacı olmuş olsun. Çünkü bu dört kısmın satışta yeri yoktur.[559]

Nişancızâde, Kadîhan'ın yukarıda geçen şu sözü bunu teyit etmektedir: "Kocanın icâzet vermesinden önce (fuzûlî) feshetse bu feshetme geçerli sayılmaz. Aynı şekilde kocayı o kadının kız kardeşiyle everse, ikincisi hükmen düşer. Bu da birincisi için bir feshetme sayılmaz.[560]

[554] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 105a-105b.
[555] İbn Nüceym, *el-Hâşiye alâ câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 29b.
[556] Kadıhân, Fahreddin, Hasan b. Mansûr el-Fergânî, *Fetâvâ Kadıhân,* I, 303-304.
[557] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 201a; el-İmâdî, *el-Fusûl*, vr. 164b.
[558] Bedreddin, *Câmiu'l-Fusûleyn*, vr. 201b.
[559] el-Karamânî, *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn*, vr. 105b.
[560] Nişancızâde, *Nûrü'l-ʿayn fî Işlâḥi Câmiʿi'l-fuṣûleyn*, s. 164.

SONUÇ

Çalışmamızın kaynağını oluşturan *Câmiu'l-Fusûleyn*'in müellifi Şeyh Bedreddin, Osmanlı tarihinde hukukçuluğundan ziyade tasavvûfî, sosyal ve siyasal kişiliği ile öne çıkan bir şahsiyettir. Bundan dolayı da onunla alakalı çalışmalar daha çok Bedreddin isyanı diye bilinen, ya da Börklüce Mustafa isyanıyla olan ilişkisi ve "Vâridât" adlı eseri üzerinden tasavvûfî görüşleri bağlamında olmuştur. Bizim bu çalışmamız onun hukukî kişiliği ile bağlantılı bir çalışmadır.

Bedreddin'in İslâm hukukuna dair birkaç çalışması bulunmaktadır. Bunlardan birisi de *Câmiu'l-Fusûleyn* adlı eseridir. Daha çok yargı hukukuna dair olan bu eser "el-Fusûl" başlığıyla yazılmış iki eserin derlenmesi ve değerlendirilmesinden ibarettir. Müellif burada görüşleri naklettikten sonra kimi zaman meselelerin ifade tarzına kimi zamanda içeriğine dönük tenkitlerde bulunmuş, açıklamalar yapmış, yerine göre konu hakkında şahsi görüşlerini de belirtmiştir. Müellifin hukûkî kişiliğini ortaya koyan bölüm de, bu tercihleri olmuştur. Biz bu çalışmada yüksek lisans tezi çerçevesinde onun İslâm aile hukukuna dair değerlendirmelerini esas aldık. Eserin, dünya kütüphanelerinde yazma ve matbu çeşitli nüshaları bulunmaktadır. Bu çalışmada müellif nüshasına rastlamamış olmakla birlikte, gördüğümüz en eski istinsah tarihli nüsha 853 tarihli olup Süleymaniye amcazâde Hüseyin Paşa 175 numarada kayıtlıdır. Toplam kırk bölümden oluşan eserde kaynaklar genelde rumuzlarla gösterilmiş; ancak bunlarla ilgili açıklayıcı bir bilgi verilmemiştir. Halet Efendi 119 nolu nüshanın mukaddimesinde bir açıklama bulunmaktadır. Bunun da eserin fihrist öncesi hamişinde bilirtildiği üzere Rum diyarı müftüsü Ali Çelbî el-Bekrî es-Sıdddıkî tarafından yazılmış olduğu kaydedilmiştir.

Yazıldığı günden beri ilmî çevrelerde itibar gören bu eserle ilgili çeşitli çalışmalarda yapılmıştır. Bunların başında da Süleyman el-Karamânî ile İbn Nüceym'in çalışmaları gelmektedir.

Eserde geçen "Ekûlü (Ben derim ki)" tarzındaki ifadelerin tamamının Bedreddin'e ait olduğu mukaddimesinde belirtilmiştir. Bu tabir Bedreddin tarafından İslâm aile hukukuna dair olan bölümlerde 63 defa kullanılmış olup; dağılımı şöyledir: Nikâh 5, mehir 4, nukre (külçe) 2, nafaka 1, halvet 1, muhâlea 15, boşanma 28, fuzûlînin tasarrufu ve ahkâmı 6, sonradan verilen icâzetle geçerlilik kazanmış olan tasarruflar 1'dir. Bunların 53 tanesine Süleyman el-Karamânî, 25 tanesine İbn Nüceym ve 8 tanesine de Nişancızâde tarafından cevaplar verilmiştir.

Müellif tercihlerinde genelde ihtiyatlı davrandığı, bundan dolayı da 20 kadar yerde görüşünü " ينبغي " tabiri ile ifade ettiği de görülmüştür. Tercihte bulunmadığı yerlerde kullandığı ifade ise genelde " فيه نظر" tabiri olmuştur.

Müellifin tenkit ve tercihlerinde dile getirdiği görüşlerinin bazıları şöyledir:

1- Nikâh konusundaki şahitlik, mutlak mülkiyet konusundaki şahitlikten farklıdır.

2- Nikâh tekrar edilebilen bir akittir; ancak aynı özellikteki alış – verişten farklı özellikleri bulunmaktadır. Zirâ nikâh bu şekliyle tekrarlanan bir söz olması yanında, fiilin de ona bitişik bulunması gereklidir. Dolayısıyla satın almadan farklıdır ve ona mukayese edilmesi de doğru değildir.

3- Babanın, kızının mehri için; kızın da, babası için mehir hususunda ikrarda bulunmaları halinde, bu ikrara şahitlik yapacak kişilerin ilgili eşyayı ayrıntısıyla bilmeleri şart değildir.

4- Delilin tenakuzlu olması, onun hükmünü yitirmiş olduğunu gösterir; dolayısıyla sübutu onunla tahakkuk eden ikrar da, hükmünü yitirmiş kabul edilmelidir.

5- Karı – koca olduklarını önce inkâr eden erkek ve kadının, sonradan bu evliliğin varlığını kabul etmeleri, önceden de evli olduklarının bir delili sayılır.

6- Eşler arasında mehir konusunda bir anlaşmazlık çıkması durumunda, erkek, gönderdiği malın mehir olduğunu iddia ederek, yemin edecek olursa kabul edilir. Ancak bu malın iadesi talep edilecek olursa o zaman kadının, malı (ve maldan) geri kalan kısmını da iade etmesi gereki; fakat bu iade, kadının, malın kıymetini daha önceden ödemiş olması şartına bağlıdır.

7- Kızın babası, kızının kocasına gönderdiği malı, kullanılmış olsa da geri isteyebilir.

8- Bir kadın, ölen kişinin kendisinin nikâhlı eşi olduğunu iddia etmesi halinde; delil sunması ve sunduğu delillerinde kabul edilmesi gerekir.

9- Küçük yaşta ki kızını evlendiren ve onun mehrini alan bir annenin, vasî olup - olmaması önemli değildir. Anne burada kendisine emanet bırakılan yabancı biri gibi değerlendirilmiştir. Bu nedenle koca, verdiği mehri mevcut ise her şekilde geri talep edebilir. Mevcut değilse hiçbir şekilde talep etme hakkına sahip değildir.

10- Muhâleada talâk kadının sözüyle değil, erkeğin sözüyle tahakkuk eder.

11- Muhâlea yoluyla boşanmada kadının, vekâlet verdiği kişiyi azletmesinde, vekilin bilgisinin olması şart değildir.

12- Talâk sonrasında mehir ve nafaka gibi konularda, eşler arasında ki problemlerde kadının sözü esastır.

14- Bir erkeğin küçükken etmiş olduğu yemini, ergen olduktan sonra düşer.

KAYNAKÇA

Apaydın, H. Yunus. (2012). *Yargılama Usulüne Dair Câmiu'l- Fusûleyn.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. Kalkan Matbaacılık.

Ağırakça, Ahmet. (2006). "Müneccimbaşı, Ahmed Dede", *DİA*, (XXXII, 4-6). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Arslanoğlu, İbrahim. (2007). "Şeyh Berdereddin". *Bilim ve Ütopya, Gazi Ünv. Gazi Eğitim Fak. Dergisi.* 14 (158). (41- 45).

Âşıkpaşazâde, Derviş A. Âşıkî. (1914/1332 h.). *Âşıkpaşazâde Tarihi*. İstanbul: Ali Bey Nşr.

————————, (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi*. (Çev.: Kemal Yavuz – M.A. Yekta Saraç). İstanbul: Mas Matbaacılık.

Atar, Fahrettin. (2005). "Muhâlea", *DİA*, (XXX, 399-402). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

el-Attâbî, Ahmed b. Muhammed. *Şerhu'z-Ziyâdât.* Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi. (22 Sel 92).

el-Aynî, Mahmûd b. Ahmed. (1990). *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*. (2. Baskı). Beyrut: Dârü'l-Fikr.

el-Babertî, Ekmeleddin Muhammed. (2007). *el-ʿİnâye Şerhi'l-Hidâye.* (Tah.: Ebû Mahrûs Amr), 1. Baskı. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

el-Babertî, Ekmeleddîn Muhammed. (1898 / 1315 h.). *el-ʿİnâye Şerhi'l-Hidâye,* 1. Baskı. Mısır: Matbabatü'l-Kübra el-emiriyye. 1898 (1315 h.).

el-Bağdâdî, İsmâil Paşa. (1992). *Hediyyetü'l-Arifîn Esmaü'l-Müellifîne ve Âsârü'l-Musannifîn min Keşfi'z-Zunûn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Balivet, Michel. (2000). *Şeyh Bedreddin Tasavvûf ve İsyan.* (Çev.: Ela Güntekin). (2. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bardakoğlu, Ali. (1993). "Câmiu'l-Fusûleyn", *DİA.* (VII, 108-109). İst.: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Bedreddin, Mahmud. *Câmiu'l-Fusûleyn*. Süleymaniye Kütüphanesi. Halet Efendi Yazma Eserler Bölümü. 119 Numaralı Yazma Eser.

————————, *Câmiu'l-Fusûleyn*. Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi. (22 Sel 239).

————————, *Letâifü'l-İşârât.* Samsun İl Halk Kütüphanesi. (55 Hk 1025).

————————, *et-Teshîl fî Şerhi Letâifü'l-İşârât.* Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi. (22 Sel 813).

el-Bezzâzî, Muhammed b. Muhammed. (Nesih Tar: 1846). *el-Fetâva el-Bezzâziyye.* Londra: İngiltere Michigan Üniversitesi Kütüphanesi. (29. Numarada).

Brockelmann, Carl. (1968). *Târîhü'ş-Şu'ûbi'l-İslâm iyye*. (5. Baskı). (Çev.: Nebîh Emin – Münir Ba'lebekkî). Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.

el-Buhârî, Tâhir b. Ahmet. (1992). *Hulâsatü'l-fetâvâ. TDV İslâm Ansiklopedisi.* (Cilt: VI, 376). İstanbul: Türkiye Diyanet vakfı Yay.

el-Buhârî, Tâhir b. Ahmet. (t.y.). *Hulâsatü'l-fetâvâ*. Karaçî / Pakistan: el-mektebetü'r-reşîdiyye.

el-Buhârî, Zahîrüddin, Muhammed b. Ahmed. *el-Fetâva'z-Zahîriyye.* İstanbul: Millet Küt. Feyzullah Efendi Koleksiyonu. (34 Fe 1050).

————————, (1502). *el-Fetâva'z-Zahîriyye*. Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi İslâm Yazmaları Koleksiyonu (B. or. 006-01) https://www.İslâmîc-manuscripts.net/content/index.xml. Erişim tarihi: 03. Mayıs 2019.

——————, *el-Fetâva'z-Zahîriyye*. İstanbul: Millet Kütüphanesi. Feyzullah Efendi koleksiyonu. (34 Fe 1050).

Bursalı, Mehmed Tâhir. (1975). *Osmanlı Müellifleri. (1299-1915).* (Haz.: İsmail Özen - A. Fikri Yavuz). İstanbul: Meral Yayınevi.

Bursevî, İsmail Hakkı. (1997). *Kitabü'n-Netîce.* (1. Baskı). (Haz.: Ali Namlı- İmdat Yavaş). İstanbul: İnsan Yayınları.

Cici, Recep. (2005). Osmanlı Klasik Dönemi Fıkıh Kitapları. *Türkiye Araştırmaları Literâtürü dergisi*. 3(5). (215-248).

el-Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerîf, Ali bin Muhammed. (1988). *Kitâbü't-Ta'rîfât.* Beyrut: 3. Baskı.

Dindar, Bilal. (1987). Şeyh Bedreddin ve Presokratikler. *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2(2). (77-84).

——————, (1992). "Bedreddn Simâvî", *DİA*. (V, 332-333). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

——————, (1979). "Şeyh Bedreddin", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:3. (295-323).

Döğüş, S. (2005 Ocak). "Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri". *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 18(18). (71-94).

Dukas, Mikhael. (1956). *Bizans tarihi (1288-1453).* (Çev.: Vladimir Mirmiroğlu). İstanbul: İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları. İstanbul Matbaası.

Düzdağ, M. Ertuğrul. (1972). *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk hayatı.* İstanbul: Enderun Kitabevi.

Düzenli, Pehlul. (2007). *Osmanlı Hukukçusu Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ve Fetvaları.* (Doktora Tezi). Konya:

Edirneli, Mehmet Mecdi Efendi. *Hadâiku'ş-Şekāik.* (eş-Şeḳâiḳu'n-Nuʿmâniyye tercümesi). TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu http://hdl.handle.net/11543/1729, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1729 Erişim tarihi: 27.04.2019.

ed-Dîb, Abdülazîm Mahmud. (1993). "Çeyiz", *DİA*. (VIII, .296 – 297). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Ernst Werner. (Mart 2014). *Büyük Bir Devletin Doğuşu: Osmanlılar (1300 - 1481)*. (1. Baskı). (Çev.: Yılmaz Öner – Orhan Esen). İstanbul. Yordam Kitap.

Gariber, K. (2017). "Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı'nı Değerler Dizgesi Bağlamında Okumak" *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Degisi*. 18(18). (142-155).

Gazzâlî, Muhammed. (1987). *el-Müstaşfâ fî İlmi'l-Usûl.* (3. Baskı). Beyrut: Müessesetü'r-risâle.

Giese, F. (1992). *Anonim Tevârî-i Âli Osman.* (Haz.: Nihat Azamat). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yay. No: 510. Fen-Edebiyat Fak. Yay. No: 24. Edebiyat Fak. Basımevi.

Gözübenli, Beşir. (1997). "Hâkim eş-Şehîd", *DİA*. (XV, 195-196). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Hafız, Halil b. İsmail. (2008). *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Menâkıbı.* Tah.: Abdülbaki Gölpınarlı. (2. Baskı). İstanbul: Milenyum Yay.

el-Hamevî, Yâkût. (1977). *Mu'cemü'l-Büldan.* Beyrut: Dârü's-Sadr.

el-Haskefî, Muhammed b. Ali. (2002). *ed-Dürrü'l-Muhtâr Şerhü Tenvîri'l-Ebsâr.* (1. Baskı). (Tah.: Abdülmün'im Halil). Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Hassâf, Ahmed b. Amr eş-Şeybânî. (1840). *el-Hiyel.* Câmi'atü'l-Melik Suûd Kütüphanesi. Yazma Eserler Bölümü. (Raf numarası: 4839, 2/1004, 217/4).

————————, (Nesih Tarihi: 1618). *el-Hiyel*. Ezher Kütüphanesi Eski Yazma Eserler Bölümü. (Raf numarası: 2/556, 2866 – 44211).

Hayrullah Efendi. (1971). *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Tarihi*. İstanbul: Haz.: Z. Danışman.

Hira, A. (2012). Şeyh Bedreddin'in Câmiu'l-Fusüleyn Adlı Eserinin Hanefî Fıkıh Literâtürüne Katklsı: İbn Abidin Örnegi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 16(1). (221-243).

Hoca, Sâdeddin Efendi. (1979). *Tâcü't-tevârîh*. (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu). 2. Baskı. Ankara: Kültür Bakanlığı yay.

Hüdâyi, Aziz Mahmud. *Tezâkir-i Hüdâyî*, Süleymaniye Kütüphansi. Bölüm Fatih. nr. 2572.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. (1998). *Reddü'l-Muhtar Ala'd-Dürri'l-Muhtar.* (Tah.: M. Subhî – Âmir Hüseyin). (1. Baskı). Beyrut: Dârü İhyâ et-Türâs el-Arabî.

İbn Emîru Hâc, Muhammed. *et-Takrîr ve't-tahbîr*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye. t.y.

İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. (2002). *Lisânü'l-Mîzân.* Beyrut: Nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde.

————————, (1966). *ed-Dürerü'l-Kâmine.* Dârü'l Kütübi'l Hadîsiyye.

————————, (1986). *İnbâü'l-Ğumer bi-Ebnâi'l-Umer*. Beyrut: Dârü'l Kütübi'l-İlmiyye.

İbn Manzûr, Muhammed bin Mükrim. (1992). *Lisânü'l-Arab.* (3. Baskı). Beyrut: Sadır Yayınevi.

İbn Mâze, el-Buhârî, Burhâneddîn Mahmud b. Ahmed el-Merginânî. *ez-Zahîretü'l-Burhâniyye.* İstanbul: Millet Küt. Feyzullah Efendi Koleksiyonu. (34 Fe 1026).

————————, (1539 Nesh Tarihi). *ez-Zahîretü'l-Burhâniyye.* Princeton University Library. Garrett no. 180Y.

————————, (2004). *el-Muhîtü'l-Burhanî fi'l-Fıkhi'n-Nu'manî.* (Tah.: Abdülkerim Sami). (1. Baskı). Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye. Cilt: 3, 53)

————————, (2004). *el-Muhîtü'l-Burhanî fi'l-Fıkhi'n-Nu'manî.* (Tah.: Nuaym Eşref). (1. Baskı). Beyrut: Müessesetü Nezîh Kerkî. İdaretü'l-Kur'an. Pakistan. Cilt: 4, 216

————————, *ez-Zahîretü'l-Burhâniyye.* İstanbul: Millet Kütüphanesi. Feyzullah Efendi Koleksiyonu. (34 Fe 1028).

İbn Mâze, es-Sadrü'ş-Şehîd Ömer b. Abdülazîz. *el-Fetâvâ's-Suğrâ.* İstanbul: Millet Kütüphanesi. Feyzullah Efendi Koleksiyonu. (34 Fe 1047).

İbn Nedîm, Muhammed b. İshak. (2013). *el-Fihrist*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

İbn Nüceym el-Mısrî, Zeynüddin. *el-Hâşiyetü alâ câmi'i'l-Fusûleyn.* Kayseri: Raşit Efendi Eski Eserler Küt. (Râşid Efendi 247).

————————, (1997). *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzü'd-Dekâik.* (1. Baskı). (Tah.: Zekeriya Umeyrât). Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

————————, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzü'd-Dekâik.* (2. Baskı). Kahire: Dârü'l-Kitabü'l-İslâm î.

İdrîs-i Bitlisî, Hakimeddin. *Heşt-Bihişt*. (Haz.: Mehmet Karataş-Selim Kaya-Yaşar Baş). Ankara: t.y. Betav Yay.

İlhan, Avni. (1992). "Bâtıniyye", *DİA*, (V, 190-194). İst.: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

el-İmâdî, C. İmâdeddin. *Fusûlü'l-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm.* Ankara: Milli Küt. Tokat İl Halk Küt. Koleksiyonu. (60 Hk 149).

————————, *Fusûlü'l-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*. Ankara: Milli Kütüphane. Adana İl Halk Küt. (01 Hk 710).

————, (1592). *Fusûlü'l-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm.* Riyad: Mektebetü'l-Melik Abdülaziz el-Âmme. (20/32).

İnalcık, Halil. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600).* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kacıroğlu, Murat. (2011 Ocak). Tarihin Nesnesinden Kurmacanın Öznesine Şeyh Bedreddin yahut Tarihsel Bir Kimliğin Yeniden İnşası Üzerine. *Selçuk Üniversitesi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 30. (239-274).

Kadîhan, Fahreddin Hasan b. Mansur. (2009). *Fetâvâ Kadîhan.* (1. Baskı). (Haz.: Salim Mustafa el-Bedrî). Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

————, *Şerhü'z-Ziyâdât,* Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi. (22 Sel 824).

————, (1893). *el-Fetâvâ el-Hâniyye*. -el-Fetâvâ el-hindiyye'nin kenarına yazılı- (2. Baskı). Mısır: Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye.

Kadri Paşa, M. (2009). *el-Âhkâmü'ş-Şer'iyye fî'l-Ahvâli'ş-Şâhsiyye*. (2. Baskı). Mısır: Dârü's-Selam.

Karaçelebizâde, Abdülaziz Efendi. (1833/1248). *Ravzatü'l-ebrâr bi Hakâiki'l-ahyâr.* (Tah.: Sadullah Said Efendi-Abdulvahap Dağistânî). Polak Matbaası. Mısır.

el-Karamânî, Süleyman b. Ali. *el-Es'ile ve'l-Ecvibetü'l-Müte'allika bi Câmi'i'l-Fusûleyn.* el-Ezher Kütüphanesi. No: 26784.

————, *Ecvibe 'an es'ile câmi 'i'l-fusuleyn.* İstanbul Millet Kütüphanesi. Feyzullah Efendi Koleksiyonu. 34 Fe 647.

el-Kâsânî, Alâaddîn Mes'ud b.Muhammed. (1986). *Bedâyiu's-Sanâi' fî Tertîb eş-Şerâyi.* (2. Baskı). Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Kâtip Çelebî, Mustafa b. Abdullah. (1992). *Keşfü'z-Zunûn 'an Esâmî el-Kütüp ve'l-Fünûn.* Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Kehhâle, Ömer Rızâ. (1993). *Mu'cemü'l-Müellifin.* (1. Baskı). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

————, (1960). *Mu'cemü'l-Müellifin.* Şam: Terakkî matbaası.

————, *Mu'cemü'l-Müellifin.* t.y. Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.

Kılıçer, M. Esat. (1992). "Buhârî, Tâhir b. Ahmed", *DİA*. (VI, 376). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Kozan, A. ve Sevil Akyol. (2013 Ocak). Şeyh Bedreddin'in Menkıbevî Hayatına Dair Bilinmeyen Bir Eser: Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin Sultan. *Tarih Okulu Dergisi*. 6(14). (75-112).

————, (2010). Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'e İzafe Edilen Bir Risale: Risâle-i Bedreddîn, *History Studies İnternational Journal Of History* http://dx.doi.org/10.9737/hist_173. 2(3). (245-255). y.y. Erişim tarihi:15 Mayıs 2019.

————, (Ocak 2009). "İdeolojik Okumalardan Bilimsel Zemine: Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin İsyanı", İstem, Dergi Park Akademik Dergisi, Sayı 13. (181-198).

————, (2016). *Osmanlı Devleti'nde Âlim ve Sûfî Bir İsyancı*: *Şeyh Bedreddin.* Beyaz Tarih, https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/seyh-bedreddin-osmanli-devletinde-Âlim-ve-sûfî-bir-isyanci (Erişim Tarihi: 30.07.2019).

————, (2007, Kasım). *Şeyh Bedreddin ve Düşünce Tarihimizdeki Yeri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.

el-Kureşî, Abdülkadir b. Muhammed. (1993). *el-Cevâhirü'l-Mudiyye fî Tabaḳâti'l-Ḥanefiyye.* (Tah.: Abdülfettah Muhammed). (2. Baskı). Mısır (Gize): Dârü'l-Hicr Matbaası.

el-Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay. *el-Fevâidü'l-Behiyye fî Teracimi'l-Hanefiyye.* Kahire: (Tah.: Muhammed Bedreddin). Dârü'l-kitap el-İslâmî.

Lütfi Paşa. (1923). *Tevarîh-i Âl-i Osman.* (1.Baskı). İstanbul: Toronto Üniversitesi Kütüphanesi.

Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye. (1960). *el-Mu'Cemü'l-Vasît.* (Tah.: İbrahim Mustafa – Ahmed Hasan) Kahire:

Mevkûfatî, Mehmed. (2013). *Mültekâ Tercümesi.* İstanbul: Sağlam Yayınevi.

el-Meydanî, Abdülganiy el-Ğuneymî. (t.y). *el-Lübâb Şerhü'l-Kitab.* (Tah.: M. Emin en-Nevâvî – M. Muhyiddîn Abdülhamid). Riyad: Mektebetü'r-Riyad el-Hadîse.

Mısrî, Niyâzî-i. (2010). *Divan-ı İlâhiyyât ve Açıklaması.* (2. Baskı). İhramcızâde Hacı İsmail Altuntaş.

Müneccimbaşı, Ahmet Dede. (1869). *Sahâifü'l-Ahbâr fî Vakâyiü'l-A'sâr*. Amr matbaası. Mısır.

————, (t.y.) *Sahâifü'l-Ahbâr fî Vakâyiü'l-A'sâr*. (Çev.: İ .Erünsal). İstanbul: y.y.

————, (1995, Mart). *Câmiü'd-Düvel.* (Çev.: Ahmed Ağırakça). İnsan Yay. İstanbul.

Neşrî, Mehmed. t.y. *Cihannümâ.* Manisa İl Halk Küt. (45 Hk 5506/1).

Nişancızâde, Mehmed b. Ahmed. *Nûru'l-ʿayn fî Islâḥi Câmiʿi'l-fusûleyn.* Balıkesir İl Halk Küt. (10 Hk 468/3).

————, (2011/1433). *Nûru'l-ʿayn fî Islâḥi Câmiʿi'l-fusûleyn.* (Doktora Tezi). Muhammed el-Fayiz). Riyad: Câmi'atü'l-İmam Muhammed b. Su'ûd.

————, (İstinsah Tar.: 914/1507). *Nûrü'l-ʿayn fî Işlâḥi Câmiʿi'l-fuşûleyn*, Balikesir İl Halk Kütüphanesi. Balikesir İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu. (10 Hk 468/3).

Ocak, Ahmet Yaşar. (1998). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17.Yüzyıllar).* (3. Baskı). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Oruç Bey, Oruç bin Âdil. (2011, Aralık). *Tevârîh-i Âl-i Osman.* İstanbul: Yaylacılık Matbaası.

Rasim, Ahmet. (1909). *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi.* (1. Baskı). İstanbul: Şems Matbaası.

er-Remlî, Necmeddin. (1101/1690 tarihli yazma). *el-Leâliü'd-Dürriyye fi'l-Fevâidi'l-Hayriyye.* Riyad Üniversitesi Küt. (11/597 raf 4, No: 217 L.R)

————, (1248/1833 tarihli yazma). *el-Leâliü'd-Dürriyye fi'l-Fevâidi'l-Hayriyye.* Ezher küt. (3029/44374) nolu eser.

es-Sadrü'ş-şehîd, Ömer b. Abdülazîz. (1496). *Şerhü Edebi'l-Kadı li'l-Hâssâf.* Mektebetü Câmi'etü'l-Melik Suûd. Yazma Eserler Bölümü. (Numara: 4856, 1/967).

es-Safedî. (2000). *el-Vâfî bi'l-Vefeyât.* (1. Baskı). Beyrut: Lübnan (Tah.: Ahmet el- Alrnavut – Türkî Mustafa). Dârü İhyâi't-Türas el-Arabi.

Sarıbıyık, Mustafa. (2004, Mart). Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Mahmut. *Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi.* 2(3). (35-45). İslâm ve İslâm'dan Kaynaklanan Dinler – Siyasal Bilimler Milli Kütüphane Yer No: 2003 SA, 51.

es-Sem'ânî, Abdülkerim, b. Muhammed. (1977). *el-Ensâb.* (1. Baskı). Hindistan: Vezaretü'l-Maarif ve'ş-Şuûni's-Sekâfiyye.

es-Semerkandî, Alaaddin. (1984). *Tuhfetü'l-Fukahâ*.(1. Baskı).Beyrut. Darü'l-Kütüb el-İlmiyye.

Severcan, Şefaettin. (2015, 23 Mayıs). "Şeyh Bedreddin Olayı*". Erciyes-Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (1-27).

————, Osmanlı Dönemi *Şeyh Bedreddin Olayı.* https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=381593 Erişim tarihi: 24.02.2019.

es-Serahsî, Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ahmed. (1993). *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

Solakzâde, Çelebî Mehmed Hemdemî. (1880/1297). *Solakzâde Tarihi.* .Mahmut bey matbaası. İstanbul: Mustafa Orhan Kütüphanesi. Numara 6. T. 3-1-942.

Süreyya, Mehmed. (Mayıs 1996). *Sicill-i Osmanî*. (Haz.: Nuri Akbayar-Seyit Ali Kahraman). Kültür Bakanlığı ile Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yayını. Yurt Yay. İstanbul.

Şeref Efendi, Abdurrahman. (1898). *Tarih-i Devlet-i Osmaniye*. İstanbul.

eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali. (2000). *Neylü'l-Evtâr min Esrari Müntega el-Ahbâr*. Darü İbn-i Hazm. Beyrut.

eş-Şeybânî, Muhammed b. el-Hasan. (1999). *el-Mehâricü fi'l-Hiyel. Kahire:* Mektebetü's-sekâfetü'd-dîniyye.

————————, (2012). *el-Asl*. Katar: (Tah.: Muhammed Boynukalın). Vizâretü'l-evkâf ve'ş-Şuûnü'l-İslâmîyye.

Şimşirgil, Ahmet. (2017). *Şeyh Bedreddin ve Fikirleri.* https://www.youtube.com/watch?v=xtXl-VhIo0Y Erişim tarihi: 14 Ocak 2017.

Şükrullah efendi. (2010, Kasım). *Behcetü't-Tevârîh.* (Çev.: Hasan Almaz). (1. Baskı). İstanbul: Mostar. Semerkand Basım Yayın.

et-Temîmî, Abdülkadir el-Ğazzî. (1970). *et-Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye.* Kahire: (Tah.: Abdülfettah Muhammed el-Hilvü).

Tâhiry, Ghowsodin. (2016). *Zeynüddin İbn Nüceym'in Hâşiyetü âlâ cami'i'l-Fusûleyn Adlı Eserinin Tahkîk ve Değerlendirmesi*. Konya: Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Taşköprizâde, Ahmet b. Mustafa. (1985). *Miftâḥü's-saʿâde ve Misbâhü's-siyâde fî Mevzû'âti'l-ulûm.* Dârü'l-Kütübi'l-ilmîyye. Beyrut.

————————, (1975/1395). *eş-Şekâi'ku'n-nu'mâniyye fî 'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*. Dârü'l-kitap el-Arabî. Beyrut.

Uğur, Ahmet. (1987). Kemal Paşazâde'nin VIII. Defteri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi.* 28(1). (269-289). Sıra No: 11458.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). *Osmanlı Tarihi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

el-Üsrûşenî, Muhammed b. M. *Câmi'u Ahkâmi's-Sığâr.* (Tah.: Ebu Mus'ap el-Bedrî - Mahmud Abdurrahman). Kahire: Dâru'l-Fâzıle Yay.

————————, *el-Fusûl.* Ankara: Milli Küt. Çankırı İl Halk Küt. Koleksiyonu. (18 Hk 257).

————————, *el-Fusûl.* İstanbul: Millet Küt. Feyzullah Efendi Koleksiyonu. (34 Fe 1070).

Yalçın, Sıddıka. (2000). *Şeyh Bedreddin ya da Tarihsel Gerçeklikten Kurgusal Söyleme*. (1. Baskı) Türkoloji Araştırmaları.

Yaltkaya, M. Şerafeddîn. (1935, Ocak). Simâvne Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'e Dair Bir Kitap. *Türkiyat Mecmuası*, Makaleler Bölümü. 3(1). (233-256). https://dergipark.org.tr/iuturkiyat. Erişim tarihi: 16 Mayıs 2019.

————————, (1994). *Simâvna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin.* İstanbul: (Haz.: Hamit Er).

Yaman, A. (1997). *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin.* İstanbul: (Seminer Ödevi).

Yazar, İlyas. *Bâtınîlik Üzerine Bir İnceleme.* web.deu.edu.tr/ilyas/yayinlarim/batinilik.htm. Erişim tarihi: 11 Mayıs 2019.

Yener, Cemil. (1970). *Şeyh Bedreddin Vâridât.* Elif yayınları. İstanbul.

ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed. (2001). *Siyer A'lâm en-Nübelâ*. Müessesetü'r-Risâle.

Zeydan, Abdülkerim. (1993). *Fıkıh Usûlü.* (Çev.: Ruhi Özcan). İstanbul: Marmara Üni. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, Nr. 62.

ez-Ziriklî, Hayreddin b. Mahmud. (1992 Eylül). e*l-A'lâm.* (10. Baskı). Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn.

ez-Zübeydî, Muhammed Murtezâ. (1994). *Tâcü'l-Ârûs min Cevahiri'l-Kâmûs*. (2.Baskı). Kuveyt. (Tah.: Abdüsselam Harun).

Zühaylî, Vehbe. (1989). *el-Fıkhü'l-İslâm î ve Edilletühû.* (3. Baskı). Şam: Darü'l-Fikr.

EKLER

Sultan 2. Mahmud Türbesi Bahçesi

Bedreddin

2. Mahmud Türbesi, Divan Yolu

Şeyh Bedreddin'in Mezarı

11

el-Fusûlü'l-Üsrûşenî (4. varak)

el-Fusûlü'l-İmâdî (76. varak)

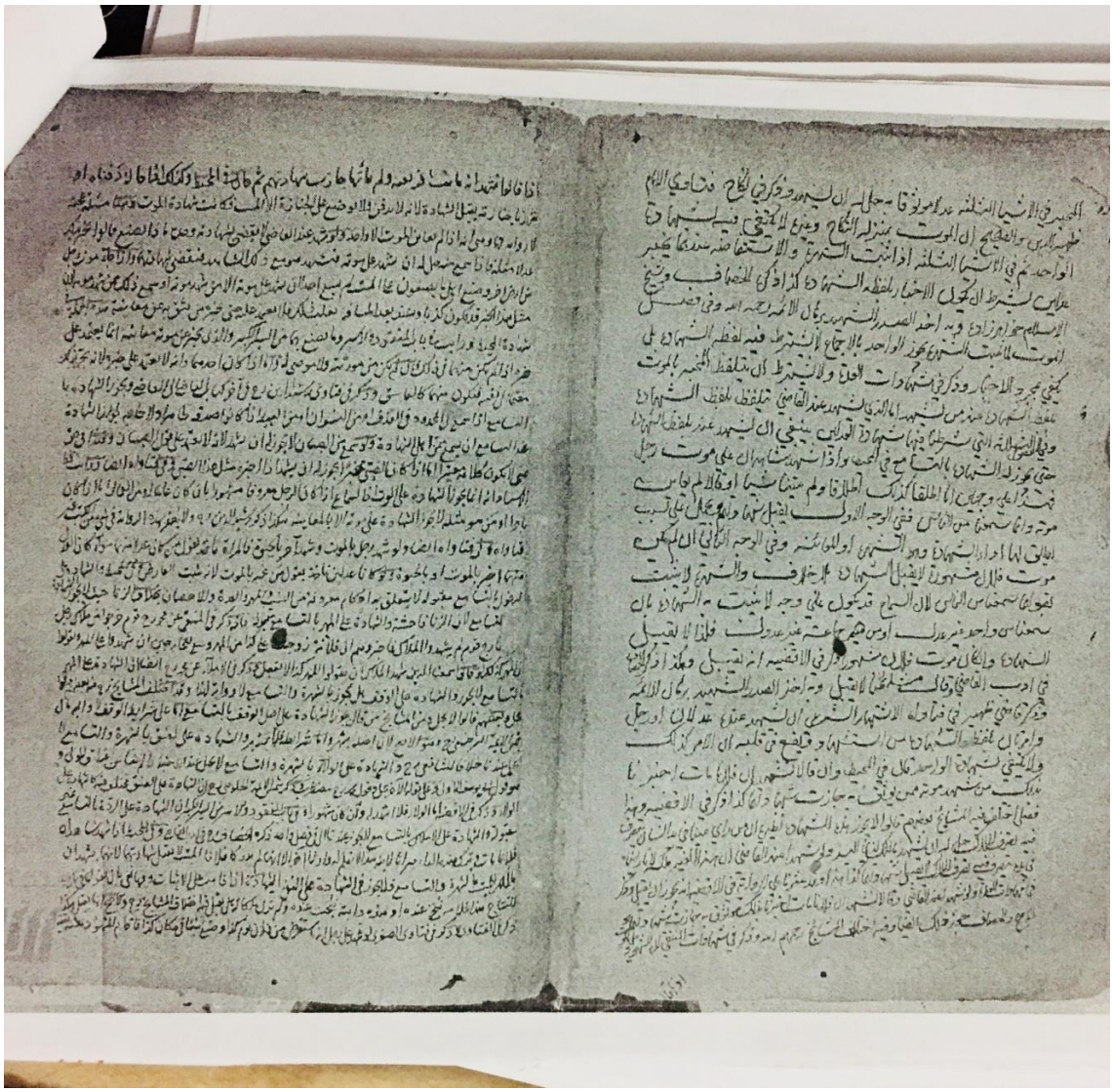

ÖZGEÇMİŞ

1971 Erzurum'da doğdu. 5 yaşında hafızlığa başlayıp 9 yaşından önce hafızlığı tamamladı. Babasının S. Arabistan'da bulunması nedeniyle bir süre orada kaldı ve bu sürede ortaokulu Taif'de, Üniversiteyi ise Medine'de Câmi'etü'l-İslâmîyye'nin Hadis Fakültesinde tamamladı. 1997'de denkliklerin iptal edilmesiyle 2011 yılına kadar geçen sürede özel sektörde çalıştı. 2011'de verilen hakla İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde fark derslerini vermek suretiyle 2 yıl eğitim gördü ve denkliğini aldı.